

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XX. 4' 2013

ГЛАВЕН РЕДАКТОР АСЕН ГЕОРГИЕВ

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА,
АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА, АНИ ГЕРГОВА,
АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА, ДОНКА
ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА,
НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

КОРЕКТОР НАДЯ КАЛЪЧЕВА

ДИЗАЙН И ПРЕДПЕЧАТ ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПЕЧАТНИ КОЛИ 11,5. ФОРМАТ 70×100/16. ТИРАЖ 360

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
бул. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 152

E-mail: a.georgiev@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2013

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

КОЛОНКА НА РЕДАКТОРА

Както вече имах удоволствието да ви зарадвам, първите стъпки към съвместното издание са направени и може да очаквате едно променено сп. „Библиотека“ през януари 2014 г., когато ще излезе новият брой. Дотогава ще тече трескава подготовка, защото искаме първият брой да бъде блестящ и да отговаря визуално и съдържателно на високите цели, които сме си поставили, и на благородните институции, под чиито знаци ще излиза.

Обсъдени са концепцията на хартиеното издание и на електронния вариант, който постепенно ще прерасне в портал, предлагащ библиотечно-библиографски услуги онлайн. Нахвърляни са темите, които ще бъдат отразени в първия брой догодина, уточнени са авторите, които ще бъдат поканени да дадат статия, работи се върху новата визия на изданието, която се съгласихме, че трябва да бъде издържана в академичен дух.

За това не пропускайте да се абонирате, защото ще бъде интересно. Протоколът от първото заседание на новата редакционна колегия ще можете да прочетете на сайта на Националната библиотека.

Асен Георгиев
Главен редактор

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧЕТЕНЕТО

Алберт Бенбасат

За личната библиотека на детето.....6

ЮБИЛЕЙ

Александър Димчев

Юбилейни издания на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ 11

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Петя Толева

Библиотечният специалист в новата информационна среда28

Димитър Русков

Обществената библиотека в Нидерландия: извор за вдъхновение на имигрантите37

Николай Шабарков

Моят Еразъм разказ42

Девора Петкова

Книги, мечти и приключения или „различното четене“ през април...46

Калин Даскалов

Метод за информационно моделиране52

СЪБИТИЯ

Летопис за живота и творчеството на Йордан Йовков59

Иван Сарандев

Трудните победи на таланта60

Кремена Митева

Необходимите думи66

Пенчо Черняев

Училищното дело в Лом70

ДЕБЮТ

Вероника Господинова

Дигиталната конверсия на библиотечните фондове в НБКМ71

Жанет Цанова

Диамантената сутра. Наследството на Дунхуан в пещерите на Хилядата Буди75

ЮБИЛЕЙ

Антоанета Тотоманова

Мария Капитанова на 70!84

Петър Величков

Търся баланса между емоцията и рацииото.

Актрисата Божидара Цекова с нова книга за юбилея си88

МИНАЛО

Маргарита Колева, Веселина Спасова

**Издания и архивни документи на Цветан Радославов във
фонда на ПБНЧ „Еленка и Кирил Д. Аврамови – 1856“ – Свищов90**

Елизабет Людмилова

Цветан Радославов и музиката.....97

Румяна Пенчева

**Алипия Г. Влайков и неговият речник на турските думи
в Пирдопския говор100**

Радослав Спасов, Пенка Шопова

**Италианският скулптор Арналдо Дзоки пресъздаде
българското Освобождение105**

Йордан Ценов

Една титулна страница...109

ОТКЛИК

Владимир Донев

Страниците в българската литература..... 111

Радка Пенчева

Морската тема у Яна Язова в романите „Капитан“ и „Соления залив“ 113

Антоанета Тотоманова

**Алиса в дигиталния свят:
по въпроса за книгата през XXI век 123**

Марин Бодаков

Отвъд модата124

Донка Правдомирова

Още един справочник за руската емиграция в България126

Коста Радев

Преди и след Великден128

Александър Йорданов

Когато младостта осмисля съдбата с любов и талант130

Цветана Стайкова

Уникална библиографска разработка135

Екатерина Томова

„Всеки трябва да си пренесе времето...“138

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОФЕСИЯ

Марио Стайков

Дигитална реставрация на „Неделник“ на Софроний Врачански 141

Библиографски справки 143

Новини от НБКМ 149

IN MEMORIAM

Юлия Димитрова 151

Илона Калоянова 152

Петър Динеков

Дневници 1933–1992 (продължение от брой 2–3) 154

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерството на културата на Република България.

ЗА ЛИЧНАТА БИБЛИОТЕКА НА ДЕТЕТО

АЛБЕРТ БЕНБАСАТ

Преди близо 40 години един комшия, виждайки книгите в библиотеката ми, ме попита: „Всичките ли си ги прочел?“ Тогава те бяха неизмеримо по-малко от сегашното им количество, но независимо от това, нямаше как да съм ги изчел. И съвсем честно отговорих: „Не“. Даже се опитах да обясня защо, но май се окача напразно занятие. Човекът очевидно не виждаше смисъл да притежаваш нещо (книга), без да го употребяваш. В хола на неговия апартамент на цяла стена се издигаше масивна поръчкова библиотечна секция, ала в нея нямаше повече от 5–6 книги, вероятно попаднали там случайно. Макар попрехвърлил младежката възраст и приближаващ четиридесетте, той не беше събирал собствена библиотека. В хода на общуването ни разбрах, че не е бил приучен от дете да чете, нито да обича и цени книгите. Обстоятелството, че книгата може да е неотменима част от битието на индивида, че тя може да се чете „отложено“, „нецялостно“, „избирателно“, че присъствието ѝ упражнява не временно, а постоянно въздействие върху общия ни психически, интелектуален и социален статус, та тия неща за моя съсед бяха необясними и оттук – неприемливи.

Днес моята петгодишна внучка въобще не ме пита дали съм прочел огромния брой книги въщи. Интересува се от друго: дали един ден, когато порасне, тези книги от библиотеката ми ще станат нейни, защото ще може вече да ги чете и разбира. Тя и сега ги държи в ръце, разлиства ги, разпитва ме за тях, с други думи по свой си начин общува с книгите, без да я е страх нито от тежестта и обема, който заемат, нито от непонятното съдържание, скрито между страниците им. Думичката „страх“ тук е използвана съвсем не случайно. Защото децата по правило се боят от чуждите хора и неща. Както и друг път съм писал, тези от тях, които растат в не книжна среда, изпитват такова чувство; плашат се от многото букви и страници („Дебелата книга е като голям дявол“¹ – гласи един от фрагментите на древногръцкия поет и александрийски библиотекар Калимах, живял през III в. пр.н.е.), чието възприемане и осмисляне изисква върховно интелектуално усилие; плашат ги и клаустрофобичните закрити пространства, изпълнени от пода до тавана с книги.

Въпросният дискомфорт, дори страховият синдром от съприкосновението с книгата и библиотеката се катализира от постоянната компания на компютъра у дома, от ранното влизане и престой в дигиталния свят, където всичко е изключително достъпно, лесно, забавно, и естествено – силно изкушаващо². Последното никак не означава, че трябва да лишаваме малките от телевизора и компютъра. Означава друго, че ако в „аналоговата“ среда четенето на книги, личната биб-

¹ Срещал съм тази мисъл и в друг вариант, пак приписван на Калимах: „Голяма книга, голяма досада“. Вж. Мангел, А. История на четенето. София, 2004, с. 183.

² Вж. също: Бенбасат, А. Алиса в дигиталния свят. по въпроса за книгата през XXI век. София, 2013, с. 34–35, 95.

лиотека са били от малкото начини децата да опознаят света, да добият знание и забавление, то сега, в дигиталната ера, ще бъде изключително трудно да се преодолее тъкмо *съпротивата на писаното/печатното слово*. Неговата линейност и привидна статичност изискват уморителни мисловни действия, за да бъдат „анимирани“. Ала така, чрез четене, полака-лека се изработва опит, който се напластява на съзнателно и подсъзнателно ниво и остава за цял живот. Рецептурно „сготвеното“ аудио-визуално съдържание във виртуалността, несравнимо по-забавно, елементарно и всеобщо достъпно, елиминира този процес. Употребата на дигитални аудио-визуални продукти не ангажира важни мозъчни центрове и функции; тя иска да измести четенето, направо го убива. Това прави и библиотеката ненужна, защото не е необходимо виртуалното съдържание да бъде събирано и подреждано; то може да бъде доставено тук и сега на екрана на компютъра.

Защо е важно детето да има своя лична библиотека? Защо тази библиотека трябва да съдържа реални, телесни, а не виртуални книги?

Децата подражават на възрастните – това не е мое откритие, пише го във всеки труд, посветен на детската психология и детската педагогика. Психоанализата се занимава подробно с тези психични и поведенчески процеси. Децата искат да правят онова, което правят големите, особено родителите, братята и сестрите им, изобщо най-близките в семейството. Самото подражание е колкото механично, толкова повече творческо, без преувеличение на моменти се доближава до Аристотеловия „мимезис“, защото детето преработва, нещо повече – доразвива информацията, която е възприело от околния свят. Това важи в пълна степен и при четенето, общуването с книгите. Ако големите четат, децата ще искат да правят същото, ако сърфираш из интернет, те бързо ще усвоят този „занаят“. Ако големите събират книги, работят с книги, поддържат лична библиотека, децата също ще поискат да го вършат – и трябва да им се помогне, без, разбира се, да им се нарежда, без да се натрапва полезността на това занимание, за да не го чувстват те като досадно задължение.

Трябва да се чете на децата. Иван Вазов изповядва пред проф. Иван Шишманов, че ако не е била страстта на майка му, Съба Вазова, към книгите, той едва ли е щял да ги заобича толкова: „Помня, че седнали до прозореца в нашата къща, тя ми четеше Александрията или Телемах (един лош полусръбски превод). И аз с голямо внимание слушах и се упойвах. Навремени, за да се посмеем и за почивка, ми препрочиташе Бертолда. Особено се любувахме на грубоватите фигурки в книжката. Тогава ще съм бил 10–12-годишна възраст, а може би и по-малък“³.

³ Шишманов, И. Иван Вазов. спомени и документи. София, 1976, с. 69. В своите спомени пък Съба Вазова пише: „Празник дойде ли, като прегледам стаите да са чисти – защото нашата къща бе първа, идеха ни все добри гости, както баща ми и майка ми бяха за почит хора, – облеча се, па седна в някоя по-скрита стая. Четях по цял ден. Прочетох Александрията няколко пъти, Плутарх, „Благонравие“, Телемах, Робинзон (Робинзон идеше подлистник в една газета), песнопойки и много други прочити. Отпосле, като прочитях вестници, които приемаше големият ми брат М[инчо], учех новини, та често празник идеха роднините ни подиробед да им почета нещо от Александрията, Телемах или Синтипа философа, Райна княгина или Геноева, или Бертолд, или пък от вестника да им кажа нещо новини“. Вж. Вазова, С. Спомени. София, 1993. Цит. по: [прегледан 5.07.2013] <http://meteff.blog.bg/lichni-dnevnic/2008/09/08/iz-spomenite-na-syba-vazova.231492>

Към това ще добавим и гледището на Елин Пелин, че „любовта към книгата и интересът към литературата, ако не се развие у човека още когато той е дете, не може да се развие никога“⁴.

Четенето е вид игра – и за децата, и за възрастните. Събирането на библиотека – също. Нещо много важно обаче: децата живеят според принципа на удоволствието (Зигмунд Фройд) и не различават играта от сериозните битово-битийни проблеми и дейности. Играейки, малките биха могли да имат свои книжки и да „четат“ още от бебета – в количката, в креватчето, във ваничката, когато ги къпят. Мъдрият Елин Пелин също го потвърждава: „За по-малките деца книгата трябва да бъде едновременно и книга, и играчка“⁵ – пише той. Началото на детската библиотека се крие в книгите играчки – гумени, пластмасови, от плат и прочие; те все още са без текст, но са шарени и издаващи различни звуци, т.е. направени са така, че да могат едновременно да развиват и мисленето, и говора, и моториката. Бебето ги „чете“ с очи, с ръце, с лапане, смукане, хапане; малтретира ги всячески, ала те оцеляват заедно с останалите негови играчки, към които проявява същото отношение.

На по-следващ етап децата започват и сами да възпроизвеждат текста на книгата; правят го по картинките, които преобладават⁶. Те „четат“ прочетената им от мама и татко книжка, гледайки картинките и следейки по тях последователността на разказа. В дадения случай те „препрочитат“ книжката, така както правят и в играта, която повтарят в различни варианти, развиват я творчески с участието на различен набор от помощни средства, не само играчки, но и други предмети, в т.ч. и вещи на възрастните. Такъв вид „четене“ също е своего рода творчество.

Значи в това игрово четене книгите ще изпълняват изключителна роля именно в съвкупността си на материален и духовен субстрат. Естествено, че без свои книжки малкият човек няма как да проиграе многократно любимите приказни истории. Историите не могат вечно да се повтарят, изчерпват се, омръзват и е нужно да се обновяват. А и читателят им не стои на едно място, расте. Следователно книжките трябва да се умножават. И настъпва времето, когато детето ще започне да придобива нови и нови, т.е. да създава своята лична библиотека. Тук отново е на дневен ред отговорността на големите – което е отчетено още в зората на XIX в. от Уилям Годуин. Доста преди да има развито детско книгоиздаване, именитият писател и философ изрича: „Децата са тези, които четат детските книги (когато четат); но родителите са тези, които ги избират“⁷. Тази мисъл не се нуждае от пояснение, а само от следване.

Когато поиска, детето трябва да знае къде да открива своите предпочитани книжки. Ако вече ги има в достатъчно количество, време е то да осмисли отделянето на тези „играчки“ от останалите. Съществената, но и деликатна намеса на

⁴ **Елин Пелин.** Детската литература. – В: *Развигор*, № 164, дек. 1924.

⁵ **Пак там.**

⁶ Една от крилатите мисли на Алиса е, че книгите без картинки и без диалози са ненужни. Вж. **Карол, Л.** Алиса в страната на чудесата. София, 1969, с. 9. Ще вметнем, че когато издателите осмислят тъкмо тази особеност на детската психика, започва същинското развитие на детското книгоиздаване.

⁷ Цит. по: **Kemp, P.** The Oxford Dictionary of Literary Quotations. Oxford – New York, 1999, с. 39.

възрастните тук се състои в демонстрацията – която никак не е трудна, ако семейството притежава библиотека. С помощта на големия малкият трябва да достигне до убеждението, че мястото на тези специални неща е специално – там, където стоят само книги. Тоест да долови, опознае особената роля на библиотеката.

Детето трябва да има собствен кът, където да подреди своята лична библиотека. Това може да е обособена част от библиотеката на възрастните, но може (и е добре) да бъде и само негова лавица, специално направена/купена за целта. И в единия, и в другия случай то ще се чувства гордо, значимо, равнопоставено на големите хора; ще знае, че това е само негово пространство, подобно на пространството на другите от семейството, които подреждат там своите книги. Ако сте баба и дядо и пазите (както е у нас) книжките на своите пораснали деца, сега родители на детето – покажете му ги, разгледайте ги заедно, разкажете му как сте ги чели, когато татко/мама са били на неговата възраст, припомнете си нещо забавно за случая. След което заявете на внучето си, че тези книжки стават вече негови, превръщат се в част от собствената му лична библиотека, та трябва да ги пази, така както са били пазени от родителите му и от вас самите. А един ден – предположете, но без да настоявате! – тези запазени книжки могат да станат собственост на неговите деца.

Подреждането на детската библиотека също трябва да стане с участието на малкия човек. Първоначално само с участието му, като основната работа се върши от възрастния, за да му се покаже начина, за да му се обясни как точно и защо книгите стоят по този начин, а не иначе. А сетне детето със сигурност само ще започне да реди своите книги по свой вкус и виждане, може би не най-подходящия, но пък отговарящ на собствените му представи за ред и йерархия.

„Не може да не ви се е случвало да откриете на тавана или в мазето някоя книга от вашето детство с петната от конфитюр по нея или линиите, които сте оставяли, когато сте искали да подчертаете нещо. Дали ще изпитате същото удоволствие и същата емоция, ако намерите дискета или флашка?“⁸. Това са думи на Умберто Еко, казани наскоро в интервю за френското *седмично списание* *Le Point*. Дойдохме, значи, и до важността на материалния характер на детските книжки, която и досега ни най-малко не бяхме изпускали от очи. Играта (основното занимание на детето) се осъществява с помощта на играчките, а те, знаем, са материални. Компютърът няма как да бъде включен в играта заедно с останалите играчки, защото той самият е и играчка, и игра, отделна от всички останали. Тук цитираната по-горе мисъл на Елин Пелин трябва да бъде доразвита: не само за по-малките, но и за поотрасналите деца *книгата е вид играчка*, в най-добрия смисъл на думата. Освен кодирания в страниците ѝ текст/смисъл, тя притежава ред още измерения и качества, с които го добогатява и които не са достъпни за дигиталния продукт, включително и *e-book*⁹. Децата възприемат фикционалния свят на книгите, без да го отделят от действителния свят; за тях и играчките, и героите на приказките са живи, а не виртуални същества. Това най-добре са изучили и прилагат на практика издателите. Затова детското книгоиздаване – не електронно, а тради-

⁸ Достъпно на адрес: <http://temadaily.bg/publication/8880>

⁹ Вж. по-подробно в: Бенбасат, А. Цит. съч., с. 78–79.

ционно! – днес е толкова проспериращ световен бизнес; намира не лош прием и на родния пазар, макар че съвременна българска детска литература почти няма, преобладаващата част от продукцията е преводна или от нашата класика и фолклор.

Ако при възрастния това по-малко се усеща, то при детето физическият контакт с книгата е от първостепенна важност. Тук в четенето участват всички рецептори и сетива, *работят и тялото, и духът*. Предметът книга, който за разлика от дисплея на дигиталното устройство е разнообразен по размери и може да се моделира, да се променя пространствено (*pop-up book*, книжка-пъзел), позволява на детето да материализира сюжета и участниците в приказката, да влезе самò в неговата и тяхната кожа, да ги „анимира“ и управлява. Така, като държи в ръце книжката и разгръща изрисуваните ѝ страници, то може да съпреживява ставащото в нея, да се идентифицира с героите ѝ, да се връща към любимите места колкото пъти си иска. Разговарял съм с хора, включително мои студенти, за четени в детството им книги – повечето пъти те свързват прочетеното с размерите, корицата, илюстрациите, шрифта и т.н. на изданието. Могат в подробности да го опишат. Че материалната книга притежава „вещна“ памет, се знае отдавна, но извън специализираните среди се обсъжда рядко. Ала че тази памет е особено силна при детските книги и че тя работи безпогрешно, оставайки често за цял живот, сякаш пропускаме да отбележим. Аз и до днес помня изчезналата незнайно къде книга, която брат ми купи със спестените си джобни и от която на пет години научих буквите – едно адаптирано издание на „Гаргантюа и Пантагрюел“ с илюстрации от Густав Доре. Намеря ли я сега, ще си я купя, за да я имам отново в личната си библиотека.

ЮБИЛЕЙНИ ИЗДАНИЯ

НА КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“ ПРИ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ

През 2013 г. катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ чества юбилейни годишнини, които са знаменателни за развитието на висшето библиотечно образование в България:

- 95 години от началото на преподаването на библиотечни науки в Софийския университет;

- 60 години от откриването на специалност „Библиотекознание и библиография“ в Университета;

- 20 години от възстановяването на библиотечната специалност и създаването на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Основите на тази образователна дейност са поставени в най-старото и най-престижно висше училище у нас – Софийския университет „Св. Климент Охридски“, чийто 125-годишен юбилей е също през 2013 г. Това е институцията, която диктува модерността в образователната и изследователската дейност в областта на библиотечно-информационната дейност в България. Катедрата е и важен фактор за развитие на международните контакти през разглеждания период с професионални колегии, асоциации, водещи експерти и изследователски колективи от над 60 държави от всички континенти. Свидетелство за значимата роля и изпълняваните национални отговорности на катедрата са:

- хилядите нейни възпитаници, посветили се на благородната библиотечна професия в нашата и в други страни;

- над 3500 публикации у нас и в чуждестранни издания. Висока цитатна активност, свидетелстваща за влияние в съответните научни области от страна на колегията, работеща в тях;

- участието на представители от катедрата в иниципирането, ръководството и подготовката на документи, свързани с най-значимите национални проекти в библиотечно-информационната област: „Библиотечното законодателство“ (1993, 1997–2000, 2006–2009); „Изграждане и развитие на Националната автоматизирана библиотечно-информационна мрежа“ (НАБИМ) (1993–2000); Проект КОМПАКТДИСК (1994); „Програма за опазване на библиотечните фондове“ (1997); Мегaproект – „Шанс за българските библиотеки в 21. век“ (1999); Енциклопедия „Българска книга“ (2004); Програма „Глобални библиотеки“ (2009); „Национална стратегия и програма за опазването на книжовното културно наследство на българските библиотеки и осигуряване на достъп до него“ (2012) и др.;

– привличане като експерти, ръководители, анализатори, лектори в: научни съвети; Министерството на културата, Министерството на образованието и науката, Народното събрание; Президентството; академични органи; фондации и програми – „Отворено общество“, „Глобални библиотеки“, „Сейбър“ и др.; Британски съвет – България, Американски информационен център към посолството на САЩ; Гьоте институт и др.;

– активно присъствие на наши преподаватели в управителните тела, органи и комисии или като представители на България във водещи международни организации и институции – IFLA, EBLIDA, EUCLID, ICOM, IFRWH, AIB, UNESCO, Alliance of Universities for Democracy, World Bank и др. Част от колегите са били начело на отделни международни организации. Други са били привличани като:

– експерти в създаването на образователни програми в отделни страни и като участници в съвместни изследвания и написване на учебници в рамките на ЕС;

– гост-лектори на преподаватели от катедрата във водещи чуждестранни университети – САЩ, Германия, Франция, Холандия, Полша, Тайланд, Литва, Испания, Великобритания, Южна Африка, Русия, Казахстан, Македония, Румъния, Израел, Белгия, Чехия, Япония и др.;

– представители от катедрата за председатели и членове на управителния съвет на СБИР (ББИА): доц. Татяна Янакиева (два мандата, 1990–1993), н.с. Мария Капитанова (два мандата, 1994–1998), проф. Александър Димчев (1998–2000), проф. Ани Гергова (2000–2002), доц. Нина Шуманова, гл. ас. Красимира Ангелова, гл. ас. Илко Пенелов и гл. ас. Елица Лозанова-Белчева.

Това е част от нашата гордост и основание да честваме юбилейните годишнини.

В чест на знаковите годишнини на катедрата са подготвени няколко издания, които се представят в настоящия материал. Обобщено, те дават идеята за историята, пътя, мечтите и за изследователските дирения на нашите колеги. В тях не са забравени и нашите далновидни и заслужили предшественици. Благодарение на тях имаме дълг и мисия към бъдното, към развитието на нашата високоотговорна, важна за страната и за хората професия.

Юбилеен сборник на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“

Съставителството на сборника е резултат на усилията на доц. Нина Шуманова, водещ специалист и дългогодишен преподавател в катедрата, посветила целия си трудов път на библиотечно-информационната дейност, както и на останалите автори на поместените в него материали.

Сборникът е в обем от 184 стр., богато илюстриран със снимков материал. Издаден е от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“.

В уводната част доц. Шуманова дава генезиса за създаването на изданието:

„Библиотечно-информационното образование в България като част от академичното знание има своя история и традиции. Основите му са поставени от акад. Ст. Аргиров още през 20-те години на миналия век с включването на библиотечни дисциплини в учебните програми на Историко-филологическия факултет на Софийския университет. Структурирането му в самостоятелна катедра през

1953 г. и далновидно заложените рамки на една модерна философия за същността на библиотечно-информационното образование са дело на проф. Т. Боров. През изминалите 60 години създадената от него Катедра по библиотекознание и библиография преминава през нелеки периоди на трансформации, но не отстъпва от позициите си на водеща институция в областта на съвременното библиотечно образование и наука. През 1993 г. благодарение на авторитета и усилията на проф. А. Гергова и на целия преподавателски състав е възстановена специалността „Библиотечно-информационни науки“ в рамките на Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През изминалите 20 години тя се утвърждава като най-авторитетното академично звено, обучаващо библиотечно-информационни специалисти на три нива: бакалаври, магистри и докторанти. Учебните програми на катедрата се вписват в съвременните световни тенденции в библиотечно-информационното образование. Реализацията им е дело на висококвалифициран преподавателски състав от професори, доценти, асистенти и докторанти с утвърден авторитет в професионалните среди. Научноизследователските интереси на преподавателския състав засягат разнообразна проблематика, актуална за България и кореспондираща със съвременните научни тенденции.

Изданието включва пет материала, подготвени от представители на катедрата. В тях се прави оценка на различни проблемни полета, с цел да се придобие представа за историческото и сегашното развитие на тази образователно-научна структура в Софийския университет и многообразието от дейности, осъществявани в нея“.

На първо място, с основание е представена студията на доц. Татяна Янакиева със заглавие „Създаване и развитие на библиотечното образование в Софийския университет (СУ) „Св. Климент Охридски“. Специфика и интегритет в съобществото на университетските специалности“. Предмет на изследването са въпросите, свързани със създаването, развитието и задачите на библиотечно-информационното образование в Софийския университет като модел на висшето академично образование. Според авторката моделът на образованието по библиотечно-информационни науки (БИН) се формира от доминиращата научна парадигма в академичната общност през различните исторически етапи от нейното развитие. Дебатът за библиотечното образование, подхванат още в края на XIX в., търси място в комплекса на историко-филологическите науки. Университетският идеен проект предвижда подготовката за работа в библиотеки и архиви да се осъществява в рамките на специализация в Историко-филологическия факултет като надстройка над базово хуманитарно образование. Във втората половина на XX в. библиотекознанието се утвърждава като самостоятелна специалност. Създава се и специализирана катедра. С този акт висшето библиотечно образование в България получава официален статут, а завършилите специалността се реализират професионално в научните библиотеки. През 60-те години на XX в. се налагат нови трансформации в образователния модел с оглед подготовката на кадри за системата на научно-техническата информация, за които е нужна двойна академична подготовка – отраслова и библиотековедска. Специалността в СУ се преустройва в специализация с профил „Научна информация“. Развива се следдипломната спе-

циализация и преквалификация, осъществявани от съвместен Учебно-методичен център за подготовка на кадри в областта на научно-техническата информация между СУ и Централния институт за научна и техническа информация (ЦИНТИ). Нова парадигма на БИН образованието се формира в края на XX и началото на XXI в. Възстановената самостоятелна специалност „Библиотечно-информационни науки“ (1993) защитава своето ново място в академичната общност с учебен план, насочен към постигане на целите на образованието в университетска среда – интердисциплинарен синтез, вътрешноинституционалната мобилност на преподавателския състав за постигане на по-високи професионални стандарти. Татяна Янакиева застава зад тезата, че новата парадигма е насочена към интеграция на българското БИН образование в европейското образователно пространство и към свободно движение на преподаватели и студенти.

Високото качество на БИН образованието в СУ „Св. Климент Охридски“ е потвърдено от Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА). Преподавателският екип на специалността е с доказан авторитет в професионалната общност на страната. В студията си Янакиева насочва вниманието и към очакванията за бъдещето на специалността. По нейните думи в началото на второто десетилетие от XXI в. специалност БИН в СУ е устремена към развитието на e-education в Софийския университет. Проектът „Усъвършенстване и развитие на вътрешната система за електронна форма на дистанционно обучение във Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се ръководи от член на катедрата и е доказателство за завоювания авторитет на специалността и за нейния успешен интегритет в съвременното съобщество на университетските специалности.

Следващият значим материал, поместен в сборника, е на проф. Ани Гергова – „Какъв беше „стартът“ на самостоятелната специалност „Библиотечно-информационни науки“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Текстът е свързан с отбелязването на 90-годишнината от преподаването на библиотечни дисциплини в Софийския университет и 20-годишнината от възстановяването на катедрата като самостоятелно образователно-научно звено в рамките на Софийския университет. От позициите на ръководител на катедрата (1992–1999) проф. Гергова на базата на документални свидетелства и публикации и на собствения богат професионален опит, трайно обвързан с книжнината, библиотеките и информацията представя широка панорама на пътя, извървян от катедрата от 1991 до 1999 г.

В първата част на студията са проследени предисторията и възобновяването на самостоятелната специалност БИН в Софийския университет до 1993 г. Отражена е дейността на катедрата в рамките на Центъра по културознание, задачите и начинанията ѝ в този преломен за обществото ни момент. Представена е еволюцията в становищата на членовете на катедрата за нейното бъдеще. Това е етап, в който се оформя предложението за новото ѝ наименование – „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ – и се отстояват позициите на бъдещите ѝ възпитаници на базата на въвеждане на тристепенното обучение във висшето образование у нас. Представен е първият учебен план на катедрата

на двете образователни нива – бакалавър и магистър. С цел обсъждане и приемане на новия учебен план на новата специалност – БИН, са анализирани учебните планове на 20 чуждестранни университета, в които има такава специалност. Взети са под внимание проблемите, повдигнати на дискусиите в СБИР, свързани с библиотеките, финансирането им, материалните и кадрови проблеми в страната през този период. Отчетени са мненията на библиотечната колегия, изказани на Третата национална конференция на СБИР и на специалното съвещание, свикано от катедрата, с представители на различни институции, на което се дискутира предложеният учебен план.

Втората част на студията е посветена на конституирането и консолидацията на специалността БИН в Катедрата по библиотекознание, научна информация и културна политика. Разгледана е цялата ѝ дейност: включването на специалността в кандидатстудентския справочник, преосмисляне на опита и нагласите на обновения преподавателски състав в полза на новата специалност, възприемане на водещия принцип – познаване и спазване на традициите, но и преосмислянето им в съответствие с променящите се реалности и навлизането на новите информационни технологии. В катедрата се налага екипността като основен стил на работа и това е подкрепено с много примери от нейната история през този период.

Студията предлага изключително богат изворов материал за историците от идните поколения, които изследват библиотечното образование като важна част от българската култура.

В своята студия „Конференциите „София – GLOBENET 2000–2008, или как глобалният свят ставаше все по-малък“ проф. Александър Димчев е направил опит да представи част от международните прояви на катедрата. Авторът прави ретроспекция на извървания път и преодолените трудности, за да се завоюва доверието на партньори от други страни. Представя петте конференции, проведени в посочения период (научните форуми, пресконференциите, работните срещи, студентските сесии, културните прояви, любопитни факти). За целта е поместен и интересен снимков материал. Дава се изчерпателна информация за участниците във форумите и изнесените доклади от тях. Авторът акцентира върху международния отзвук на конференциите, за интереса към тях, както и за доброто име на нашата страна и за извоювания престиж на българската професионална колегия. Той отдава дължимото на институциите и на хората, допринесли със своята сърцата дейност за подкрепата и успеха на конференциите. Проявите под мотото GLOBENET са организирани съвместно от катедрата с Emporia State University, USA, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и Съюза на библиотечните и информационните работници (сега ББИА). За посочения период от време в тези научни форуми са участвали над 500 библиотечно-информационни специалисти, експерти, учени и студенти от повече от 50 страни от цял свят. В студията се прави оценка на ефекта от конференциите за нашите възпитаници, за дейността на специалност БИН и за международните ни контакти.

Текстът „Международни студентски семинари ISSS 1999–2013 г. Пристрастен поглед на две участнички“, предложен от гл. ас. Красимира Ангелова и гл. ас. Милена Миланова, акцентира върху международната дейност на катедра „Биб-

лиотекознание, научна информация и културна политика“, като представя изграждането на устойчива стратегия за интернационализация и глобализация на дейностите в рамките на специалността и описва многобройните изяви и международните контакти, съсредоточени върху издигане престижа на катедрата и специалността в международен мащаб. Проследени са етапите от установяване на трайно сътрудничество с множество европейски университети по отношение на преподавателската и студентската мобилност, участието в утвърдени международни професионални форуми, членството в професионални организации, изграждането и дейността на един от най-дългогодишните и устойчиви Европейски консорциуми между шест университета, партньори в областта на библиотечно-информационните науки. Сред най-активните и устойчиви партньорства на специалността са тези с Университета за приложни науки и изкуства в Хановер, Германия (University of Applied Sciences and Arts, Hannover), Варшавския университет (Warsaw University), Вилнюския университет, Литва (Vilnius University), университета „Саксион“ в Девентер, Холандия (Saxion Hogeschool Ljsealand).

Интензивната международна дейност на катедрата предлага възможности за изява, както на преподавателите, така и на студентите и докторантите по специалността в редица международни изяви и програми. Създават се предпоставки за усъвършенстване на учебните програми, надграждане на интердисциплинарни знания и умения, използване на нови методи на преподаване; включване на студентите в международни научноизследователски проекти, опознаване на различните култури в глобален контекст.

Проф. Оля Харизанова се представя с „Новата библиотека: комуникация чрез комутация“. Статията е посветена на резултатите от темповете, с които се развиват и разпространяват високите технологии и на създаването на условия за изграждане на информационно мрежово общество. Това общество се проявява чрез виртуалния свят на компютърните мрежи, но въздейства върху отделния индивид и способства за неговото развитие с нов инструментариум за действие, нови среди за комуникация и поражда нов стил на индивидуално поведение.

Периодичното обновяване и развитие на компютърните технологии се отразява и върху ролята, организационната структура и дейността на библиотеките. Под въздействието на новите технологии към тях се предявяват и нови претенции, свързани със създаването на информацията, управлението на знанието, подпомагането на образователния и научния процес. Библиотеките са изправени пред поредното предизвикателство – да се интегрират в информационното общество, като ключов елемент, предлагащ различни възможности за достъп до знанието, поддържащ канали за обмен на актуална информация, гарант за произхода и качеството на предлаганите информационни продукти. Библиотеките днес са в конкуренция със среда, породена от разрастването на кибернетичното пространство и от увеличаване на доставчиците на електронни и информационни услуги. Успехът в тази конкурентна среда зависи от готовността на библиотеките да се борят за подобаващото им се място в новия информационен свят.

В заключение може да бъде направена следната оценка за изданието. То се явява „визитна картичка“ на катедрата „Библиотекознание, научна информация и

културна политика“, а може би и виза за нейното бъдеще. Сборникът беше представен на 16 май т.г. в Аулата на Софийския университет по време на тържеството по случай юбилея на катедрата.

To Libraries with love. The Library and information policy of Bulgaria 1989–2013. A Collection of papers, projects and articles

Следващото издание за юбилейните годишници на катедрата е дело на проф. д-р Александър Димчев. Текстовете са на английски език.

Сборникът е публикуван в престижната поредица на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – „Университетска библиотека“ от Университетското издателство, с общ обем от 288 с. Научен редактор е Мария Капитанова, а езиков – д-р Ани Джалева-Чонкова. Сборникът е замислен и се явява ретроспекция на професионалните и изследователските усилия на неговия съставител, както и на колеги от различни библиотеки и институции за период от около четвърт век – времето на т.нар „преход“ в нашата страна.

За да не преразказвам тезите си като съставител, най-добре е да представя изданието чрез вложените от мен идеи в началната част на сборника, под надслов „Вместо увод – малка изповед и благодарност“:

„Щастието е нещо много относително. За всеки един от нас то има различни измерения. Свързва се с различни ценности.

За съставителя на настоящия сборник то е синоним на три институции, които са му дали шанс на този свят – семейството, Софийския университет и библиотеките. Защото близките и избраната професия осмислят целия ни живот. Особено ако професията ни се превърне в призвание и посвещение, приемана и отстоявана във времето с убеждение и любов!

Почти 35 години имам щастието да бъда посветен и да работя в лоното на вълшебството и богатството, което притежават и споделят с нас – техните потребители, библиотеките. Години, които ми дадоха много, позволиха ми да се доближа и да разбера силата на информацията и на знанието. Усещане, което идва с времето. Странен феномен, който те прави свободен и отговорен човек. Дава ти крила и събдва поривите за летеж и удовлетворение. Защо не и за изпълнен дълг?

На някого заглавието може да прозвучи малко нелогично, несъвместимо или неподходящо за подобно издание с научен характер. За други, които са потопени в света на библиотеките, знанието и информацията, то дава надежда, вяра и доверие. Конструкции, които са много важни, за да се уповаваме на тях и да вървим напред, в съвременния глобален свят, белязан често пъти с термина „несигурен“. Но по-важното е, че този свят е отреден да служи на знанието и на знаещите.

Именно библиотеките като традиционни места за съхранение, обработка и предоставяне на знанието и информацията са вплетени в успеха на нашата цивилизация. Независимо от трудните времена, през които преминават библиотеките, напълно отговорно можем да заявим, че те са крепители на културата, образованието, науката, икономиката и на достиженията на хората. Съществуват и по-любопитни оценки за тяхната мисия и роля. Част от техните радатели оприличават библиотеките като „пазителките на ДНК-то на човечеството“. За споделящите

подобни мисли тези чудесни съкровищници на духовността са вплетени в настоящето и бъдещето на културните пластовете, свързани с паметта на човечеството. Не трябва да забравяме никога това!

Вярата и уважението към библиотечната институция провокира съставителя на настоящото издание да очертае пътя, извървян от 1989 до 2013 г. от българската библиотечна общност. Години на надеждите след промените през 1989 г. в страната. И години на сериозни трудности и разочарования. Именно на фона на разнородните полюси и на противоречащите си процеси е направен опит да бъде оценено състоянието на библиотечното дело в нашата страна.

Сборникът включва подбрани текстове:

- доклади от конференции;
- материали за национални програми и проекти;
- статии;
- международни проекти;
- теоретични разработки;
- съобщения.

Съставителят на настоящето издание е лишен от претенции за пълна изчерпателност по отразените теми. Той е взел участие в разработването, написването или при реализацията на проектите, материалите, документите и програмите (самостоятелно или в колектив). Част от документите са плод на съавторство и взаимни усилия с високоуважавани професионалисти от различни изследователски и приложни области. За всеки един от документите е посочена авторската отговорност. Основно те са дело на проф. Александър Димчев.

Преобладаващата част от текстовете са представени на международни конференции и форуми в чужбина. Те са подготвени и публикувани през различни времеви периоди. Повечето от тях са включени в чуждестранни издания. В част от тях има повторение на идеи, фактически данни и на анализи. Това е допуснато, за да се оцени еволюцията на измененията и на становищата. Също така за получаване на по-пълна представа за авторовите текстове и тези.

Авторът на изданието благодари най-сърдечно на всички колеги, с които има удоволствието да работи през годините. За тяхната коректност, приятелство, професионализъм. За тяхната вяра и убеденост в каузата в трудните моменти. За уважението и колегиалната привързаност. И които имат приноси при създаването на предлаганите в настоящето издание текстове и идеи, и се съгласиха да бъдат включени документите в него“.

Сборникът се посвещава на българските библиотекари, които в годините на „българския преход“:

- превърнаха тази благородна и духовна професия в свое призвание;
- загърбиха трудностите и ниското възнаграждение за техния труд и работят активно в полза на хората и на обществото;
- правят и невъзможното, за да могат потребителите на библиотеките да получават по-добро и по-качествено обслужване;
- съхраниха достойнството на колегията;

- борят се за запазване и развитие на българските библиотеки и библиотечно дело в много тежки и кризисни периоди;
- защитават и спомагат за демократизация на достъпа до информация;
- полагат изключителни усилия за модернизация и въвеждане на съвременни технологии в библиотеките при сериозен недостиг на ресурси;
- създават и използват новите идеи, общи проекти и инициативи;
- въвеждат модерни образователни програми и изследователски подходи;
- полагат усилия за собственото си развитие в полза на потребителите и на библиотечната професия;
- имат доверие и подпомагат безвъзмездно своите професионални асоциации;
- активно се включват в международни програми и форуми, интегрират и представят успешно и достойно страната ни;
- работят за бъдещето.

На чудесните ни студенти и на младите хора, които ще ни заместят и които ще вложат своите сили, дух, интелект и надежди в професията, за всички тях и за нашите библиотеки – с любов!

A COLLECTION OF WORKS BY TEACHING STAFF MEMBERS IN THE DEPARTMENT OF LIBRARY SCIENCE, SCIENTIFIC INFORMATION AND CULTURAL POLICY

Третото издание на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“, подготвено за юбилея, е в обем от 204 с. и е отпечатано в Университетското издателство.

Съставител е проф. д-р Александър Димчев.

Част от публикуваните статии и студии са намерили място в „Юбилеен сборник на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“, публикуван на български език, както и в книгата *To Libraries with love. The Library and information policy of Bulgaria 1989–2013. A Collection of papers, projects and articles*.

С поставянето на нова основа през 1993 г. на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и възстановяването на специалността, продължават и се обогатяват традициите на нашите предшественици. Днес в катедрата се изследват и развиват успоредно с утвърдените и най-актуални научни направления. Поради спецификата и ограниченото присъствие на българския език в света на научните комуникации малко се знае извън страната ни за изследователската дейност на колегията от специалисти, които работят в катедрата. За тях се съди по отделни публикации, включвани в международни конференции и издания, както и от провежданите през годините интересни международни инициативи.

Този сборник има за цел да представи по-широко в международен план и в систематизиран порядък част от изследователските усилия на представителите на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“.

Потърсен е баланс на включените статии, така че да има по-широк кръг от проблемни области. Акценти са поставени върху обзорни материали, свързани с развитието на катедрата, и на тематични направления, разработвани, и изследвани в нея. Съставителите на изданието застават зад идеята, че като първи опит то ще търпи в бъдеще корекции и ще разширява своя съдържателен обхват.

На първо място с основание е представена студията на доц. Татяна Янакиева със заглавие „Създаване и развитие на библиотечното образование в Софийския университет (СУ) „Св. Климент Охридски“. Специфика и интегритет в съобществото на университетските специалности“. Предмет на изследването са въпросите, свързани със създаването, развитието и задачите на библиотечно-информационното образование в Софийския университет като модел на висшето академично образование.

В своята студия „Библиотеката. Пътешествие във времето...“, проф. Александър Димчев си поставя за задача да разсъждава за бъдещето на библиотеката на фона на метаморфозите, през които е преминала в различни исторически периоди.

Въпросите за текущата национална библиография на България след Втората световна война, за нейното развитие и трансформации намират отражение в работата на доц. Нина Шуманова.

Темата за библиографската дейност в сборника е продължена от гл.ас. Милена Миланова чрез нейната статия, озаглавена „Съвместимост в обмена на библиографска информация. Международни национални аспекти“. В нея авторката анализира проблематиката, заставайки зад следната теза: промените в световната каталогизационна практика са особено динамични през последните десетилетия. Затова международните организации и комитети по развитие и поддръжка на каталогизацията непрекъснато разработват и усъвършенстват подходи, методи и схеми за бързото, качествено и безпрепятствено каталогизиране и осигуряване на достъп до информационните ресурси в световен мащаб. Милена Миланова оценява дейността на Международната федерация на библиотечните асоциации и институции (ИФЛА) като много съществена в този сложен възел от промени и очаквания. Тя ни дава задълбочена информация за важни проекти и стандарти. Статията на проф. Ани Гергова „Изследователското поле история на книгата от втората половина на XX в. насетне“ ни въвежда в теоретичните въпроси, свързани с историята на книгата. Според авторката през втората половина на XX в., когато тя се домогва до теоретико-постановъчна кристализация, обективни социални промени от идеен и технологически характер предизвикват нейната „прогресивна експанзия“ в науката. На основата на кратък ретроспективен обзор на водещи направления по региони и държави са изведени аргументи в полза на нейното съвременно изследователско настъпление. Според Ани Гергова:

1. Саморефлексията на историята на книгата обогатява методологията и методите в различни по насоченост научни дисциплини: културология и медиавистика; социология и антропология; литература, социоестетика и текстология и т.н.
2. Тя изучава продължителни цивилизационни трансформации, поредната от които е извършващата се в условията на глобализация в резултат на разрастващата се днес информатизация и комуникация. Не бива да се пренебрегва фактът, че

книгата и писменото общуване са исторически неизменен фактор за изграждане и съхраняване на идентичността – личностна, социална, народностна, а единството на човешкото съществуване се нуждае от многообразие, традиционно и новаторско.

3. При съвместяване на различните съвременни форми на комуникация хората, създаващи и потребяващи електронни послания, се нуждаят от ориентири за тяхното качество и стойност, за да не изменят на истината и да не стават обект на манипулация. Именно огромният наличен книжовен масив от миналото показва и налага трайните човешки ценности в битността, менталитета и мисленето на хората от различните краища на планетата. Историците на книгата са призвани да създават първооснова на културата и инструментариум за бъдещото общество на знанието.

Заключителната част на текста информира за българското книгознание и по-специално – за историята на българската книжнина и книжовност.

В своята студия проф. Симеон Недков представя идеите за появата и развитието на художествените музеи. Хронологически те възникват първи сред предшествениците на съвременните културни институти, създадени да опазват, съхраняват и представят културното наследство – музеите. Това е естествен процес, тъй като владетелите на древните държави натрупват съкровища от произведения на приложното изкуство, изработени от злато и скъпоценни камъни. В античните храмове се създават специални хранилища за принесените дарове на боговете, които са своеобразни трезори, изпълнени с произведения на изкуството. Постепенно се осъзнава необходимостта от съхраняване и предаване на следващите поколения на постиженията в областта на изобразителните и другите изкуства. Така се полагат основите на първообразите на съвременните художествени музеи. Авторът проследява в исторически план появата на пинакотеките и глиптотекиите през Античността. Анализира условията, при които възникват галериите през Ренесанса. Разглежда и своеобразните кунсткамери в германските държави. През епохата на абсолютизма се формират владетелските колекции, от които през XIX в. се поставя началото на най-богатите и досега художествени музеи като Лувъра, Ермитажа и Прадо. Чрез представените тези се цели да се даде цялостна представа за зараждането и развитието на най-посещаваните и до днес художествени музеи в света.

В последната статия в сборника гл. ас. Елица Лозанова-Белчева прехвърля мост към интересна тематика: „Анализ на електронното правителство чрез модела на Едуардс – S.H.E.L. и ролята на библиотеките за комуникацията между гражданите и публичната администрация“. В своята разработка тя се фокусира върху характеристиката на електронното правителство и различните аспекти на неговото изследване – от теоретична, емпирична и методологична гледна точка. В изложението е адаптиран и приложен теоретико-методологичният модел SHEL (Software-Hardware-Environment-Liveware) за анализиране на електронното правителство като комплекс от взаимосвързани компоненти, който е предложен от професор Е. Едуардс.

Втората теза, развита от Е. Лозанова-Белчева, е свързана с библиотеките и тяхното място в електронното правителство. В нея се поставя въпроса, че участието на гражданите в електронното правителство е един от основните механизми за успешно му реализиране. Авторката свързва подобно взаимодействие с няколко основни проблема:

- липса на места за публичен достъп до компютри с интернет;
- необходимост от нови информационни компетентности на гражданите;
- наличие на различни фактори, влияещи върху т.нар. дигитално изключване и др.

Според нея съвременните публични библиотеки, които се възприемат като обществени центрове за достъп до информация за всички, са едно възможно и логично решение на повечето от набелязаните проблеми. Те предоставят безплатен достъп до компютри и интернет, предлагат информационно обслужване на потребителите с разнообразни услуги (вкл. е-услуги) и могат да провеждат обучение по информационна грамотност.

Сборникът е предназначен за преподаватели, експерти, изследователи и студенти, които проявяват интерес към проблемните и изследователските полета, намерили отражение в него. Надяваме се, че в последващи издания ще бъдат представени нови изследвания, статии и студии на нашите колеги в катедрата. Както и, че настоящият сборник ще намери своята публика.

Изданието бе представено от неговия съставител по време на честването на юбилеите на н.с. Мария Капитанова и на проф. д. изк. Симеон Недков на 3 юли 2013 г. в тържествената зала № 1 на Алма матер.

Юбилеен брой на списание „Библиотека“, посветен на доц. д-р Нина Шуманова¹

Юбилейният брой на списание „Библиотека“, посветен на доц. д-р Нина Шуманова, бе представен по време на тържеството, посветено на катедрата на 16 май в Аулата на Алма матер. Напълно подходящо събитие и място, за да бъде засвидетелствано нужното уважение от страна на колегията към дългогодишната ползотворна дейност и отдадеността към професията на доц. Шуманова.

Специалният брой 2–3 на списание „Библиотека“ от тази година е в чест на отминалата (през септември 2011 г.) 65-годишнина на доц. д-р Нина Шуманова. Оправдано възникват въпросите: защо сега отбелязваме този юбилей и защо именно в това издание? А отговорът е много точно формулиран в думите на проф. Ани Гергова: „Какъв е смисълът юбилейно да се отбелязват делата и заслугите на личности, дълголетно посветили творчески труд на попрището, което е станало тяхно житейско призвание? Преди всичко това е жест на уважение към пътя, който са извървели през годините, за да преследват разумно поставени цели, израз е на почитание към създадения от тях авторитет, признат и от професионалните общности, и от всички, имащи делови или човешки контакти с неговата личност. Следствието от отговора на поставения в началото въпрос е, че достигналата своята житейска зрелост доц. д-р Нина Шуманова напълно заслужава такова внимание,

¹ Текстът е подготвен от гл. ас. Елица Лозанова-Белчева.

както прецени преподавателският екип на специалността „Библиотечно-информационни науки“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и редакционната колегия на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“. Списание „Библиотека“ е най-подходящото място да се представят материали за нея и за идеите и насоките, следвани от възпитаниците и следовниците ѝ“².

Съставът на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ предложи през юбилейната 2013 г. да се отдаде дължимото внимание към доц. Шуманова и поради факта, че в същата година предстои нейното оттегляне от 30-годишна активна преподавателска и научна дейност в тази катедра.

В юбилейното издание участват общо 19 автори, с 18 статии в различни тематични направления, които са разпределени в три раздела.

Първата част е посветена на доц. д-р Нина Шуманова като университетски преподавател, изследовател и автор на редица научни публикации. Във встъпителната статия проф. дфн Ани Гергова прави обстоен преглед на професионалното и творческо развитие на доц. Шуманова, като набелязва стъпалата в кариерното ѝ развитие и прави обзор и анализ на нейните водещи научни разработки.

Вторият материал в раздела е библиографията, подготвена от Весела Цокева, която проследява публикационната активност на доц. Шуманова по видове публикации в хронологичен ред.

Следващият раздел е с основен акцент върху научната информация и библиографската и информационна дейност, в които доц. Шуманова развива научните си разработки и академичната си кариера. Логиката на подредбата на материалите е от теми, свързани с научната информация, информационната дейност и осигуряване и методите за анализ на научното цитиране, да се премине към разглеждането на проблеми за създаването, обработката, класификацията, предоставянето и използването на електронни ресурси.

Интересен е фокусът на първата статия в тази част на проф. дфн Искра Арсенова, която коментира информационното опониране като „най-продуктивният вид информационно осигуряване на науката“ и тълкува термина „информационен мониторинг“, а заглавието „За информационното осигуряване чрез информационното опониране и още нещо...“ прави (може би неслучайно) препратка към книгата на доц. Шуманова „За библиотеките, за информацията и за още нещо...“³.

Ролята на информационния посредник при предоставяне на информационни услуги и извършване на различни справки в научната библиотека, е темата на публикацията на гл. ас. инж. Елена Койчева. Тя поставя акцент върху справочно-информационната дейност на Университетската библиотека „Св. Кл. Охридски“ и прави анализ на ползваемостта на предоставяните информационни продукти и услуги.

Доц. д-р Елена Янакиева следва същата посока на разсъждения, като се спира по-специално върху инструментите за анализ на публикационната и научна

² Гергова, А. Нина Шуманова като авторка и университетска преподавателка. – В: *Библиотека*, 2013, № 2–3, с. 5.

³ Шуманова, Н. За библиотеките, за информацията и за още нещо: знания за начинаещи. София: ЛИК, 2001.

активност на авторите и справките за научно цитиране. Представени са най-използваните в световен и национален мащаб средства за проследяване на цитируемостта и са дадени данни за състоянието на цитиранията на българските автори.

В статията на гл.ас. д-р Елица Лозанова-Белчева се отделя внимание върху информационния одит като техника от информационния мениджмънт, която би могла да се приложи в библиотечната практика, с цел оптимизиране и подобряване на информационното осигуряване на потребителите. Разгледана е методологията за извършване на информационен одит и етапите на неговото провеждане в библиотеката като организация, както и ползите от тази дейност.

Представянето от доц. д-р Цветанка Панчева на модерната обществена библиотека е насочено към добрите български практики в тази посока – библиотеката като създател на собствени електронни ресурси с местно съдържание, участник в регионални/национални електронни каталози и дигитални библиотеки и като посредник между потребителя и създаваната от други институции местна информация.

Електронното публикуване като една сравнително нова технология, свързана с различни проблеми и предизвикателства, е темата на статията на гл. ас. д-р Милена Миланова. Тя анализира нагласите на пазара на електронни книги в световен мащаб и набелязва съвременните тенденции на развитие в тази област.

В разработката на доц. д-р Татяна Янакиева са представени и едни от най-големите проекти в национален и световен мащаб за дигитализиране и предоставяне на достъп до културното наследство.

Ретроспекция на развитието на Универсалната десетична класификация и проблемите пред библиотечните специалисти в България, които все още не разполагат с официален превод на български език на пълната версия на УДК, откриваме в съвместната статията на доц. д-р Александра Дипчикова и доц. д-р Антоанета Тотоманова. Усилията на Националната библиотека в търсене на решения за преодоляване на несъответствията между националната и световната практика по прилагането на УДК са обект на анализ в материала.

Последната публикация в този раздел обръща внимание върху една актуална тема, която засяга задължителното депозиране като необходимо условие за съхранение и опазване на националното книжовно наследство. Авторът, доц. д-р Иван Кабаков, разглежда в правен аспект проблематиката и поставя въпроса за преосмисляне и промяна на съществуващия модел в българската практика.

Обособените в третия раздел материали обхващат разнородни тематични направления.

В началото е поместена статията на докторантката на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ Петя Толева. Тя разглежда институционалната идентичност на съвременните български библиотеки и проследява световни практики и модели, например създаването на „библиотеки Пепеляшки“, т.е. сливането на различни типове библиотеки с цел предлагане на по-добро, отговарящо на съвременните изисквания на обществото, обслужване на потребителите.

Обстоен преглед и анализ на състоянието и тенденциите за развитие на обрзаванието по библиотечно-информационни науки в Софийския университет

(специалност БИН) и препоръки за осъвременяване и доближаване до световната практика са направени в изложението на проф. д-р Александър Димчев. Неговата статия е допълнена от три приложения – анализ на силните и слабите страни на текущата учебна програма на специалност БИН (бакалавърска степен); представяне на информационния мениджмънт в съдържателен аспект; тематични области на една добра програма по информационен мениджмънт и примерна схема на нов учебен план в бакалавърската програма на специалност БИН.

Обект на изследване в следващия материал е темата за кариерното развитие в българските библиотеки. Чрез проведено анкетно проучване сред студенти, изучаващи библиотечно-информационни специалности, са набелязани някои негативни настроения на младите хора с оглед бъдещата им реализация в библиотечния сектор в България. Докторантката на катедрата, Ели Попова, прави своите изводи от получените резултати и препоръки за подобряване на настоящата ситуация.

Проф. д-р Оля Харизанова представя един по-различен поглед върху библиотеките и библиотечното обслужване, провокирана от поместени мнения и коментари в интернет пространството. На фона на официалните национални статистики за населението: численост, грамотност, застаряваща нация и динамичното развитие на информационните и комуникационни технологии, свързано с предлагането на все по-нови и атрактивни за потребителите форми на възприемане на информацията, тя прави извода, че „всъщност четенето не е намаляло. Напротив, увеличило се е...“⁴.

Върху темата за читателите, четенето и библиотеките, но в друг ракурс и в друго време – на държавния социализъм, разсъждава и проф. д-р Красимира Даскалова. Тя разглежда случая „Цола Драгойчева“ за изследване на читателските нагласи и прави интересни заключения въз основа на личната библиотека на комунистическата функционерка.

Интерес поражда и изследването на проф. д-р Мария Младенова за съпругата на Иван Шишманов – интелектуалката Лидия Шишманова, която е развивала активна обществена дейност и е авторка на множество театрални рецензии и анализи, музикални бележки, разкази и есета.

Последна по място, но не и по значимост е статията на проф. д. изк. Симеон Недков, който отдава своята почит към дългогодишната си работа с доц. Шуманова с представянето на един от любимите ѝ европейски градове – Виена. Чрез представянето на колекциите на Хабсбургската династия в Художествено-историческия музей във Виена преминаваме мислено през изложбените зали и се пренасяме в една отминала епоха.

История на художествените музеи

В монографията „История на художествените музеи“ проф. Симеон Недков представя историческото развитие на този най-представителен клон от музеите. Художествените музеи възникват още през Античността и в тях се съхраняват и представят произведения на изкуството. Така възникват пинакотеките, в които

⁴ Харизанова, О. В библиотеката с усмивка. – В: *Библиотека*, 2013, № 2–3, с. 170.

се експонират най-забележителните антични картини и глиптотеки за античните скулптури.

Според Недков:

– За истинско начало на създаване на художествени музеи може да се говори от времето на Италианския ренесанс. Началото се поставя във Флоренция със създаването на прочутите галерии „Уфици“ и „Пити“. Така възниква и се развива първият и до ден днешен водещ клон в световното музейно дело – художествени музеи.

– В немскоговорящите страни възникват необикновени колекции от разнообразни ценности и куриози. Постепенно в тях произведенията на изкуството започват да се увеличават и така се създават прочутите кунсткамери. За богатствата им можем да съдим и сега, тъй като едни от най-забележителните съвременни галерии в Германия и Австрия възникват на основата на владетелските кунсткамери във Виена, Мюнхен и Дрезден.

– Световноизвестните художествени музеи в Европа възникват чрез прерастването на владетелските колекции на най-големите монархии по времето на абсолютизма в музеи. Така след Великата френска буржоазна революция възниква Лувърът. В Русия Ермитажът води своето начало от времето на Екатерина Велика. По-късно се създава и Художествено-историческият музей във Виена. Тези музеи и до днес притежават едни от най-забележителните колекции от произведения на изкуството.

Авторът защитава тезата, че независимо че художествените музеи са водещи в света, тяхната история не е детайлно изследвана и публикациите в тази област са изключения. Всеки голям художествен музей има издадени десетки каталози и пътеводители за постоянните експозиции, но създавано на музея и за неговите колекции се отделят обикновено по няколко странички в началото на публикацията. Според него историята на художествените музеи незаслужено е подценявана. Ето защо Симеон Недков си поставя трудната задача да представи на българската музейна колегия и на широката аудитория едно първо по рода си историческо изследване, за дългия път изминат през различните исторически епохи на този уникален културен институт – художествения музей.

Книгата на проф. С. Недков бе представена на 3 юли т.г. в зала 1 на Софийския университет от проф. Елка Бакалова. Изданието е подготвено във връзка с 60-годишнината на автора. Публикувано е в поредицата „Университетска библиотека“ от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“.

A **collection** of works by teaching staff members in the department / Compiler Alexander Dimchev; [Transl. Vladimir Vladov]. – Sofia : „St. Kliment Ohridski“ Univ. Press, 2013. – 204 p. ISBN 978-954-07-3560-3

Dimchev, Alexander. To libraries, with love : the library-information policy of Bulgaria 1989–2013 (a collection of papers, projects and articles) / Alexander Dimchev. – Sofia : „St. Kliment Ohridski“ Univ. Press, 2013. – 288 с. : с табл., диагр. – (Университетска библиотека ; № 506) ISBN 978-954-07-3501-6

Юбилеен сборник на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ : 90 години преподаване на библиотечни дисциплини в Софийския университет, 60 години от създаването на специализирана катедра, 20 години от възстановяването на специалност „Библиотечно-информационни науки“ / [Науч. ред. Нина Стоянова Шуманова]. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2013. – 184 с. : с портр., факс., табл. ISBN 978-954-07-3524-5

На 26 юни т.г. на заседание на Академическия съвет ректорът на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проф. дин Иван Илчев връчи Почетен знак на СУ със синя лента на **проф. д-р Ангелина Минчева** – доктор хонорис кауза на Фрайбургския университет, за цялостната ѝ научна и преподавателска дейност.

Професор Минчева е дългогодишен активен сътрудник в Българската археографска комисия при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и член на нейното ръководство, обичан и уважаван консултант на сътрудниците в направление „Ръкописно-документално и книжовно наследство“, притежател на почетна червена карта на читател на Националната библиотека.

Скъпа професор Минчева, честито!

Националната награда „Христо Г. Данов“ в раздел „Детска литература“ тази година е присъдена на съставителя Петър Величков и на издателство „Изток-Запад“ за тома с избрани творби „Таралеш се жени“ от Яна Язова.

В „Таралеш се жени“ са събрани творбите на писателката за деца, писани в периода 1937–1943 г., които досега не са излизали в самостоятелно издание.

Честито!

БИБЛИОТЕЧНИЯТ СПЕЦИАЛИСТ В НОВАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА*

ПЕТЯ ТОЛЕВА

През 2012 г. в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ се проведе докторантско изследване на тема *„Оценка на дейността на обществените библиотеки в условията на новата информационна среда и съществуващите нагласи към внедряване на автоматизирана система за управление на човешките ресурси“*. Проектът бе финансиран от фонд „Научни изследвания“ към СУ „Св. Климент Охридски“.

Поради значимостта на библиотечния персонал за развитието на нацията в условията на икономика на знанието, **основната цел** на изследователския проект беше да се установи най-вече състоянието и развитието на човешките ресурси в обществените библиотеки. В тази връзка бяха проучени:

- ниво на компетентност на библиотечните специалисти;
- прилагане на ИКТ в библиотечната дейност;
- удовлетвореност от условията на труд, заплащане и основни проблеми;
- включване в курсове за квалификация и преквалификация;

Обект на изследването бяха всичките (общо 27) регионални библиотеки (РБ) в България.

За целите на изследването бяха поискани да бъдат попълнени анкетни карти от 10 души библиотечни специалисти от всяка РБ, или 270 бр.

Библиотечните специалисти от общия персонал, работещи в изследваните регионални библиотеки, са **819** души (Вж. *Таблица 1*).

Задачите на проекта се сведоха до:

- идентифициране на РБ, като част от системата на българските обществени библиотеки;
- търсене на фактори за модернизиране на трудовия пазар в библиотечно-информационния сектор чрез изясняване на отговорностите, образователната и мениджърската политика, гъвкавите модели на заплащане според индивидуалните показатели;
- анализ (количествен, за набиране на информация: допитване; качествен: интервю, теренно проучване, пряко наблюдение).

Възвръщаемостта на анкетните карти е описана в *Таблица 1*:

- получени бяха анкетни карти от 26 РБ¹, или това е 96,3% от общия брой респонденти-библиотеки;
- попълнени бяха 186 броя анкетни карти, или това са 68,89%.

* В текста са използвани основни резултати от научноизследователския проект на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

¹ РБ „Никола Вапцаров“ – Кърджали не върна попълнени анкетни карти.

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

– 29,63% от библиотеките са попълнили поисканите 10 анкетни карти, а 7,41% – по 11 анкетни карти

■ Таблица 1

Регионални библиотеки в България, включени в изследването 2012 г.

№ по ред	Наименование на библиотеката	Брой получени АК	Брой библ. специалисти
1	Регионална библиотека „Димитър Талев“ – Благоевград	4	29
2	Регионална библиотека „П. К. Яворов“ – Бургас	6	29
3	Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна	10	47
4	Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново	6	30
5	Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – Видин	7	18
6	Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца	3	17
7	Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово	11	20
8	Регионална библиотека „Дора Габе“ – Добрич	10	19
9	Регионална библиотека „Никола Вапцаров“ – Кърджали	0	17
10	Регионална библиотека „Емил Попдимитров“ – Кюстендил	10	21
11	Регионална библиотека „Проф. Беню Цонев“ – Ловеч	4	18
12	Регионална библиотека „Гео Милев“ – Монтана	10	21
13	Регионална библиотека „Н. Фурнаджиев“ – Пазарджик	10	30
14	Регионална библиотека „Светослав Минков“ – Перник	3	17
15	Регионална библиотека „Христо Смирненски“ – Плевен	9	27
16	Регионална народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив	10	91

№ по ред	Наименование на библиотеката	Брой получени АК	Брой библ. специалисти
17	Регионална библиотека „Проф. Боян Пенев“ – Разград	10	27
18	Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе	11	36
19	Регионална библиотека „Партений Павлович“ – Силистра	5	15
20	Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен	2	22
21	Регионална библиотека „Николай Вранчев“ – Смолян	6	22
22	Столична библиотека – София	7	130
23	Регионална библиотека „Захарий Княжески“ – Стара Загора	6	27
24	Регионална библиотека „Петър Стъпов“ – Търговище	7	20
25	Регионална библиотека „Христо Смирненски“ – Хасково	6	23
26	Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“ – Шумен	3	26
27	Регионална библиотека „Георги Раковски“ – Ямбол	10	20

Постигнатият резултат е показателен за състоянието на българските регионални библиотеки – главно по отношение на развитието и управлението на човешките ресурси в условията на новата информационна среда.

Анализ на някои от получените резултати от емпиричното изследване през 2012 г.

Настоящата статия цели да покаже само част от основните получени резултати на проведения научноизследователски проект, засягащи преди всичко библиотечните специалисти в изследваните регионални библиотеки.

Както се вижда от *Таблица 2*, от анкетираните библиотечни специалисти в РБ, жените представляват 90,3%, за разлика от мъжете – 5,9%, което говори за феминизиране на библиотечната професия.

Преобладаващ е и броят на жените с възраст над 50 години – 67 души, което е съществен показател за застаряване на професията. Делът на библиотекарите на

възраст 41–50 години е 32,3%, на тези на възраст 31–40 години е 22% и едва 5,9% е този на работещите в РБ на възраст 20–30 години.

■ Таблица 2

Разпределение на библиотечните специалисти по възраст и пол

Вие сте:	Вашата възраст е:				Общ брой
	20–30 г.	31–40 г.	41–50 г.	Над 50 г.	
Мъж	2	5	1	3	11
Жена	9	35	57	67	168
Неотговорил	0	1	2	4	7
Общ брой	11	41	60	74	186

Тези показатели кореспондират с други, които се отнасят до броя на наетите млади библиотечни специалисти в периода 2010–2012 г., като 20,4% от анкетираните посочват до двама назначени млади библиотечни специалисти; 16,1% – 1; 5,4% – 6; 3,8% – 7 и по 2,2% – 4 и 5.

Най-голям е делът на тези, които са отразили, че не е имало назначения на млади библиотечни специалисти в техните библиотеки през последните три години, или 42-ма анкетирани. Следва делът на тези, които не са отговорили на поставения въпрос – 41 души.

На въпроса „Като цяло удовлетворени ли сте от условията на труд в библиотеката?“, 90 души са отговорили: „Да, в значителна степен“, 72-ма души: „Да, донякъде“, 2-ма души не са отговорили и само 22-ма са дали отрицателен отговор.

Резултатът е положителен, въпреки че според 125 души липсва бонус система в техните библиотеки като допълнителен финансов стимул. Независимо от показаните умения и опит по определена дейност 38,2% от анкетираните посочват липсата на атестационни карти в РБ, но същевременно най-висок е броят на потвърдилите наличие на оценка на човешките ресурси (32,7%). Тази оценка е *неформална* според 25,3% от анкетираните и се извършва преди всичко от прекия ръководител.

Изводът е, че липсата на техники и методи за подбор на човешкия ресурс е масова практика в повечето обществени библиотеки, а това е недостатък на управлението. Затова много от планираните библиотечни дейности търпят или отлагане във времето, или биват изоставяни, или направо прекъсвани. За сметка на това положителна тенденция е наличието на по-големия дял от висшисти, работещи в РБ (Вж. Фиг. 1).

■ **Фигура 1**

Образование на библиотекарите в изследваните РБ

В тази връзка е и разнообразието от заемани длъжности в респондентите библиотеки, някои от които не са обособени в длъжностни характеристики (Вж. *Таб. 3*).

Част от анкетираните определят себе си като „завеждащ отдел“, „началник-отдел“, „началник-сектор“, „началник-направление“, което сигнализира за една и съща отговорност с различни имена и е сериозен пример за липса на ясно дефинирани длъжностни характеристики в българските обществени библиотеки и неосъзнаване на проблема от страна на мениджмънта.

В същото време 49,5% от анкетираните са отговорили, че се извършва анализ и проектиране на длъжностите в техните библиотеки, като най-често посочван метод е „пряко наблюдение“ – 85 души, следван от „проучване на отчетна и друга информация“ – 63 души, а само 14 души са отбелязали метода „експертна оценка“.

■ **Таблица 3**

Разпределение по заемана длъжност в РБ

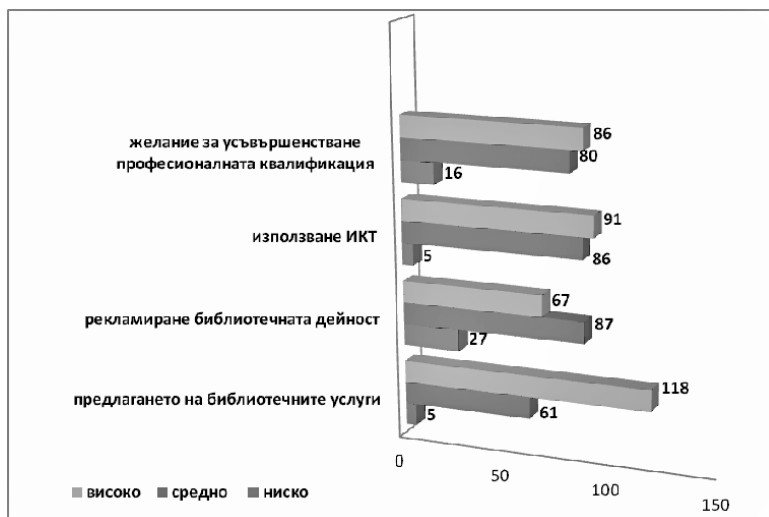
В библиотеката вие работите като:	Брой
Библиотекар	93
Завеждащ отдел	3
Системен администратор	2
Ръководител ИТ отдел	1

В библиотеката вие работите като:	Брой
Служител в отдел „Информационни технологии“	1
Заместник-директор	4
Гл. експерт информационни системи	1
Информатик	1
Специалист връзки с обществеността	1
Програмист	1
Началник-направление „Обслужване на читатели“	1
Ръководител направление	2
Началник-филиал	1
Специалист УЧР	1
Началник-отдел	1
Експерт библиотекар	3
Библиограф	3
Началник-сектор	2

В изследваните библиотеки равнището на компетентност относно предлагането на библиотечни услуги е оценено като „високо“ от 63,44% от анкетираните (Вж. *Фиг. 2*). Показателно е, че 91 души определят като високо ниво и използването на информационно-комуникационните технологии (ИКТ).

■ **Фигура 2**

Равнище на компетентност на работниците в библиотеката

Това е разбираемо от нарастващите изисквания на новата информационна среда, в която се развиват библиотеките днес. От друга страна, заслуга има и програмата „Глоб@лни библиотеки – България“, в чието обучение са се включили 99% от респондентите.

Новите технологии в съхраняването и разпространението на информация обаче изправят библиотеките пред големи задачи: трансформирането на наличното съдържание (книги, списания, вестници, снимки, аудио- и видеокасети, грамофонни плочи) в дигитални обекти и предлагане на професионално обучение в тази връзка, което да е на европейско ниво.

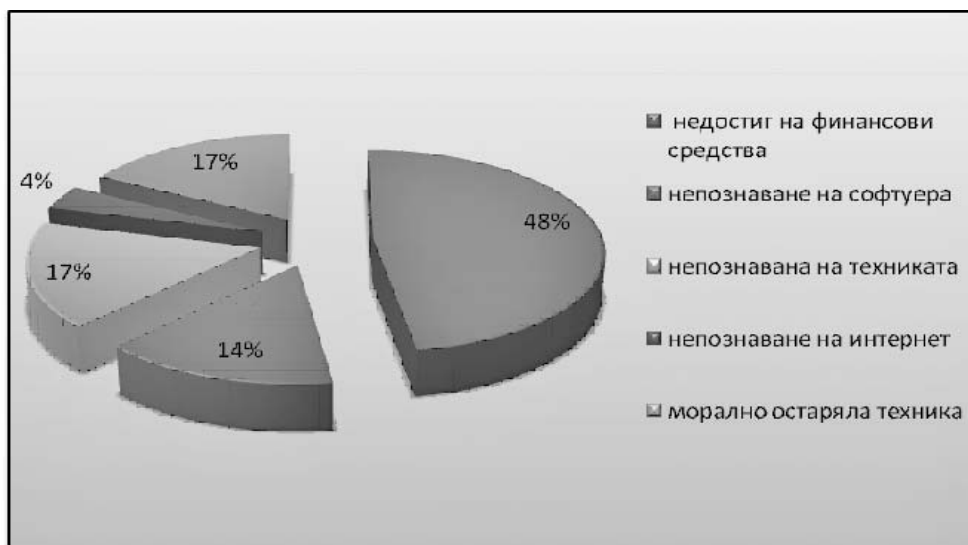
Водещ е процентът на РБ, които отразяват, че нямат изграден свой дигитален център – 62,9%. А там, където има такъв, дейностите в него се извършват основно от библиотечни специалисти, системни администратори, допълнително нает персонал – студенти и ученици, като само 2,7% са посочили наличие на програмисти.

Тревожен е резултатът, че за голяма част от респондентите такъв тип библиотечни дейности влизат в графа „не ми е известно“.

За главна причина за трудностите при използване на ИКТ в своята дейност библиотекарите посочват *недостига на финансови средства* – 148 души от 186 анкетираните от РБ (Вж. Фиг. 3). Малкият дял на показанията – относно „непознаване на софтуера“ (45 души) или „непознаване на интернет“ (12 души), се дължи на изградените вече политики и програми за квалификация на библиотечните кадри през последните години.

■ **Фигура 3**

Трудности при използване на ИКТ в библиотечната дейност

След високия процент на участващи в програмата „Глоб@лни библиотеки – България“ следва този на включващи се библиотекари в курсове на ЦПОБ към ББИА – 38,7%, в курсове и програми на катедра БНИКП – 30,1%, в курсове и програми към УНИБИТ – 16,1% и едва 9,7% участват в курсове на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

В заключение може да се каже, че основните проблеми, които затрудняват дейността на регионалните библиотеки, това са *финансовите*. Същите са посочени от 161 души от анкетираните, или 86,6%.

От анализа става ясно, че действащите схеми за финансиране не отговарят на специфичните нужди на библиотеките и техните специалисти. Дори през 2012 г. все още проблем е отоплението, условията на труд, заплащането и мотивацията. Именно затова едни от причините, посочени от респондентите, относно кадровите проблеми, са: състаряване на библиотечния персонал, липса на млади амбициозни библиотекари (*„през последните 15 години няма назначени кадри с библиотечно образование“*), текучество, демотивация на квалифицирания персонал, назначаване на неспециалисти, неправилна кадрова политика, която не стимулира усъвършенстване и самоусъвършенстване на кадрите в професионално и лично развитие.

Изводи

Проектирането на съвременни библиотечно-информационни услуги изисква сериозно финансиране и висококвалифициран персонал.

Изследваните библиотеки все още **не разполагат** с достатъчно такива ресурси. Финансиращите ги власти също не са в състояние да отговорят на предизвиканите

телствата, пред които са изправени библиотеките и ролята, която те трябва да изпълняват в своите общности.

Затова пък програми като „Глоб@лни библиотеки – България“, участие в курсове за квалификация и преквалификация, както и в библиотечни мрежи, позволяват с бавни, но сигурни стъпки да се напредва в създаването на модерни библиотечно-информационни инфраструктури у нас.

Успехът на съвременния библиотечен мениджмънт зависи от добре дефинирана **главна цел**, в чието реализиране участва всеки един служител.

Ръководителите трябва да се вслушват в служителите и да се допитват до тях как да се подобри работата. Тези, които имат ясни и конкретни идеи, могат да се окажат една малка част от хората в библиотеката, готови активно да преодоляват предизвикателствата. Те ще се идентифицират като **добрите служители** и около тях могат да се създадат подръководства и екипи, привличащи нови идеи, политики и насоки.

ОБЩЕСТВЕНАТА БИБЛИОТЕКА В НИДЕРЛАНДИЯ: ИЗВОР ЗА ВДЪХНОВЕНИЕ НА ИМИГРАНТИТЕ

ДИМИТЪР РУСКОВ

За участието ми в последната библиотечна научна конференция, организирана от катедрата по „Библиотечно-информационни науки, научна информация и културна политика“, проведена на 15 май т.г., направих Power Point презентация, която озаглавих „Обществената библиотека в Нидерландия: извор за вдъхновение на имигрантите“. Причините за написването са две:

1. За да представя същинската част на дисертацията си, която започнах да пиша през 2012 г., на тема „Ролята на модерната обществена библиотека в Нидерландия, за интеграцията на чужденците в нидерландското общество“.

2. Защото вярвам в мултикултурализма като обществено явление и движение, което въпреки кризата, в която той е изпаднал през последните години, може да разреши част от проблемите на западноевропейското общество.

Нидерландия не е типична имигрантска държава. Добри примери за такива са Канада, Австралия и САЩ. Но през последните 10 години тя започна да прилича на тях, което принуди холандското правителство да промени драстично имиграционната си политика. Холандското общество, в което живея вече почти 12 години, се намира в момента не само във финансова, но и в духовна криза. За да бъде намерено разрешение на належащите проблеми, трябва да се случат много неща. Известна част от тях са създадени от лошата (или липсата) на добра имигрантска политика, което доведе до създаването на големи групи имигранти, които живеят дълги години в Нидерландия, но не говорят добре холандски език и не познават холандската култура, нрави и закони. Това бе причина и за „сблъсъци“ между правителството и някои групи имигранти, които проявяват претенции, без да полагат усилия да се интегрират и участват активно в обществото. За да се подобри ситуацията и в бъдеще да се избегнат имиграционните проблеми, правителството променя през последните 10 години сериозно имиграционната политика. Според нея стари и нови имигранти се задължават да посещават училища за изучаване на холандски език и за подготовка за изпита „Интеграция в холандското общество“. Тези училища, но също така и други организации, занимаващи се с имигранти, играят активна роля. И обществената библиотека, като една от тях, се опитва през тези години да спечели своето място в тази „пазарна ниша“, като за целта създава специални програми и мероприятия за приобщаването на имигрантите.

Преди да се спра на тях, ще скицирам историята и сегашното състояние на имигрантската политика и също така ще обрисувам мултикултурната ситуация в страната понастоящем.

Имиграционна политика в Нидерландия: история и сегашно състояние

През XVI в. е първата имиграционна вълна към Нидерландия, предизвикана от Реформацията в Германия, Испания и Белгия. Португалски, испански, немски евреи и френски хугеноти намират убежище в Холандия век по-късно. По време и след Първата световна война, в която Нидерландия не участва, пристигат предимно белгийци, за да си осигурят спокоен живот. През 30-те и 40-те години на XX в., след идването на Хитлер на власт, част от немските евреи, усецайки, че могат да станат жертва на антисемитската му политика, предвидливо напускат Германия и се установяват в Нидерландия. Най-голямата имиграционна вълна, която постепенно и коренно променя живота в страната, е през 60-те години на XX в. – предимно от мароканци, турци, италианци и испанци. Уговорката е била те да се завърнат по родните си страни след изтичането на трудовите им договори. Италианците и испанците се завръщат, но по-голяма част от мароканците и турците не само остават, но и поканват свои съграждани, с които създават семейства.

В днешно време може да говорим за наличието на имигранти от западноевропейски и източноевропейски страни и незападни имигранти, дошли най-често от мюсюлмански страни извън Европа. През последните 20 години населението в най-големите градове – Хага, Амстердам, Ротердам, Харлем и Алкмар, се променя драстично. Долупосочените цифри стряскат средностатистическия холандец:

- Амстердам: 51% чужденци, 49% холандци;
- Ротердам: 45% чужденци, 55% холандци;
- Хага: 49% чужденци, 51% холандци.

За повече информация, събрана и систематизирана от Националното бюро по статистика на Нидерландия към 1 януари 2012 г., погледнете долупосочената таблица:

- общо население – 16 730 000;
- западни и европейски имигранти – 1 557 900;
- поляци – 101 000;
- българи – 20 000;
- румънци – 17 000;
- други – 1 419 000;
- незападни европейски имигранти – 1 938 110;
- турци – 393 203;
- мароканци – 363 000;
- суринамци – 347 201;
- антилианци – 144 009;
- афганистанци – 41 000;
- иракчани – 53 000;
- иранци – 34 000;
- други незападни – 691 400.

Мултикултурализмът като обществено явление възниква през втората половина на XIX в. и е описано за пръв път от немски философи, живеещи в Австро-

Унгарската империя¹. В последното десетилетие на миналия век това обществено явление е широко прокламирано в Нидерландия, предимно от леви политически сили, благодарение на което са защитавани правата на всички култури, етноси и религиозни общности в рамките на страната. Но след убийствата на политика Пим Фортаюн през 2002 г. и на журналиста и режисьора Тео ван Гог, ситуацията в страната се обърна с главата надолу. Всъщност първият човек, който обяви мултикултурализма за „потънал кораб след коработворение“², бе социологът Паул Схефер в своето есе „Мултикултурната драма“, написано през 2000 г. Но първият човек, който постави мултикултурализма на дневен ред като тема в парламента, бе либералът Фритс Болкестайн. Възникналото недоволство в обществото доведе до големия успех на Партията на свободата на Херт Вилдерс, която още влияе на вътрешната, но и на европейската политика на страната (например за асоциирането на България и Румъния към Шенгенската икономическа зона).

Законът за имиграцията, който регулира интеграцията на чужденците в холандското общество, претърпя през последните десет години големи промени. Курсовете за изучаване на холандски език бяха до 2012 г. напълно безплатни, но „от 1 януари 2013 година всеки чужденец, пристигнал в Нидерландия, трябва сам да си търси и финансира това“³.

Работа с имигранти в холандските обществени библиотеки

Базирайки се на Манифеста на ЮНЕСКО от 1994 г. за мултикултурната библиотека, документът на IFLA „Десетте причини за съществуването на мултикултурната библиотека“ и този за „Културното разнообразие в Холандия“, създаден по поръчка на дружеството на обществените библиотеки и познавайки много добре ситуацията в страната, библиотеките въвеждат многобройни програми и мероприятия за работа с имигранти.

Във всяка обществена библиотека, намираща се в град с големи групи имигранти, на разположение са долупосочените материали, които се намират в специален отдел *Площад Нидерландия – NL-plein*: отделен кът от библиотеката, специално предназначен за имигранти и нискообразовани холандски граждани, които искат да си подобрят езиковите способности.

Колекциите на „Площад Нидерландия“ са:

- книги – речници, учебници, граматики и компютърни програми, за подобряване на езиковите способности;
- материали за изпита по имиграция в холандското общество, осигуряващ кандидатстване за холандско гражданство;
- компютри (Taal-pc's), в които са инсталирани специални езикови програми според нивото на имигранта;

¹ Van Dale, Vergelijk. Multiculturalisme of multiculturaliteit is een maatschappelijke en politieke ideologie waarbij men uitgaat van gelijkheid van verschillende culturele gemeenschappen binnen een bepaald afgebakend bestuurlijk gebied.

² Scheffer, Paul. Het multiculturele drama. – B: NRC Handelsblad, 29 jan. 2010, с. 6. ISSN 0002-5259

³ Wet inburgering / J.A. Raukema 2011.

– материали за държавния изпит по холандски език. Програма I (на ниво средно образование) и Програма II (на ниво висше образование).

Видове библиотечни посещения за имигранти в Столичната библиотека в Амстердам:

- опознавателното посещение цели да се представи библиотеката по атрактивен начин и да се привлекат имигрантите като бъдещи нейни читатели;
- опознавателното посещение OGO (Opvoeding, Gezondheid en Onderwijs или Възпитание, здраве и образование (ВЗО) има за цел да се запознаят имигрантите със специфични раздели на имиграционния процес;
- въведение в интернет и тренировка с мишка – според нивото на курсистите се обяснява що е то интернет, кога е създаден и как може да се ползва. За да бъде този урок интересен за имигрантите, са измислили и специални интернет упражнения, които учениците усвояват по време на посещението⁴.

Цифрови четци на новини

Netnieuws: на този новинарски цифров четец се помещава веднъж седмично статия, публикувана в някой от най-известните холандски вестници, но на много популярно ниво, за да бъде разбрана от възможно най-много имигранти, изучаващи холандски език (www.netnieuws.nl).

Slimme Nieuwslezer NT1 en NT2. Умният четец NT1 и NT2:

- NT1 е за нискообразовани (неграмотни) и за имигранти, които притежават базови познания по холандски език. Той развива читателските и писмени способности на потребителите му;
- NT2 е само за чужденци. Целта е курсистите да работят върху езиковите си способности. Тази версия на четеца предлага възможност на учителя да получи регистрация към сайта, която му дава възможност да контролира учениците си от разстояние и да отговаря на поставените от тях въпроси във връзка с учебния материал.

Проектът „Прозорец към Амстердам“ и работата с www.oefenen.nl стартира през април 2012 г. и причината за реализирането му е промяната на Закона за имиграцията (Wet Inburgering), според който от началото на тази година всеки новодошъл имигрант трябва сам да отговаря и финансира търсенето на езиков и интеграционен курс.

Според служителите на отдел „Образование и интеграция“ целите за курсистите (имигрантите) са:

1. Чрез езиковия и интеграционен курс да станат самостоятелни (да си намерят работа) и да участват пълноценно в обществените мероприятия.
2. Да придобият образователна самостоятелност или казано по друг начин, да не спират да се усъвършенстват с подходящ за тях курс.
3. Професионална независимост – подобряване на професионалната квалификация и придобиване на финансова независимост.

⁴ Вж. www.robcoers.nl/muistrainng.html

4. Четения за родители – изхождайки от факта колко е важно за развитието на децата да им се четат или разказват приказки, Столичната библиотека в Амстердам създаде този вид мероприятие, за да може да привлече родителите на децата на имигрантите.

Читателски клубове за имигранти

В различни филиали на Столичната библиотека функционират с голям успех читателски клубове за имигранти и неграмотни. Те са създадени, за да привлекат чужденци и неграмотни, които искат да подобрят читателските си способности, но и за хора, които никога през живота си не са прочели 1 книга от начало до край.

В търсене на успешната формула са и следните инициативи:

- посещение на джамии, черкви, имигрантски клубове и кафенета;
- участие в мероприятия на общините и на културните организации, които работят с имигранти;
- нестандартна реклама – на авто- и жп гари, автобусни спирки, в градския транспорт, жилищни сгради, спортни съоръжения, културни клубове и в общините;
- реклама чрез социалните мрежи;
- създаване на университетска специалност „Общество и мултикултурализъм“.

В очите на другите имигранти аз съм един успял човек. Затова професията ми даде невероятен шанс да реализирам житейската си мисия: да съм в помощ на хора, които искат да се интегрират и да си изградят достоен живот в демократично общество. С намаляване ролята на религиите и увеличаването на процента на смесените бракове вярвам, че рано или късно мултикултурализмът несъмнено ще се увенчае с успех.

МОЯТ ЕРАЗЪМ РАЗКАЗ

НИКОЛАЙ ШАБАРКОВ

Стази необичайна за списанието публикация, бих искал да ви разкажа за моето Приключение, наречено Еразъм. Да, Приключение с главно „п“, тъй като то може да се определи като ключово преживяване в моя живот, което се надявам да ми отвори много врати в бъдеще. Дори често си мисля дали наистина съм преживял всичко това, макар и да беше само преди няколко месеца.

Страната, в която прекарах един семестър през академичната 2012/2013 г., беше Германия. Държава, отличаваща се с дисциплина, ред и желание за усилена работа... Причините, поради които е първа икономическа сила в Европа и пета в света, са много и съм сигурен, че всеки би добавил свои, особено ако е бил там, макар и за кратко. Високият стандарт си личи навсякъде: изключително добре развита транспортна система, която служи на хората, а не те на нея, силна икономика, качествени услуги и престижно образование. С последната сфера имах удоволствието да се запозная отблизо, изучавайки „Информационен мениджмънт“ в Университета за приложни науки и изкуства в град Хановер. За учебното заведение ще ви разкажа малко по-нататък. В Германия нещата са организирани така, че да бъдат функционални, без излишен лукс и натруфеност. Може би и заради това тя е толкова предпочитана не само за образование и кариера, но и като туристическа дестинация.

Всъщност нямам конкретна причина, поради която избрах Хановер като град за моя Еразъм. Може би решаващо значение имаше, че специалността е максимално близка до тази, изучавана в София. Берлин и Франкфурт (р. Одер) бяха другите възможни населени места. Може би някои от вас ще попитат защо не съм избрал столицата? Реших, че е твърде голям град за първо гмуркане в страна, която изобщо не познавах, а и не трябваше да пренебрегвам дългодишното сътрудничество на Софийския университет с този в Хановер.

Пристигайки там, в края на миналото лято, всичко за мен бе толкова непознато и ново, че наистина се опасявах дали ще се справя с новите ситуации, които ми предстояха. Само за няколко часа със самолет и след това с влак рязко смених заобикалящата ме среда и периодът на адаптация започна. Първа ръка, разбира се, ми подаде университетът и т.нар. „ментори“, които се грижат за чуждестранните студенти. Благодарение на водачите беше организиран невероятен двуседмичен Study Camp. По време на него всички учихме езика, забавлявахме се и по този начин постепенно се опознахме. Всъщност това беше главната идея на тези две седмици – да получиш добър старт, с вече познати хора в предстоящата нова академична среда. Част от мероприятията бяха обиколка на града, по време на която се запознахме с историята на Хановер и някои по-важни места в него, караоке и интернационална вечер... Бях изключително доволен, че посетихме и международния конкурс за фойерверки в Херенхаузен – една богата палитра от цветове, фигури и музика сред градинско великолепие в бароков стил. В началото на месеца взехме участие

и в празника за опознаване на района. Този ден протича по следния начин: група от хора и семейства предприемат екскурзии до избрана туристическа дестинация в областта, за да опознаят региона. Целта е да се популяризират интересни локации, които стават по-лесно достъпни чрез промоциите на Deutsche Bahn. Нашата група избра излет до стария град Хамелн (Hammeln), известен от приказката на Братя Грим за чудния свирач. По случай празника в центъра видяхме и театрална възстановка на самата история. В нея се разказва как през 1284 г. градчето е било нападнато от плъхове и от общината обещали на този, който ги спаси от напастта, по един шилинг за всяка глава на гризач. Една сутрин се появил странен човек в шарени дрехи и обещал да унищожи плъховете. Гризачите последвали звуците на вълшебната му свирка и той ги извел от града до близката река Весер. Когато потърсил наградата си обаче, от общината отказали да му платят, свирачът не казал нищо, но след няколко седмици със свирката си подмамил всички деца на града, които изчезнали в една пещера.

И така, докато опознавах немската култура и традиции, истинският семестър в университета започна. Изучавах доста разнообразни и атрактивни предмети. Няма да преувелича, ако кажа, че нещата, които бях научил преди това в Софийския университет, ми бяха от голяма полза. Разбира се, придобих и нови знания в познати и непознати сфери, като например аудио-визуалните медии, които бяха широко застъпени в университета, за които е време да ви разкажа по-подробно. Hochschule Hannover е второто по големина учебно заведение в града с близо 7000 обучаващи се в 5 факултета. Моята специалност се намираше във факултет 3, където се изучаваха медии, информация и дизайн. Базата на този трети факултет е в района на известното международно изложение, провело се през 2000 г., и средата е наистина много атрактивна, предлага широко поле за самоизява и предразполага за учение. И въпреки че общежитието беше доста отдалечено, пътуването ми до факултета минаваше бързо с удобния градски транспорт, който покрива целия

град. Разположението на ХанOVER е доста стратегическо, тъй като е най-големият град и провинциална столица на Долна Саксония, която е сред най-големите области в страната. Берлин е само на 250 км в източна посока, Хамбург на час път на север, Бремен е още по-близо, а на юг се стига до полите на най-северно разположената планина в Германия – Харц. С това кратко географско описание може да се заключи, че ХанOVER е център на Северозападна Германия, с удобни транспортни връзки във всички посоки. Множеството малки исторически градчета в близост, наситени с типична германска атмосфера, само приканват за еднодневни бягства от половинмилионния ХанOVER. Той не претендира с много известни забележителности, но със сигурност има места, които задължително трябва да се посетят. На първо място е новото кметство – в неоготически стил, построено преди век, чийто купол достига почти 100 м. Това е и най-високата сграда в ХанOVER с цялостна 360-градусова панорама на целия град. В стария град се намира и т.нар. Marktkirche, една от първите пострройки, която датира от XX в. Вече споменах и за кралските градини Херенхаузен, намиращи се в западната част на града, а ХанOVER е заобиколен от няколко красиви езера, най-голямо от които е Машзее. То е много обичано от местните и дори се организира ежегоден едноименен фест около него. По-малки по площ, но също толкова очарователни, бяха езерата зад общежитието, в което живееше нашата задружна Еразъм група. Много живописен район, подходящ за сутрешен джогинг или просто за разходка.

Нямам как да не спомена и за богатата културна програма на града, а именно организирания в средата на есента Октобърфест – най-известният немски празник с неразочароваща ханOVERска версия. Изненадващо бе за мен да науча, че този празник се отбелязва дори и в САЩ, благодарение на глобализацията. Основна роля на феста играе храната и бирата, предлагани в огромни количества. Всичко това е допълнено от безброй атракции, включително и виенско колело, а веднъж седмично по време на феста и от фойерверки.

По време на семестъра бяха организирани и други прояви – посещение на зоологическата градина в ХанOVER и екскурзии до Хамбург, където изпитахме възможностите си да останем будни 24 часа, и до Берлин, въпреки че времето, меко казано, не беше подходящо за разходка.

И докато седмиците се нижеха, изпъстрени със срещи, партита, студентски кина и прекарани часове в библиотеката, коледните празници настъпваха, а с тях и дългоочакваният от всички нас коледен базар, запазена немска марка. Тук е истинската празнична атмосфера – множеството павилиони, от които се носи аромат на греяно вино, уханието на всевъзможни прясно изпечени лакомства, топъл дъх на ядки, а преобладаващият често сняг те пренася някъде в приказната страна на Дядо Коледа. Да не би филмите за белобрадия старец да не са измислица?! Безброй пъти сме посещавали този коледен базар, изпълнен със забавления, музика и неустойими ръчно изработени украшения. Един от най-наситените с емоции коледни базари е разположен в центъра на Бремен – част от световното културно наследство на ЮНЕСКО. Всъщност всеки град в Германия си има типични трикове за привличане на посетители по време на коледния сезон, не се учудвайте,

ако видите летящия с шейна Дядо Коледа, и то с всичките 7 елена над Хамбург или Берлин.

След празниците дойде време за оценки, представяне на проекти и изпити. Целият януари премина в подготовка за изпити, но и с последни посещения в университета. Знаех, че скоро ще трябва да се върна. Качвайки се в самолета, извърнах глава назад и се запитах дали ще посетя Германия отново. Отговорих си, че се надявам, макар и да знам, че няма да преживея същите емоции, каквито преживях през тези шест месеца.

Как най-кратко мога да опиша какво означава тази думичка „Еразъм“? Това е сближаване на култури, обмяна на опит и идеи, период, наситен с положителни емоции. Всички чуждестранни студенти от най-различни националности се превръщат в едно голямо семейство, знаейки, че споделят една съдба и че им предстоят нови изживявания заедно, от които да черпят с пълни шепи. След едно такова преживяване разбираме, че не сме толкова различни, че живеем със свои мечти и цели, които ще преследваме по пътя на живота.

КНИГИ, МЕЧТИ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ ИЛИ „РАЗЛИЧНОТО ЧЕТЕНЕ“ ПРЕЗ АПРИЛ...

ДЕВОРА ПЕТКОВА

Макар и вечно бързащи за някъде, устремени към изпълнението на своите все-кидневни задачи, може би някои от вас са забелязали, че месец април беше изпълнен с най-разнообразни инициативи за насърчаване на четенето не само сред децата, но и сред възрастните. Може би някой ще зададе въпроса: „Защо точно през април?“, но други ще се досетят сами за отговора. 2 април е обявен за Международен ден на детската книга още през далечната 1967 г. Това е рождената дата на известния датски писател Ханс Кристиан Андерсен, чиито приказки са познати на децата по цял свят. 23 април е Световен ден на книгата и авторското право и се чества от 1995 г. На тази дата са напуснали земния си път творци като Уилям Шекспир, Мигел де Сервантес и Инка Гарсиласо де ла Вега. Така съвсем очаквано дните между тези два празника са наситени с различни мероприятия, посветени на четенето и книжовността.

За онези от вас, които са пропуснали празничната еуфория, мога да разкажа за най-интересните събития, случили се през тазгодишния април. Повечето от дейностите са част от т.нар. „Поход на книгите“, осъществен за втора поредна година от асоциация „Българска книга“. Из цялата столица бяха разлепени плакати, които лично на мен ми приличаха на забавна илюстрация от детска книжка. А посланието на изобразените образи моята фантазия разтълкува по следния начин: какво е един поход без храбър и смел рицар, който да премери сили със страшен противник? Но днес това не се случва в кървава схватка, а по друг, по-цивилизован начин – рицарят и ламята се съревновават кой ще прочете повече книги, а това е един наистина достоен двубой. Освен това плакатите информираха за основните събития по време на похода:

- известни българи четат на децата в детски градини и училища;
- маратон на четенето в библиотеките в страната;
- кръгла маса на тема „Детската литература – предизвикателства и възможности“;
- празник на детската книга – на 20–21 април около езерото Ариана;
- първа национална годишна награда „Бисерче вълшебно“ за най-добра детска книга;

– литературен трамвай;
– връчване на годишната награда на асоциация „Българска книга“ – „Рицар на книгата“.

Всяка една от тези кампании заслужава внимание и коментар, тъй като са внимателно обмислени и могат да се използват за чудесен пример как нестандартно и като на игра да насърчим децата към четене, без да ставаме досадни или прекалено настоятелни. Аз избрах 4 от тях, които да разгледам по-детайлно.

Първото събитие, което ме впечатли, бе „Известни българи четат на децата“. Тази дейност продължи цели 3 седмици, обхвана голям брой столични детски градини и училища и много популярни личности с желание да се включват в нея. Би могло да се каже, че се е превърнала в традиционно събитие – реализира се още от 2011 г. в София.

Какъв е смисълът някоя известна личност да прочете любимата си книжка на децата? В предучилищна и ранна училищна възраст децата търсят свой пример за подражание, свой модел за поведение и най-често го намират сред известните личности, които виждат по телевизията като певци, актьори, водещи на предавания, спортисти и др. И когато човекът, на когото толкова много се възхищават, отиде при тях и им прочете откъс от любимата си детска книжка, отдели им от своето време, за да си поговорят, децата ще запомнят това. Възможно е в тяхното съзнание да се запечата образът на популярния човек като активно четящ. Може би винаги ще правят връзка между прочетената книга и него. Дори и още да не могат да четат, вероятността, след като се научат, да си спомнят за любимата книга на техния

пример за подражание и да я потърсят, за да я прочетат, е голяма. От друга страна, популярните личности, които четат, показват, че освен своята кариера за тях е от значение да бъдат социално ангажирани с благородни каузи и така се превръщат в рицари посланици на книгите. Първият човек, дал старта на тазгодишната инициатива, бе кметът на София, г-жа Йорданка Фандъкова. Тя прочете една от първите приказки на Андерсен – „Лоената свещ“, съвсем скоро открита (в края на 2012 г.) в архивите на родния град на писателя и непозната у нас. Други посланици на книгата бяха: Свилен Ноев, Милена Славова, Данчо Караджов, Марияна Попова, Орлин Павлов, Рафи, Кирил Маричков, Добрина Чешмеджиева, Део, Милен Цветков, Валентин Танев, Симона Пейчева, Мария Гроздева, Параскева Джукелова, Радена Вълканова, Ивайло Захариев, Силвия Лулчева и др.

Явлението „Четене в градския транспорт“ е добре познато у нас. Но представите си една априлска събота, в която решите да се качите в един по-специален

трамвай. Освен че е ретро и разполага с по-малко места от обикновените трамваи, вътре ви очаква и приятна изненада – среща и интересен разговор с български писатели като Алек Попов, Калин Терзийски, Иван Кулеков, Кристина Димитрова, Людмила Филипова, Стефан Щерев и др. А за децата същите тези хора четат приказки. Всичко това не е просто фантазия, а наистина се е случило и то неведнъж, а цели 3 дни – на 6, 13 и 20 април. Маршрутът на трамвая бе от площад „Възраждане“ до площад „Журналист“ и обратно. Така че ако тази година сте го пропуснали, то следващия април се оглеждайте за него – зелен трамвай, с изписани отвън откъси от известни приказки. В тези откъси липсва по една ключова дума, която всяко дете може да отгатне. А вътре в трамвая перденца допринасят за уюта, цари празнична атмосфера с балони, има много деца и още повече книжки, които чакат да бъдат прочетени. А най-хубавото е, че няма намръщени и сърдити хора, които да се дразнят от четенето на глас, и понеже пространството не е толкова голямо, всеки може да слуша.

Ако се чудите какво пък може да бъде специалното на наградата „Бисерче вълшебно“, сега е моментът да научите. Това е награда за най-добра детска книга, а журито, което определя победителя, е съставено от деца, защото какво значение има мнението на литературните критици, щом малчуганите харесват дадена книга и я препрочитат отново и отново. Какво по-хубаво от това? На специален сайт <http://biserche.com> в периода 20 март–15 април децата от 7 до 14 години са имали възможност да гласуват за своята любима книга, която не е включена в задължителната учебна литература и е издадена през изминалата 2012 г. Обособени са 2 категории: „Млад читател“ (7–10 г.) и „Запален читател“ (11–14 г.). Гласували са 1391 деца, като всяко от тях получава грамота за почетно жури, а тези, които са дали най-добри аргументи за избора си на книга, получават награди – велосипед или комплект книги с послания от автори и издатели. Книгите, избрани за победители от децата в първата категория, са: „Феите на цветята – приказна книга за момичета“ от Фредерик Уорн (на трето място с 58 гласа), „Ейми разговаря с животните: Загадъчният котарак“ (на второ място с 78 гласа) и на първо – книгата на Божана Апостолова „Малката Божана в деня на боклуците“, за която са гласували 122 деца. Някои от малчуганите я намират за поучителна, други са я избрали, „защото всеки трябва да знае къде да си изхвърля боклуците“, а трети смятат, че не е хубаво да е мръсно и трябва всеки да почисти своя град или село.

В другата възрастова група са отличени: „Това съм аз, Луси! Щуро лято“ на Кели Маккейн (на трето място с 41 гласа), „Каспар, котешкият принц“ на Майкъл Морпурго (на втора позиция с 61 гласа) и на първо място (с разлика само от 3 гласа) произведението на Рик Риърдън „Знакът на Атина“ от поредицата за героите на Олимп.

Ето какво казват някои запалени читатели, гласували за победителя: „Пленяваща книга – през цялото време държи читателя в напрежение, до сетния дъх“; „Това е най-интересната книга, която някога съм чела! Харесвам всичко в нея – от сюжета до героите, абсолютно всичко“; „Бих била много щастлива, ако тази книга спечели, защото съм сигурна, че който е прочел и една страница от нея, ще я оцени. Самата аз я прочетох за първи път на един дъх и оттогава насам сигурно съм я препрочитала поне десет пъти“; „Героите са невероятни – смели, умни, красиви, забавни (и всеки със своя тайна). Те са всичко, от което една хубава книга се нуждае. Честно казано, аз често си представям как съм героиня от книгата и много се забавлявам“.

Раздаването на награди е важен момент, когато заслужилите получават своето признание – момент, когато се чувстват ценени и значими. „Рицар на книгата“! Кой може да носи това звание? Човек, който през изминалата година се е трудил неуморно и чиято ежедневна работа е била свързана с книгите! Тези отличия се връчват на личности с голям принос при отразяване на издателския бизнес в България. Хората, които с труда и идеите си помагат на издателите да представят на читателя най-доброто от българската и световна литература. Има четири категории. В първата – „Електронни медии – радио и телевизия“, бе награден Георги Ангелов, водещ на предаването „Денят започва с култура“ по БНТ. Във втората категория, „Печатни медии – вестници и списания“, отличието получи журналистката от в. „Монитор“ Людмила Габровска. В категорията „Интернет базирани медии“ призьт отиде при Александър Кръстев – за създаването и поддръжката на сайта „Аз чета“. В последната категория, „Политик или общественик с най-голяма роля за развитието на бранша“, бе отличена Калинка Попстефанова – заместник-кмет на гр. Варна, която спомага за организирането и популяризирането на „Алея

на книгата“ в морската ни столица. За тези, които се чудят какво представлява въпросната алея малко повече информация, нищо че тя не е от априлските събития, за които разказвам. В някои градове „Алея на книгата“ се е превърнала в ежегодно събитие – чудесен пример е Варна, където през 2012 г. от 3 до 12 август се осъществява за трети път. От хотел „Черно море“ до Фестивалния комплекс се разполагат шатри на български издателства и всеки минувач може види най-новите заглавия на българския пазар. Освен това се организират срещи с водещи издатели и известни български писатели, правят се представяния на нови книги, провеждат се четения на откъси от литературни творби. При откриването на събитието се връчват и наградите от „Състезание в библиотеката“ и от националния конкурс „Разказ на младежка тема“. Тези прекрасни

неша е нямало да станат реалност без съдействието и помощта на г-жа Попстефанова.

Последната априлска инициатива, която ме впечатли, носи звучното име „Книги за смет“. Нейните организатори са фондация Credo Bonum и „Екопак“. На оживените места в столицата всеки можеше да види плакати с изображения на пластмасови бутилки от шампоани, почистващи препарати дори напитки, като на техните етикети вместо познатите марки бяха изписани заглавията на книги като „Лолита“, „Мечо Пух“ и имена на автори като Стивън Кинг. Призивът: „Елате на 21 април на площад „Славейков“, донесете килограм пластмаса и вземете талон за книга по избор“, достигна до много хора: за около 4 часа (от 10.00 до 14.00) са събрани над 5 тона пластмаса и са раздадени над 5000 книги (не само хартиени, но и електронни) и над 1000 броя на списание „Осем“. Правилата са такива, че участник не може да получи повече от два талона, без значение какво количество пластмасови отпадъци е предал. Организаторите имат амбицията и си поставят за цел това мероприятие да се превърне в национално ежегодно събитие. По този начин се поощряват хора на всякаква възраст към по-отговорно мислене за околната среда, разделното събиране на боклуци и рециклирането им. Но не само това – гражданите са стимулирани да прекарват и повече време с книга в ръка. Пък и в съзнанието на малки и големи оживява народната приказка „Сливи за смет“.

В заключение искам да кажа, че направеното през април т.г., с цел насърчаване на четенето, е прекрасно, създадено с въображение и мисъл. Но фокусът за в бъдеще трябва да бъде насочен повече от тези инициативи да достигнат до малките градчета и селца. Там също има деца, а и възрастни, които може би се нуждаят от приятелско подсеждане, че могат да посегнат към книгите. Че е чудесно да четеш и че никога няма да съжаляваш за времето, прекарано в четене, тъй като то не е загубено, а оползотворено по най-добрия начин.

Литература

- Алея** на книгата акостира през август във Варна [онлайн]. [прегледан 14.05.2013]. http://www.dnevnik.bg/razvlechenie/2012/08/01/1878306_aleia_na_knigata_akostira_vuv_varna_prez_avgust
- Всичко** за похода на книгите [онлайн]. [прегледан 11.05.2013]. <http://www.abk.bg/articles/view/262>
- Кои** са рицари на книгата [онлайн]. [прегледан 11.05.2013]. <http://www.abk.bg/articles/view/264>
- Пластмаса** за четене [онлайн]. [прегледан 10.05.13]. http://www.dnevnik.bg/razvlechenie/2013/04/21/2045973_plastmasa_za_chetene
- [**Хиляда** триста деветдесет и едно] 1391 български деца избраха своята любима книга [онлайн]. [прегледан 13.05.2013]. <http://biserche.com/category/lubopitno>

МЕТОД ЗА ИНФОРМАЦИОННО МОДЕЛИРАНЕ

КАЛИН ДАСКАЛОВ

Ще започна от това, че много бих искал да представя едно изследване, един общовалиден труд, който спомага за работата на хората или обяснява нещо, което прекалено дълго е тънело в мъгла. Като първокурсник обаче, мога да предложа само наблюдения. Чрез обучението в специалност „Библиотечно-информационни науки“ в Софийския университет постоянно се опитва да допълва представата на студентите за библиотеките. Учим, че библиотеките се нуждаят от хора, но и от машини, че няма пари и няма книги, че стереотипите са непроменяеми, но ние все пак трябва да ги разчупим. Всичко това е много интересно, но точно сега ме интересува нещо друго. Какво движи нещата? Не мисля, че са парите, не мисля, че е и електричеството. Хората движат нещата, но не са те, сами по себе си, по-скоро нещо в тях, някакъв процес, някаква абстракция. Нещо, което се счита за даденост, а разбирането ѝ би могло да доведе до повече, отколкото простото използване на тази даденост. Ще започна размисля си от представата за информацията.

Какво е информацията?

Странно е как има обособена сфера в човешкото знание, отдадена на нея, т.нар. информационни науки, а няма съществуващ консенсус какво именно е информацията. Цялостното възприемане на това абстрактно понятие може би се крие именно в личната интерпретация и в усещането на всеки индивид. Как обаче информацията се разбира от него, а присъства извън него във всеки аспект от света? Как общуваме чрез нея, а не я разбираме? Човешкият опит да обедини толкова много само в един термин довежда до появата на множество от въпроси. Самият факт, че човечеството се сплотява около този, обгърнат от несигурност феномен, предполага, че по-задълбоченото изучаване на информацията е необходимо, за да се разберем по-добре ние самите. Този текст има сходна цел – да представи размисъл върху информацията от нейната лична употреба и разбирането ѝ, до преобразуването ѝ в общоразбираема и практически приложима градивна единица.

Ще се опитам да опиша прехода на информацията като плътна и хомогенна идея в човешкия ум, раздробяването на тази идея и обособяването на съставните ѝ части, последвано от повторното ѝ сглобяване чрез подобни части извън територията, откъдето първоначално са породени.

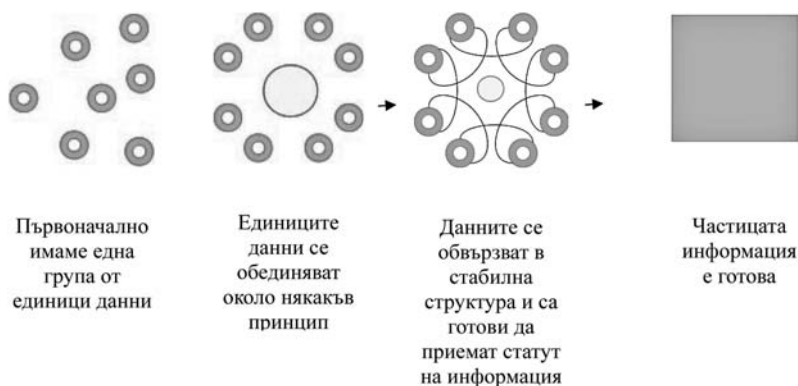
„Това, което е необходимо да се разбере, е какво представлява да не се разбира“ (прев. мой – К. Д.) (Уърман 2004¹). („Това, което е необходимо да се разбере, е същността на неразбираемостта“) Въпреки невъзможността да се обясни докрай понятието „информация“, може все пак да се започне с разграничаването от други два сходни термина – данните и знанието. Моето тълкувание за знанието е имен-

¹ Wurman, Richard Saul. [interview]. – В: *The InfoDesign* [онлайн]. 2004. [прегледан 20.04.2013]. http://www.informationdesign.org/special/wurman_interview.htm

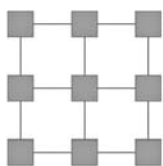
но присъствието на представи и идеи в човешкото съзнание, които не се нуждаят от проверка или разностранно изучаване, за да бъдат сметени за верни от притежателя им. Натрупването на данни, тяхното тълкуване и подреждане поражда информацията, когато тя, от своя страна, бъде натоварена с истинност и вяра в правотата ѝ, се превръща в знание². То обаче не е особено динамично. Данните и информацията търпят постоянна обработка и проверка именно за да достигнат този етап на знание, но след това то се превръща в принцип, по който се проверява информацията и се обработват данните. Получава се йерархично взаимодействие между тези три абстракции, но знанието остава в пасивна активност, когато се отнася към другите две. Тоест искам да кажа, че голяма част от знанието всъщност **не се разбира**. От една страна, защото вярата не изисква съмнение, а от друга, защото именно чрез знанието се извършва разбирането, но това не винаги означава, че се схваща самият източник на познанието. Това смятам, че води до убеждение в нещо без възможност за аргументация, все по-малка способност знанието да потвърди информацията и да обработва данните, но и развиване на идеи-доминанти, чрез които се извършва по-голямата част от информационната обработка и които не позволяват качествено развитие на други идеи, а това води човек до своеобразен фанатизъм.

С въвеждането в това взаимодействие искам да предложа един донякъде обърнат процес, който съдържа в себе си предотвратяването на изброените проблеми. Ако приемем казаното по-горе, че знанието е резултат от преобразуване на данни и информация, то може да предположим, че то подлежи на разграждане от страна на притежавания го. Когато се задейства този процес на разграждане, който е подлагане под съмнение на сигурността, знанието излиза от пасивната си позиция и започва активна дейност. Според мен тази дейност се изразява в разбиране. Знание, което се подлага на разбор, губи свойства от себе си, които задържат неговата плътност – например вярата и сигурността, – това позволява разгръщане на елементите, от които то е съставено. Няколко графични примера за до тук казаното:

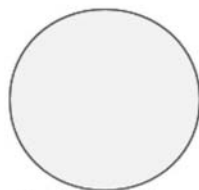
Нека изобразим частиците данни като , частиците информация като , а знанието като .

² По определението на Платон за знанието като *оправдана истинска вяра*.

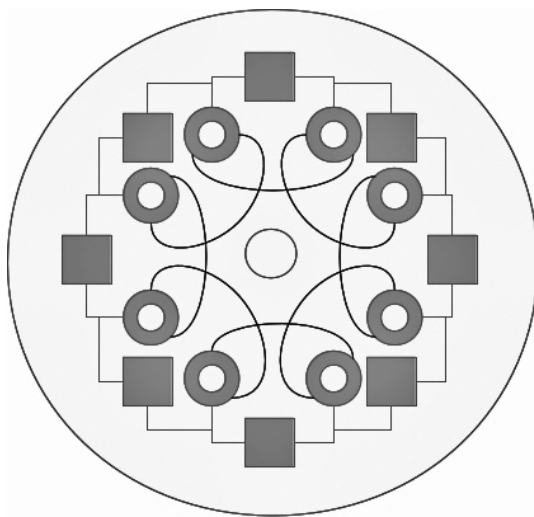

Информационна
система

Частицата знание е
готова

Информацията е превърната в знание, а то е вече градивна единица на човешкото съзнание, но да спрем до тук. По дадената схема се забелязва, че данните, информацията и знанието в най-простия си вид са единица в собственото си поле на градеж. Под това се има предвид, че когато се сглоби стабилна структура, тя вече не се разглежда като сбор, а като единица, към която може да се прибавят други като нея, за да се създаде нова по-сложна конструкция. Когато обаче и тази конструкция достигне стабилност, отново се счита за единица, но вече в среда с единици от друг вид, тъй като градежът е извършен от сложни единици. Тоест данните са единици от най-прост тип, информацията е единица от сложен тип, а знанието е единица от най-сложен тип. Това означава, че в най-сложната единица могат да се намерят следи от нейните съставни части, съответно да се видят особеностите на структуриране и от това да последва разбиране. Когато махнем статута на единица от знанието, то би трябвало да изглежда така:

Интересното при тази последна схема е, че се получава така, че в центъра на всяко знание стои друго, предишно знание, по чиято методика е изградена цялата структура. Това повдига въпросите: кое ли е първичното знание, стоящо в основата на целия масив от знания, които човек притежава; дали наистина е основа, или

продължава да се развива подобно на корените на дърво; има ли по-съвършена структура от знанието и каква е тя тогава³.

Оттук вече може да започне обратният процес на разграждане и преразглеждане на различните части, от които е изградена една идея. И докато притежаваме идеи⁴, чиито структура и причинно-следствени връзки познаваме, притежаваме и такива, чийто градеж дори не е бил повод за размисъл и все пак сме твърдо убедени в тях.

Подозирам, че няма две знания, които да притежават един и същи градеж, но стъпките, по които са изградени, би трябвало да бъдат, ако не едни и същи, то поне подобни. Тук става ясна ползата от запознаването с особеностите на данните, информацията и знанието, които съпътстват човек: той развива способност да гради нещо съвършено ново по модел на всичко, което е разбрал за себе си. Тоест разграждането е предпоставка за градеж, но не само мисловен. Усвояването на закономерности позволява тяхната симулация в света извън човека и тъй като живеем в информационна епоха, най-добър корпус биха били информационните и комуникационните технологии.

Нека продължим с един пример – предизвикателство. При задаването на въпроса кое знание е най-много съпътствано с вяра и без съмнение, реших, че такова е чувството. Не става дума за усещане като болка, сърбеж и т.н. Когато човек изпитва чувство, обикновено е сигурен в него, знае неговия стимул, но не и същността на чувството си. И така, ако приемем чувството за знание, значи можем да го подложим на разбор или поне да предположим закономерност, която го свежда на ниво информация.

Да започнем, че повечето чувства имат зона на проявление в човешкото тяло, например най-базисните:

- знание, реализация за знание – областта на главата;
- нужда от говор, гласно изразяване – областта на гърлото;
- любов, привързаност – областта на гърдите;
- страх, агресия, загуба – областта на корема;
- сексуален нагон, възбуда – областта на половите органи⁵.

На *Схема 1* са подредени горните зони, както биха били върху човешкото тяло.

За да се прояви едно усещане, то трябва да е резултат от съответен стимул върху областта, в която то се проявява. Ако това се счете за вярно, то стават възможни следващите закономерности.

Много от човешките чувства не се ограничават с еднообразие. Ако трябва да се определи как те се пораждат, то един процес, включващ в себе си доминиращ и пасивен елемент, е лесно приложим.

Доминиращият елемент играе ролята на изходна точка, например **2** (на схемата, област на гърлото). Тя, от своя страна, се нуждае от подсилваща точка, например **3**. В зависимост от конкретната потребност, какво точно трябва да се изрази, към кого, каква реакция се очаква, дали е потиснато или не, и ред фактори, харак-

³ Отклонение по схемата.

⁴ Смятам идея и знание за тъждествени термини.

⁵ В тази част са описани предварителни данни.

терни за човешкото изразяване, се получава прилив на информация чрез поток с определена характеристика. Един вид напрежение, което определя характера на едно чувство.

Най-прости сглобки, чрез тези взаимодействия са следните:

- 2 (доминант), чрез 1 (пасив) – изразяване на знание;
- 2 чрез 3 – изразяване на страст;
- 3 чрез 2 – удоволствие от изразяване/говор;
- 4 чрез 3 – ревност и т.н.

Думите и словосъчетанията може да не достигат да опишат гамата от човешки усещания, но една проста система от числа може и да успее. Основната част обаче е по-горе споменатото напрежение. То определя характера на едно чувство и дори доминант и пасив да съвпадат, нещото, което различава тези съвпадащи чувства, е именно тази променлива.

На *Схема 1* са дадени примери за двама души, защото едно чувство понякога има и посока, например, към друг човек. Чувство с една характеристика, генерира у другия човек чувство със съвсем друга. Например 5 чрез 4 генерира 4 чрез 3 у другия и т.н.⁶

Идеята на този дълъг пример **не** е да убеди читателите, че тази система за чувствата е валидна или правилно описва вътрешночовешки процеси. Предназначението му е да демонстрира възможността за преподаване и реструктуриране на една абстракция по модела на нейното първоначално създаване.

Все пак, ако трябва да бъде утвърдена връзката на чувството с разума, бих предложил следните размисли по въпроса, повлияни от текста на Джон Дюи „Знанието и относителността на чувството“⁷.

Необвързаността на знанието с чувствата би означавала, че те по структурата са крайни и абсолютни, в смисъл че не подлежат на зависимост към каквото и да е. Въпросът би бил решен още тук, но подобни крайни отговори не звучат достатъчно правдоподобно, затова разчитам на предположението за съществуване на такава връзка, с цел по-добро разбиране на елементите, които си взаимодействат. Основният ми довод е, че изпитването на чувство, само по себе си, изисква знание, първо, за наличието на причинителя му, и второ, за наличието на изпитващ това чувство. Можем ли да докажем, че нещо съществува, ако нямаме знанието какво е то? В този ред на мисли, ако чувството се предхожда от някакво знание, то наподобява всички знания, тъй като и те самите са предхождани от знание.

От целия текст бих искал да представя няколко заключения.

Методика за разбиране

В текста предложих, че данните и информацията водят до знание. То, за да бъде разбрано, трябва да бъде разглеждано отново като данни и информация. Повтаряне на това действие с различни знания, притежавани от човек, според мен, би довело до цялостно развитие на способността да се разбира. Така по този начин

⁶ С тази част се описва вече готова примитивна информационна система.

⁷ Dewey, John. Knowledge and the Relativity of Feeling. – В: *The Journal of Speculative Philosophy* [онлайн]. 1883, vol. 17, № 1, с. 56–70. [прегледан 25.04.2013]. <http://www.jstor.org/stable/25667949>

се демонстрира господството на човек върху неговите убеждения, докато обратният случай би означавал, че човек е ръководен от нещо, което не е той самият.

Разбирането на самия себе си, води до разбирането на другите, а група от хора, които се разбират един друг, са много по-способни да постигат резултати в каквато и да е област.

Методика за иновация

Когато множество знания са разбрани от един човек, той е способен да създаде новост – по модел или комбинация от модели на предишните знания. Разглеждането на тези модели създава възможност за тяхното преповтаряне или интегриране в други човешки начинания. Това би било много полезно във време, в което хората се стремят само да поемат информацията, която им се предоставя, вместо да я усвоят.

Методика за информационно моделиране

Разбирането и иновацията създават нова идея, която чака да бъде споделена. За жалост човек не се е научил да споделя знанието си в най-чист вид, дори смятам, че в това време не може да се говори за знание извън човек. Всеки негов опит като говор, текст или др.п. е информационен модел на тази идея. Ние напълно разчитаме на информацията като феномен, за да създава връзката между нас самите и всичко друго, а това изисква много сериозно отношение към нея и към нейните особености, ако искаме това, което мислим да бъде разбрано от другите. Смятам, че правилното разглеждане на информационните зависимости, които довеждат до създаването на знание, е силна предпоставка за по-нататъшното му информационно моделиране. Колкото повече информационният модел съвпада с истинския, породил определено знание, толкова по-малък шанс има той да препрати към нещо друго, освен именно знанието, което е трябвало да се предаде.

Други изводи

Смятам, че всяка революция в човечеството е резултат от добре изразен вътрешен процес на човек или група от хора, и затова считам, че изобретяването на методика за извършване на това е крайно наложителна. Смятам, че и великата цел на човека е да преобразува всичката информация у себе си, така че да стане достъпна за другите. Човек не иска да е сам в мислите си и вижда платформа за споделяне в информационните и комуникационните технологии. Вече виждаме зачатъци на това в интернет пространството, но там, както и в цялото всекидневие, способността на човека да разбира е силно подценена. Толкова подценена, че тази *цена* на човека действително спада. В момента потребителят съставя толкова голяма част от западното общество, че всички способни на иновация са длъжни да угаждат, работят и живеят за него. Смятам, че високата потребност от споделяне на информация трябва да доведе човека до необходимост от разбиране и подчинение на тази информация, а не просто подхвърляне от тук до там.

Множеството въпроси, свързани с информацията, обаче остават без отговор. За да овладеем нейната употреба, за да успеем да приложим себе си извън себе си и

от *епохата на информацията* да преминем към *епохата на знанието*, този казус трябва да бъде разрешен. Терминът информация може да се използва в толкова много сфери на човешкото знание – медицина, информационни технологии, биохимия, неврология и където и да е, от мравките в мравуняка, та до космическите изследвания. Навсякъде се борава с някакъв вид информация, а това подсказва, че в това явление се крие нещо обединяващо всичко. Действително не може да се говори за обединяване на всички тези сфери в един разум, но може би информацията, като обединителен фактор, трябва да бъде повече разучена. В този ред на мисли, библиотеките за мен са едно многопластово информационно звено. Ако започнем от това, че всяка дума е единица информация, а всяко изречение изисква информационни системи от рода на граматика, синтаксис, фонетика и т.н., и си представим това в един мащаб, в мащаба на библиотеките като цяла книга. Ако кажем, че информационната единица изисква друг брой информационни системи за подредба, категоризация и т.н., то тогава това е съвсем друг мащаб. Функцията на библиотеката обаче не е прескачането на тази информационна бариера, тя не борава със знанието така, както борава с информацията и не си поставя за цел да е другояче, тъй като целта на хората не се счита за такава.

Иска ми се, като чета книга, да знам какво знание е искал да предаде авторът и то да го знам без никакво съмнение. Искам и моето знание да е достъпно за другите. За сега няма как да предам една идея точно, мога само да се постарая по-добре да я обясня, но досегът с нея остава нереализиран за този, на когото обяснявам. Дали това ще се промени в бъдеще или не, аз няма как да знам и все пак ми се иска някой ден да изпитам какво е да живееш в една такава *епоха на знанието*!

ЛЕТОПИС ЗА ЖИВОТА И ТВОРЧЕСТВОТО НА ЙОРДАН ЙОВКОВ

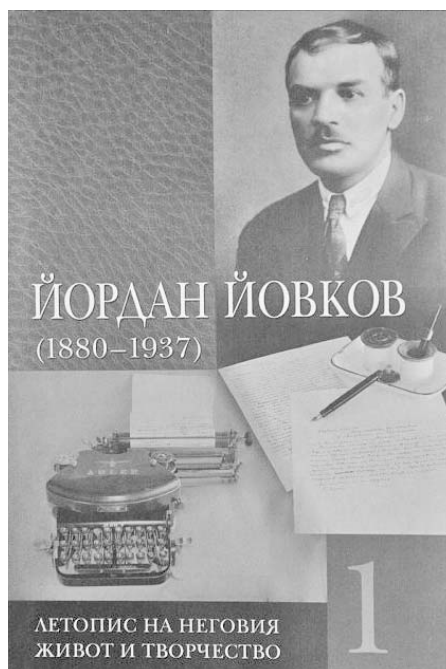
Първият том на „Йордан Йовков (1880–1937). Летопис на неговия живот и творчество“ бе официално представен в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Събитието откри директорът на Националната библиотека, проф. дфн Боряна Христова, която поздрави членовете на екипа за техния самоотвержен труд по издаването на книга за този „голям не само български, но и европейски писател“. След това Камелия Койчева – зам.-кмет на Община град Добрич, се спря подробно на партньорството между Националната библиотека и общината на град Добрич.

Проф. дфн Иван Сарандев, отговорен редактор на тома, наблегна върху трудностите в летописния жанр, цитира думи на литературни критици за Йовков и разказа как са написани разказите от сборника „Старопланински легенди“. За помощта на Националната библиотека в съставянето на изданието, а в частност около библиографския показалец, разказа д-р Кремена Митева от Дом-паметник „Йордан Йовков“ в Добрич. Тя благодари на г-жа К. Койчева за финансовата подкрепа от общината.

Доц. д-р Елка Трайкова, директор на Института за литература при БАН, похвали авторите на летописа и го нарече „едно от големите дела на проф. Сарандев“. След това доц. Катя Янева обърна внимание на полиграфическото изпълнение на луксозно подвързания том и на съдържателната стойност на текста.

Доц. д-р Елена Янакиева и гл. библиограф Росица Пъкова от Националната библиотека представиха накратко съдържанието на първия том от „Летописа“, като акцентираха върху факти от житейската и творческата биография на писателя. Разказаха и за участието на НБКМ при изработването на втория том на летописа, в който ще бъде представена и рецепцията на Йовковото творчество в чужбина.

Отдел „Библиотечна координация“

ТРУДНИТЕ ПОБЕДИ НА ТАЛАНТА

ИВАН САРАНДЕВ

При моите срещи с читатели често са ми задавали въпроса защо съм предпочел Йордан Йовков пред толкова други талантлив български писатели. Не помня вече какъв отговор съм давал на любознателните читатели, но сега вече съм окончателно готов с него. Един спомен от моето детство постави всичко на своето място. Като пионер през лятото на 1946 или 1947 година бях на лагер в с. Жеравна. И тъй като не обичах следобедното спане, тихомълком се изнизвах от лагера и тръгвах да обикалям селото. Обичах да ходя в читалищната библиотека, където си избирах книги за четене. Там срещах един възрастен човек с очила и малка брада. Изглеждаше много благ и интелигентен. По-късно разбрах, че това е бил Данаил Константинов, до когото Йовков изпраща писмо от Букурещ с молба за помощ. В момента работи върху сборника „Старопланински легенди“. Не си спомням да съм разговарял с него, но уважението, с което възрастните се отнасяха, се предаде и на мен. Навярно решаващо значение имаше още и фактът, че цялата атмосфера, в която беше потопена Жеравна с нейните тихи и спокойни улички, с къщите, с упойващия мирис на цветята в селските дворове и саксии по прозорците и тази незабравима ароматна тишина, запечатана завинаги моето първо пребиваване в Жеравна.

И сега, след толкова десетилетия, този спомен остава непокътнат, с нищо ненакърнен от бремето.

Две десетилетия по-късно, след българската филология в Софийския университет, вече работех в културния отдел на вестник „Народна младеж“, един ден ми позвъниха от редакцията на „Учителско дело“ и ми поискаха статия за Йордан Йовков по повод 25 години от смъртта му. Приех без всякакви уговорки. Помня само, че обещах да спазя срока за предаване на текста и в искания обем. Статията се появи в брой № 83 от 16 октомври 1962 г. със заглавие „Сладкодумието на разказвача“.

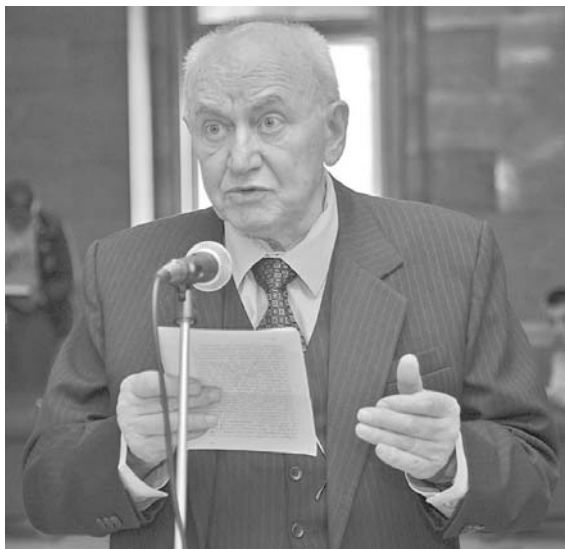
Сега, като се връщам 50 години назад към случилото се, мога да си отговоря поне на два въпроса: как и защо, след като дотогава не бях написал нищо за Йовков, познавах само творчеството му и по-специално неговата белетристика, без никакви колебания поех този ангажимент. Редакцията прие текста с похвали, а след излизането на вестника последваха добри отзиви и от читателите.

Тогава не се замислих, но сега си давам сметка, че всъщност съм бил емоционално подготвен за първото ми докосване до художествения свят на Йовков, че онова сладостно и красиво вълнение, съхранено в паметта на сърцето, изведнъж се е освободило като изповед, излъчваща зеленото сияние на очакването. И навярно редакторите и читателите са го почувствали и са реагирали искрено. За което, макар и с голямо закъснение, им благодаря.

Предговори към летописа.

Йовков е българин, каквито вече рядко се срещат – коректен, честен, чувствителен, отговорен пред обществото и пред себе си. Ето защо, макар да изобразяваше събития и хора от Балкана и Добруджа, постигаше много повече – чрез своите разкази, повести, романи и драми той поставяше общочовешки проблеми.

Разгръщайки страниците на Летописа, ползвателят ще се докосне до съдбата на един тих човек, който се е обрекъл на своето изкуство. Той взема това решение и не се боява да го обяви на близки и приятели. В писмо от 3 ноември 1918 г.

споделя със съученика си Григор Василев: „Окончателно съм решил в себе си, че с голям или малък успех, призванието, от което не мисля да се отказвам, ще е литературата“.

От този момент нататък подчинява всичко на онова, което призванието изисква. Деспина Йовкова пише: „Йордан Йовков, за когото чувството за вяност и дълг към семейството беше нещо свято, който чувстваше жена си и детето си за нещо неделимо от себе си, никога не отстъпваше пред нашите желания. С постоянство и търпение умееше да отстранява всички пречки, които му отнемаха времето за работа“.

В своите спомени Деспина Йовкова засяга един много болезнен проблем, за който се заговорва за първи път след смъртта на писателя – неговото заболяване, останало скрито зад завесата на интимния бит. Самата тя се учудва как е успял да подчини болестта си чрез една „нечовешки строга диета“. Убедил се, че лекарствата са безсилни, строгата диета му осигурява желаното време за творчество.

И за да не бъде превратно изтълкувана, тя завършва покъртителната си изповед с думите: „Бях с цялото си сърце предана на Йовков до последния миг на живота му. Живях с него, за него. Живях, за да се грижа за него, да му давам възможност да работи, да твори. Струва ми се, че всеки час, всеки миг съм била около него“.

Йордан Стефанов Йовков е роден на 9.XI.1880 г. в Жеравна, Сливенска област, и умира в Пловдив на 15.X.1937 г. Детските и юношеските години на писателя преминават в Жеравна, където получава основно образование (1895). Завършва гимназия в София (1900); учителят по литература – поетът Иван Грозев, му предсказва бъдеще на писател. След дипломирането си живее в Добруджа, където се преселва семейството му. През 1900 г. е назначен за учител в с. Долен извор. Завършва Школа за запасни подпоручици в Княжево (1902–1904), като по време на обучението публикува първата си творба – стихотворението „Под тежкия

кръст“ (в. „Съзнание“, № 9, 26.X.1902). В началото на 1904 г. се записва студент в Юридическия факултет на Софийския университет, но бащината смърт осуетява следването му. Есента на 1904 г. Йовков се завръща в с. Долен извор и учителства в различни добруджански села до 1912 г., когато е мобилизиран. Участва в Балканската и Междусъюзническата война като командир на рота. През юни 1913 г. е ранен край Дойран, а месец по-късно е повишен в чин. След войните Йовков се установява в София и работи като редактор в сп. „Народ и армия“, където в бр. 1 публикува документалния очерк за Балканската война „Утрото на паметния ден“. След като списанието престава да излиза, Йовков е принуден да търси работа и с помощта на Григор Василев е назначен за библиотекар и редактор на сп. „Преглед на Министерството на вътрешните работи и народното здраве“ в Отделението за социални грижи и благотворителност. Остава на работа до есента на 1915 г., когато отново е мобилизиран и изпратен в гр. Ксанти, а година по-късно е командирован в редакцията на в. „Военни известия“.

След края на Първата световна война настъпва един от най-тежките периоди в живота на Йовков. Втората национална катастрофа го заварва в Добрич. След трудни дни, изпълнени с душевни терзания и материални несгоди, и след като Добруджа е окупирана от румънците, Йовков минава нелегално границата и се установява във Варна, където е учител до есента на 1920 г. След застъпничество на приятели от София е назначен в Българската легация в Букурещ. През 1920–1927 г. е редовен сътрудник по печата; постоянно е понижаван в длъжност, поради което в края на 1927 г. напуска легацията.

Последните десет години от живота му са изпълнени с творчески труд и изтощително напрежение, което се отразява на здравето му. Неизлечимо болен, през есента на 1937 г. заминава на лечение в Хисаря. Поради влошено състояние е опериран по спешност в Католическата болница в Пловдив, но след 24 часа умира. Погребението му в София се превръща в манифестация на народната любов и признателност.

Йовков дебютира като поет. През 1902–1911 г. публикува стихове в различни периодични издания – в. „Съзнание“, сп. „Пробуда“, „Художник“, „Ново време“ и „Бисери“. Лириката му не се отличава с особено богатство и разнообразие на мотиви – започнал като социален поет, по-късно Йовков трансформира социалния протест в резигнация, в печал и умора.

Първата си белетристична творба – „Овчарова жалба“, с подзаглавие „Старопланинска легенда“, Йовков публикува в сп. „Просвета“ през 1910 г. Годините, прекарани по фронтовете на трите войни, предопределят тематиката и персонажите в по-нататъшното му творчество. Военните си творби започва да печата от началото на 1913 г. („Утрото на паметния ден“); до 1917 г. името му се среща и по страниците на списанията „Звено“, „Съвременна мисъл“, на вестниците „Слово“, „Демократичен преглед“, „Военни известия“ и „Отечество“. Открояват се импресиите „Те победиха“, „На старата граница“, „Безотечественици“, „Ехо“, разказът „Балкан“ и повестта „Земляци“. В документалните си очерци обективно свидетелства за войнишките делници и празници – баталните очерци са художествени свидетелства за преживяното по време на войната – от първия ѝ ден до нейния

трагичен край. В тях редом с летописеца присъства и есеистът; синтезът се постига чрез емоционално овладяване на военната тема, пречупена през индивидуалното впечатление.

Той идва в българската литература с една болка, която пронизва всичко, написано от него за войните, и от която се ражда специфичният му хуманизъм. В баталната му проза няма ожесточение, викове на омраза. Хуманизмът му се възвисява до философска позиция, очертана от житейския опит и познание за човека и човешката душа. Написаното за войната е едно „Не!“ на взаимното изстребление между хората и „Да!“ на хуманизма и красотата. Най-значимите си военни творби събира в излезлите през 1917 и 1918 г. два тома „Разкази“. Въпреки че на два пъти по-късно се връща към баталните сюжети – веднъж с новелата „Последна радост“ (1920) и след едно десетилетие с разказите „Белите рози“, „Другар“, „На стража“, Йовков изчерпва темата, преди да е приключила самата война за България. В известен смисъл тези последни творби са равностойка, сумирала постиженията и недостатъците на периода, през който авторът израства и се налага като писател от национална величина.

Ако с „Последна радост“ прави своеобразна рекапитулация на темата за войните, с повестта „Жетварят“ (1920) възвестява завръщането си към сюжетите и проблемите на българското село. В развитието му на белетрист това е началото на процес, който окончателно оформя идейно-естетическия му свят. „Последна радост“ е кръстопътна книга – в нея са събрани завършекът на един етап и началото на друг. Сборникът определя координатите на неговия художествен свят, в който етично и естетично се оказват неразчленими; явленията и персонажите разкриват истинската си същност и смисъл, потопени в атмосферата на традиционната добродетелност и красота. И въпреки че отсъства от България цели седем години, тъкмо в чужбина подготвя трайното си присъствие в националния духовен и литературен живот чрез сборниците „Последна радост“, „Старопланински легенди“, „Вечери в Антимовския хан“, „Женско сърце“ и романите „Чифликът край границата“, „Ако можеха да говорят“, както и незавършения роман „Приключенията на Гороломов“, драмите „Албена“, „Боряна“, „Обикновен човек“ и комедията „Милионерът“.

Ако Иван Вазов е патриотичното, а Елин Пелин – социалното самосъзнание на българина в националната ни литература, Йовков е неговото нравствено и естетично самопознаване. Той обгръща цялостно народния живот – от раждането на човека до неговата смърт; в мирен труд и война, в мигове на радост, скръб и религиозно преклонение. По този начин се утвърждава като класик на българската литература, отбелязал след Вазов и Елин Пелин нов етап в художественото самосъзнаване на нацията. Той търси и разкрива сложната и противоречива душевност на човека, копнеещ за красив и нравствен свят. Моделът му за човешко поведение съчетава проверените през вековете морални и естетически максими със скрижалите на житейска философия, съобразена с настъпилите промени в България след войните. Мирогледната си доктрина писателят изгражда върху три начала: човека, труда и природата. Убеден е, че нарушаването на това триединство изправя обществото пред трагични изпитания. Още в повестта „Земляци“ ракурсът,

от който изобразява войната, отвежда към проблема за непоправимо нарушената връзка между селянина и земята. В този смисъл повестта е не толкова разказ за военните стълкновения, колкото за последиците от тях – за копнежа у селянина по родното село. Войната унищожава българския селянин не само физически, но прекъсвайки и връзката му със земята, разрушава го нравствено.

По-късно в сб. „Вечери в Антимовския хан“ отново се връща към същия проблем, като причините за отчуждаването на човека от земята са по-различни. На насилието писателят противопоставя труда и близостта с природата: общуването с нея прави хората здрави, красиви, отношенията им – прости и ясни. „Вечерите“ са ясновидско прозрение за пагубните последици от прекъснатата връзка с прамайката природа. Долавяйки тази тенденция много по-рано, Йовков открива непреходна тема за нашата национална литература. Пространствата на неговия художествен свят, определени от етичното и естетичното начало, обуславят мотива за нравственото прераждане – толкова често интерпретиран от него. Доверието и вярата в изначалната доброта на човека – това са позициите, от които изобразява героите си. В моралистичния му патос се съдържа упрек към наситената с катастрофи и размирици, с въстания и войни съвременност. В социалния и духовния хаос, обхванали страната, търси нравствени пътища за разрешаване на противоречията и социалните конфликти, за осъществяване на мечтаната от него хармония. Поради това силата на неговите художествени внушения не е и не трябва да се търси в идеологията, а в изобразяването на човешките добродетели, в страданията на хората, в превратностите на съдбата, в крушенията на човешките мечти и най-сетне – в изобразяването на българската природа. Силата на Йовковия хуманизъм не е в социалната му ангажираност, а в категоричната му етичност.

Първ в българската литература той разкрива диалектиката на красотата – като сила, в която се срещат съзиданието с разрухата, животът със смъртта, щастието със скръбта: от Сали Яшар до Сарандовица, от Албена до Боряна. Йовков издига женската хубост в езически култ, пред който се прекланят героите му. Греховни или добродетелни, носещи гибел или съзидание, те са белязани с хубост, поставяща ги над другите – дори и тогава, когато грехът тежи на съвестта им, хубостта стопява ожесточението и го заменя с прошката на възхищението и преклонението.

Като драматург още с първата си пиеса сътворява свят, изтъкан от етика и красота, в чиито пространства доброволно се самозаточава, измъчван от алтернативите на моралното и естетичното начало у човека. Тяхното съчетаване разширява психологическите и философските хоризонти на българската драма, отбелязвайки нов, по-висок етап в нейното развитие.

Като творец преминава сложни етапи, които очертават посоката от национална към общочовешка проблематика, като по този начин сътвореното от него надхвърля рамките на българската литература и се съизмерва с постиженията на европейската и световната художествена мисъл. Това обяснява интереса към Йовковото творчество в чужбина и нарастващия брой преводи в различни страни.

Всъщност всеки летопис е разказ за живота и творчеството на значима личност с приноси в определена област от науката, изкуството или общественно-политическата сфера. Специфичното за жанра е, че разказът се осъществява задължително

с помощта на автентични свидетелства, дневници, документи, мемоари, кореспонденция, авторови изявления, илюстративен материал и др.

Несъмнено архивът не бива да се пренебрегва, щом като в момента се работи летопис за Йовков. Защото едва ли има друг, по-достовверен източник за информационните полета и тяхната значимост.

Емилиян Станев например категорично отрича всякакви потребности от личен архив, защото „майсторът не оставял талаш след себе си!“.

За щастие, архивът на Йовков е съхраняван с вещина от наследниците Деспина и Елка Йовкови и допълван след смъртта му. Но той тепърва предстои да се обработи, след което ще бъде възможно неговото ползване.

Документалният материал в Летописа е подреден така, че да улесни ползването му и да предложи на читателите един автентичен образ на писателя и човека Йордан Йовков.

В книгата са събрани факти и документи, писма и мемоари, кратки и мимолетни случки от живота на писателя. Някои от тях могат да ни се сторят незначителни, но не бива да се забравя, че когато те са включени в панорамата на живота и творчеството му, разкриват истинския си смисъл.

И с целия този материал, хронологически подреден по години, месеци и дати, летописецът изгражда образа на личността. Очевидно идеалът за съвършен летопис е този, в който няма пропуснати дати и събития през годините. И следователно, като всеки идеал, такъв летопис е трудно постижим, или по-точно казано – невъзможен. А и ненужен, защото в лавината от битови подробности изследователят трудно ще открива онези факти със стойност за летописната личност. Истинските качества на летописеца ще се разкрият тъкмо в умението му да селектира градивния материал, да отстранява незначителното, за да акцентира върху онова, което ще осветли вярно и всеобхватно избраното лице. А този процес никак не е лесен: само абсолютното познаване на документалния материал не е достатъчно. Необходими са още и други качества, но навярно най-важното от тях е съставителят да обича своя герой и ако не е роден и израсъл в родното му място, то поне атмосферата и хората да бъдат съотнесими.

За разлика от литературния образ летописният се гради върху други изисквания, свързани със социалнопсихологическите потребности на времето. В съзидането му участват със свои оценки, впечатления, положителни или отрицателни отзиви професионални литературни критици и учени от различни специалности. Чрез този неограничен демократичен процес се формират националните критически оценки за отделни творби на писателя и като краен резултат се утвърждава националната естетическа маркировка за цялостното му творчество. Ето защо летописният образ на Йовков има друга генеалогия.

Поради влошеното състояние на по-старите периодични издания в големите библиотеки съставителите счетоха за целесъобразно към библиографското описание на по-важните публикации съдържанието им да се резюмира. По този начин ползвателят ще бъде улеснен при подбора на потребните му текстове. Кое, от своя страна, спестява време, а в бъдеще не е изключено тези резюмета да останат единствените автентични източници за съдържанието на публикуваните текстове.

Летописът е сложен и труден жанр, изискващ усилия и труд на мнозина в течение на дълго време. Той обединява знанията и уменията на специалисти от няколко направления: библиография, периодичен печат, мемоаристика, литературна история и критика и др. Крайният продукт от обединените усилия на тези направления е летописният портрет на писателя.

Както вече отбелязах, той не се покрива изцяло с литературния. Различията са многопосочни и съществени: летописният продукт е плод на колективен творчески акт, в който се включват документални свидетелства от най-различни жанрове – познати и нови, свързани с личността и дейността на твореца. Въз основа на събрания материал специалистите и читателите могат да оформят своите преценки или да намерят отговори на въпроси, по които работят. С течение на времето, при пълна свобода на мненията, постепенно се избистрят становища и преценки, които получават общонационален статут. Времето търпеливо е пресявало субективното, скоропребното, стопявало е дребнавото и мимолетното, за да утвърди стойностното и общоприетото. Или с други думи, да го причисли към българската литературна класика.

НЕОБХОДИМИ ДУМИ

КРЕМЕНА МИТЕВА

Известно е, че „летопис“ означава хроника, описание на събития от позицията на очевидец. Когато авторите на такава хроника обаче не са съвременници на това, което е предмет на описанието, тогава задачата се усложнява. Затова събирането, обработването, датирането, адекватното представяне на фактите се оказва бавен, труден и отговорен процес. Процес, започнал още през 70-те–80-те години на XX в. с изследователската работа на Сия Атанасова и продължил след няколко десетилетия – в началото на XXI в. Тези дългогодишни колективни усилия обобщаваме засега в този труд с разбирането, че това е само етап от проучването на живота и значимото творческо дело на Йордан Йовков.

Колкото и беден откъм външни събития да е животът на писателя, натрупаните материали обещават една обемна книга. Затова решихме да разделим изследването в два тома: 1880–1926 г., 1927–1938 г. – за удобство и прегледност. Времевите граници на Летописа са очертани от 57-годишния живот на белетриста. Все пак си позволихме да включим и посмъртната 1938 г., тъй като тя е особено наситена с критически отзиви и обществени инициативи, провокирани от смъртта на писателя в края на 1937 г. Избрахме 1927 г. като разделна по биографични и творчески съображения. Това е годината, в която Йовков се връща отново в България и се установява в София след седемгодишен престой в Букурещ. До годината на смъртта му – 1937 г., остава десетилетие – ясно обособен времеви отрязък. И не на

последно място – през 1927 г. излиза емблематичната книга на писателя „Старопланински легенди“, към която, както е известно, той има особена слабост.

В първия том са разгледани детските, ученическите, учителските години на белетриста, участието му в трите войни от началото на XX в. и дипломатическата му служба в Букурещ. В този времеви отрязък влизат дебютът на Йовков в литературата през 1902 г. със стихотворна творба, поетическите му изяви до 1911 г.; първата белетристична работа на писателя – „Овчарова жалба“ (1910 г.), първите му книги – „Разкази“, т. I (1917) и „Разкази“, т. II (1918).

Справочният апарат на книгата е свързан само с този период от живота на Йовков. Затова към тома са приложени: библиография, бележки и показалец на личните имена. Останалият справочен материал ще бъде поместен в края на втори том. Там ще намери място и библиографията на преведените на чужди езици произведения на белетриста, съставена от специалисти от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София. Тя обхваща произведенията на Йовков и литературата за него след 1980 г. – годината на издаване на първия пълен биобиблиографски указател за писателя. Крайната година на библиографското издирване е 2010 г.

Статиите в Летописа са обособени по години – всяка година в отделна статия; обединени са само детските години: от 1881 до 1886 г. включително. За всяка година посочваме точната дата на определено събитие, ако ни е известна. Много от фактите обаче трудно се датират с точност, тъй като липсват сигурни данни. Ако липсва достатъчно информация за това – отнасяме събитието към определен сезон или година.

Тъй като се опитваме да поставим Йовковия живот и творчество в контекста на неговото време, даваме кратки сведения за по-значими обществено-политически събития в страната през съответната година. Посочваме и новоизлезли книги, както и новопоявили се важни периодични издания в България. Естествено, в тази част не можем да сме напълно изчерпателни и не това е целта ни, тъй като бихме изместили центъра на изследването. Все пак по-значимите български литературни и политически събития са отбелязани. Даваме си сметка, че върху формирането на творческата личност на Йовков влияние са оказвали също събитията в Европа и по

света, книги от чужди автори, преведени у нас. Не сме си поставили задача обаче да ги маркираме. Споменаваме част от тях в хода на изложението само когато съвременници на белетриста свидетелстват, че е имал особен интерес към определена творба или събитие. Необходимите уточняващи бележки са дадени под линия на всяка страница, а вътре в текста е поставена звезда, която сочи към съответната бележка. По-обстойни данни за посочени в книгата значими фигури са обобщени в рубриката „Бележки“ в края на тома, като в съответната статия името на лицето е маркирано в по-тъмен цвят.

В Летописа сме резюмирали основните критически текстове, появявали се като отзвук на новоиздадена Йовкова творба или книга. Тъй като част от изданията са много стари, някои липсват в библиотечните фондове, други вече са неизползваеми, позволихме си да ги снабдим с извлечения от автентичния текст на публикацията, което несъмнено ще улесни тяхното ползване.

Разбира се, работата ни върху Летописа не започва от нулата. Опираме се на изключително ценни документални и библиографски изследвания като книгите на: Димо Минев „Йордан Йовков. Документи и свидетелства за живота и творчеството му“ (1947) и „Йордан Йовков. Спомени и документи“ (1969), Спиридон Казанджиев „Срещи и разговори с Йордан Йовков“ (1960, 1980), Деспина Йовкова „Йордан Йовков. Спомени. Записки. Писма“ (1987), Иван Сарандев „Йордан Йовков. Жизнен и творчески път 1880–1937“ (1986, 1999); като „Йордан Йовков 1880–1937. Био-библиографски указател“ (1980), съставители П. Дюгмеджиева, Св. Георгиева, Е. Василева, Е. Фурнаджиева, Н. Робев, „Йордан Йовков. Живот и дело. Из документалното наследство“ (2008), съставители Цочо Биярски и Василена Биярска. Архивните материали за писателя са съсредоточени в няколко фонда: на Централен държавен архив – София, на Дом-паметник „Йордан Йовков“ в Добрич и на Дирекция „Държавен военно-исторически архив“ – Велико Търново. Йовковият архив се съхранява от наследниците. За съжаление, той още не е обработен, което го прави засега неизползваем. Но след като се обработи и включи в изследователските проучвания, ще допълни и разшири нашите представи за човека и твореца Йовков. Приживе писателят не е водил дневник, което затруднява работата ни. Повечето от запазените писма на Йовков също са важен източник на данни за живота и контактите му. Естествено, свидетелства сме черпили от всички налични източници.

Подобно изследване е непосилно без подкрепата и съдействието на много институции и специалисти. Изказваме изключителната си благодарност на Община град Добрич за финансовата помощ в лицето на Експертната комисия за финансово подпомагане на книгоиздаването и книгоразпространението в Община град Добрич, на г-жа Детелина Николова – кмет на общината, и на г-жа Камелия Койчева – заместник-кмет „Хуманитарни дейности“. Летописът стана възможен и благодарение съдействието на моите колеги от Регионален исторически музей – Добрич, на специалистите от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София, от Регионална библиотека „Дора Габе“ – Добрич, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – София, Столична библиотека, Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна,

■ Премиерата в Националната библиотека

Регионална библиотека „Пейо Яворов“ – Бургас, Народен театър „Иван Вазов“ – София, Посолство на Република България в Букурещ – Румъния, Исторически музей – Провадия, Музей на мозайките – Девня, Исторически музей – Дългопол, Дирекция „Държавен военно-исторически архив“ – Велико Търново, Държавна агенция „Архиви“ – Добрич, Варна, Силистра, Смолян, Пазарджик, Бургас, Шумен, Велико Търново, Ямбол, Плевен, Кърджали, Видин, Монтана, Сливен, Благоевград, Община Варна, Кметство на с. Гроздьово, Варненска област.

Специални благодарности на рецензента д-р Радка Пенчева за професионализма и коректността.

Летописът е книга, която подлежи на непрекъснато дописване. Стремежът ни е да обобщим един голям свод от информация, събирана през годините. Убедени сме, че в бъдеще ще станат известни нови факти, свързани с живота и творчество-то на Йовков, това би обогатило представата ни за неговата личност.

Бихме се чувствали удовлетворени, ако Летописът се окаже полезен за многобройните изследователи на Йовковото творчество.

Йордан Йовков (1880–1937) : летопис на неговия живот и творчество / състав. Сия Атанасова, д-р Кремена Митева ; отг. ред. Иван Сарандев. – Велико Търново : Фабер, – 2012. 399 с.

УЧИЛИЩНОТО ДЕЛО В ЛОМ

ПЕНЧО ЧЕРНЯЕВ

В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе представена книгата „Поглед върху училищното дело в гр. Лом“ на Васил Божинов, заслужил учител и дългогодишен кореспондент и сътрудник на в. „Учителско дело“. Тържеството бе открито от директорката на Библиотеката проф. Боряна Христова, а водеща на вечерта бе Румяна Чемширова, възпитаничка на Ломската девическа гимназия. Ученически фолклорен състав „Северняче“ от Лом поздрави присъстващите с кратка песенна програма. На срещата присъстваха и много ломчани. За книгата обстойно говори проф. Любомир Ст. Георгиев, председател на секция „Педагогика и психология“ към Съюза на учените в България. Той даде висока оценка на представения труд, която бе подкрепена и от редица изказвания.

Васил Божинов е един от ветераните в учителската професия, чиято енергия сякаш не е подвластна на времето. Той е заслужил учител и уважаван директор, читалищен, театрален и обществен деец. Педагогическото и книжовното му дело е вградено в културното битие на града, затова е провъзгласен за почетен гражданин на Лом.

След двете му книги „Огнища на духовност“ и „150 години Ломски драматичен театър“, сега се появява и трета – „Поглед върху училищното дело в гр. Лом“ – нов плод на неуморното му перо.

Малко е да се каже, че това е ценен събирателски и изследователски труд. Само който не се е занимавал с подобна работа, не знае колко време и усилия изисква тя. Читателят може да се убеди в казаното, ако поне погледне списъка на издирените и използваните от автора извори.

Книгата е с богато съдържание за историята на всички учебни заведения в Лом – детски градини, начални, средни, професионални и други училища. Придружена е с изразителен снимков материал. Тя справедливо изтъква ролята на града като просветно и духовно селище от Възраждането до днес.

Книгата съдържа и личен авторов поглед и свидетелства за събития и процеси. Тя представя неговите педагогически възгледи, вълнения и граждански позиции, изложени с вълнуващо патриотично чувство. Към това следва да прибавим и проблясващите искри на белетристично дарование, доказателство за което намираме в авторовите публикации за големия учител Бончо Чемширов и за актрисата Виолета Минкова.

Макар написана за конкретен град и регион, книгата „Поглед върху училищното дело в гр. Лом“ е приносна за проучване на родното образование. А нали от изследователи като Васил Божинов се гради и националната история!

ДИГИТАЛНАТА КОНВЕРСИЯ НА БИБЛИОТЕЧНИТЕ ФОНДОВЕ В НБКМ

ВЕРОНИКА ГОСПОДИНОВА

Проблеми на съхранението и опазването

Документите, независимо от техния вид, са физически носител, а всеки такъв е подложен на естествено стареене и на разрушаване под влияние на външни фактори. Известните ни фактори, които увреждат документите, е прието да делим на физически, химически и биологически. Така например светлината е основен физически фактор, разрушаващ основата и мастилата, много опасни са също така повишената влажност или обратното, липсата на достатъчно влага. Отрицателни въздействия оказват и промените в температурата, особено когато те са резки и с големи амплитуди. Застоялият въздух и различните химически примеси в него влияят също отрицателно на документите. В много страни един от сериозните проблеми при опазването на визуалното културно-историческо наследство като основен враг на документите се посочват и биологическите вредители – гризачи, насекоми и други подобни. Използването на некачествени материали, като хартия с недостатъчно съдържание на целулоза, нестандартни мастила и пр., също предизвиква проблеми. Борбата с разрушаващите фактори задължително трябва да се води системно и последователно, тъй като грижите за запазването на архивните фондове – още от тяхното формиране до постъпването им в съответното хранилище на архива, стават безпредметни, ако не се осигури физическото им съхранение.

Старите фотодокументи са важен и съществен дял от българското културно-историческо наследство и изискват специално внимание и грижи. В световен мащаб през последните десетилетия интересът към фотографията е голям. Снимките се търсят като изкуство – обект са и на колекционерски пристрастия. Учените гледат на тях като на пълноценни исторически извори.

През 1998 г. ЕСПА (Европейската комисия по опазване и достъп) инициира създаването на проекта SEPIA – „Осигуряване на опазването и достъпа до фотографските изображения в европейските страни“. В рамките на две години е направено анкетно проучване в над 140 европейски института, които поддържат и съхраняват активно действащи фотографски колекции. Установено е, че почти 80% от наблюдаваните институти са се насочили към цифровизация на колекциите си или пък планират такива проекти. Общият проблем обаче е, че масовото дигитализиране не може да реши важните въпроси, свързани с физическото оцеляване на старите снимки. Необходимо е да се отчетат и трудностите, които съпътстват бъдещата електронна обработка на архивните фотографии. За да се разработват специализирани снимкови колекции, необходима е дълготрайна и разширена обща програма в областта на цифровите файлове.

Същият проблем засяга и България. От една страна, той е изразен в засиленото търсене и използване на старите снимки за различни цели на рекламата, на-

уката и пр., в недостига на финансови средства за осигуряването на подходящи физически, температурни и климатични условия за съхраняването на сбирките, а от друга, в липсата на единна програма за действие между сродните институти. След дългогодишната работа със специализираната снимкова сбирка „Портрети и снимки“ Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ търси различни начини за опазването на архивното фотографско богатство.

Наличието на толкова богата и ценна фотографска колекция, снабдена с много добър справочен и научен апарат и публикации, които разкриват съдържанието ѝ, задължава да се намерят пътища за нейното по-нататъшно развитие и дълготрайно опазване. В изграждането на стратегия по съхранението ѝ и за специфичната подготовка на тесни специалисти за работа със снимките са налице: ръководител на снимковата сбирка, консерватор и фотограф. През 1999 г. в София беше организиран образователен курс за подготовка на специалисти консерватори и ръководители на сбирки под надслов „Опазване и консервация на снимкови колекции“. Курсът е спонсориран от фондация „Отворено общество“, с участието на чуждестранен лектор от страна на NEDCC (Североизточен център за консервация на документи) – САЩ. През 2001 г. специалистът по консервация Гергана Антонова и фотографът Николай Господинов от НБКМ преминават практически курс по опазването, консервацията и реставрацията на снимков материал от XIX в. в центъра на NEDCC в Андовър, Масачузетс. Тяхната практика там се отразява на качеството на работата със снимковата сбирка на НБКМ. В резултат от тези квалификационни начинания следват:

- участия в семинари и изложби;
- работа за подобряване състоянието на редица изключително ценни образци, публикации, свързани с популяризирането на сбирката;
- предприемането на мерки за подобряване на условията на съхранение на фотографии и много други.

Дигитализация на редки и ценни колекции

В помощ за опазването на редките и ценни колекции на Националната библиотека в последните години идват и новите технологии. Дигитализацията им започва през 2006 г., а през есента на 2007 г. те стават достъпни за ползване чрез сайта на Библиотеката. Съвременната копирна и компютърна техника има широки възможности за създаване на изключително качествени изображения. Фотографиите могат да се сканират в лице и в гръб, при това с пълноценно отразяване на всяка допълнителна информация върху тях. Така получените изображения могат да се използват многократно, да се манипулират чрез съответните програми с цел подобряване, изчистване и тониране на изображенията, да се репродуцират безпроблемно и пр. По този начин може да се избегне прекият контакт *обект–потребител*, което бе невъзможно при досегашното използване на контактното копие като източник на информация. Това на този етап е начин да се запазят най-заstraшените фотографии до момента, в който започне масовото дигитализиране на колекциите, придружено със съответните програми за ползване. Важно е да се спомене и фактът, че Националната библиотека работи по различни проекти: „Дигитален център“, „Дигитални архиви и документи: популяризиране, изучаване, съхранение“ и др.

Проект „Дигитален център“

В началото на 2006 г. започна работата по проекта „Дигитален център на Националната библиотека“. Той беше финансиран с целеви средства от Министерството на финансите и със съдействието на Министерството на културата, що се отнася до закупуването на техническото обзавеждане и на основния софтуер. Проектът включва дигитализиране на стратегически важни документи – славянски ръкописи, старопечатни книги, ориенталски и архивни документи, както и снимки от Българския исторически архив.

Други действия с палиативен характер са:

– Сканиране с последваща ламинация. Така създаденото копие, което има изключителна прилика с оригинала, се използва пълноценно от ползвателите и пази фотографията.

– Сканиране на поръчани оригинали и качването им на диск, който да се използва многократно. Както вече посочихме, това е палиативна мярка, тъй като не включва използването на метаданни. Тук се препоръчва създаването на подходяща вътрешна система за отбелязване на обработените снимки, което ще позволи вече заснетите материали трайно да се отделят и да не се използват повторно.

– Продължаващо изработване на микрофилми върху качествени материали, което има и застрахователна функция.

До началото на 2013 г. са сканирани и са включени в Дигиталната библиотека около 290 000 файла – ръкописи, старопечатни книги, непубликувани документи от БИА и Ориенталския отдел, портрети и снимки, графични и картографски издания, български вестници и списания от периода 1844–1944 г. – изображения и техните систематизирани описания. Електронният архив е организиран за търсене чрез специализирана система DocuWare. Дигиталните копия се предоставят за ползване на свободен достъп.

Дигиталната библиотека е структурирана според вида на документите в няколко колекции, които са подразделени в отделни кабинети.

Сбирка „Портрети и снимки“

Началото на сбирката е поставено през 1879 г., когато заедно с архивните фондове и някои самостоятелни постъпления започва събирането и на фотографски материали с историческо значение.

От особена важност за сбирката са фотоматериалите, предадени през 1924 г. от Етнографския музей в София заедно с Архива на Възраждането, както и колекциите от портрети на възрожденски дейци, които Библиотеката откупува от Димитър Страшимиров, Иван Клинчаров, Никола и Петрана Обретенови, Юлия Симидова и др.

През 1948 г. в Библиотеката се създава специален отдел „Портрети и снимки“, който поставя началото на първата по рода си обособена снимкова сбирка у нас, организирана и подредена съобразно съвременните изисквания за работа с фотографски документи. От 1970 г. сбирката е прехвърлена към БИА – НБКМ.

Понастоящем Дигиталната библиотека представя част от фонда на „Портрети и снимки“ и портретната колекция на направление „Специални колекции“. Сред дигитализираните документи са:

– портрети на български и чуждестранни политически, стопански, културни и църковни дейци, включително фотографии на техните семейства, близки и съратници;

– снимки, свързани с българската възрожденска, нова и най-нова история;

– изгледи от български градове, села, исторически местности, паметни места, свързани с определени лица и събития, водещи институции;

– изгледи от градове и селища в Европа и САЩ.

Дигитализираните досега снимкови файлове са около 1060 – сканирани, обработени и качени в системата DocuWare. Сред тях са оригинален портрет на Петко Рачов Славейков от 1884 г. – фотограф Иван Анастасов Карастоянов; снимки, свързани с Васил Левски като участник във Втората българска легия от 1868 г. (фотографията е копие по оригинала на Атанас Стоянович); портрет на Левски като знаменосец в четата на Панайот Хитов; снимка на паметника на Левски в Карлово от 1930 г.; пощенска картичка с паметника на Апостола в град Ловеч; снимка на паметника на Левски в София от 1895 г.; портрета му от 1863–1868 г., като оригиналът е бил запазен от Георги Данчов-Зографина и подарен на НБКМ от синовете му Никола и Иван Г. Данчови през 1953 г. Добре съхранена е и пощенска картичка, на която Левски е заедно с брат си Христо Иванов Кунчев в Белград през 1868 г. по оригинала на Стоянович. Дигитализирани са 8 пощенски картички с Фердинанд I. Сканирани са и снимки на видни български писатели и поети: Иван Вазов, Захари Стоянов, П. П. Славейков, Гео Милев, Стоян Михайловски, П. К. Яворов и др.

Изложените по-горе факти и събития, директно обвързани с реализацията на различни проекти, показват практическата значимост и ефективността, които произтичат от използването на съвременните информационни системи. Съществуването на Дигитална библиотека се явява особено важен фактор за поддържане на дейността в различни области на науката, образованието и културата. И в тази насока Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е обединител на ценни информационни източници, а библиотечните ѝ специалисти са с висок професионален потенциал.

Литература

Марчева, Рени. Архивните фотографски колекции. – В: *Библиотека*, 2010, № 2–3, с. 9–13.

Попсавова, Дора. Фотографските снимки като исторически извори. сбирка „Портрети и снимки“ при Български исторически архив (БИА) към направление „Ръкописно-документално и книжовно наследство“. Достъпно на адрес: <http://www.nationallibrary.bg>

Симеонова, Ружа, Кавалджиева-Пенева, Н. Визуални материали, свързани с Независимостта. от колекцията на сбирка „Портрети и снимки“ при НБКМ. – В: *Библиотека*, 2008, № 5–6, с. 63–67.

ДИАМАНТЕНАТА СУТРА

НАСЛЕДСТВОТО НА ДУНХУАН В ПЕЩЕРИТЕ

НА ХИЛЯДАТА БУДИ

ЖАНЕТ ЦАНОВА

Въведение в ръкописите на Дунхуан – съкровищницата на будисткото изкуство

Дунхуан е отдалечена местност, намираща се в близост до пясъчните дюни на пустинята Гоби, в най-западната част на провинцията Гансу, Китай. Бил е оазисен град, който е процъфтявал в древността, защото е бил един от центровете по Пътя на коприната. Дунхуан е точка на културен обмен между различни етнически групи. Въдъновена от Лотос сутра¹, културата, идваща от Индия, достига големи висоти и нейна кулминация са пещерите Дунхуан – „перлата в короната на древния Път на коприната“². Това е комплекс от около 1000 пещери и 492 храма, който е включен в списъка на световното културно наследство на ЮНЕСКО от 1987 г. Пещерите са създадени изкуствено и изграждането им е започнало през IV в. по време на Трите воюващи царства³ и е продължило до управлението на династията Тан (около X в.). Те са сред най-големите и най-богато украсени такива в Китай. Повече от 10 китайски династии са се грижили за развитието на пещерите, благодарение на което творбите на майсторите са запазили както цветове си, така и хилядолетния си дух⁴. В местността Дунхуан са открити редица скулптури⁵, стенописи, фрески, дърворезби, олтари, както и картини, свитъци, брошури върху коприна, коноп и хартия, които се нареждат сред най-добрите образци на будисткото изкуство в Средна Азия⁶. Ако всички те бъдат свързани помежду си, биха формирали галерия дълга 25 км⁷. Изрисуването на това скално светилище е имало за цел да помогне на монасите в тяхната медитация, религиозни практики, а също така и за тяхното ограмотяване. Една от ролите на скалното изкуство в пещерите е била свързана с възможността даден образ да се възприеме по един и същи начин от всички. Документите от пещерите на Могао, известни като пе-

¹ Думата *сутра* идва от санскрит – древния и свещен език на Индия. Сутрата е вид литературна композиция, базира се на кратки афористични изложения, предназначени за обучение на монаси, проповядвани от Буда. Лотос сутра е една от най-популярните и влиятелни сутри в Махаяна будизма, заедно със Сърдечната и Диамантената сутра.

² Икеда, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Духът на лъва. София: Princeps, 2000, с. 149.

³ Трите воюващи Царства – Цао Уей, Източна У и Шу Хан.

⁴ Пещерите Могао в гр. Дунхуан [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. <http://bulgarian.cri.cn/chinaabc/chapter20/chapter200315.htm>

⁵ Голяма част от боядисаните скулптури са изработени от кал, а другите са издълбани в скалите, след това са покрити с глина и боядисани.

⁶ Повече от 2400 боядисани скулптури и около 50 000 кв. м стенописи.

⁷ Dunhuang Mogao Caves [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. <http://www.amoytrip.com/dunhuang-mogao-caves.html>

шерите на Хилядата Буди, наброяват няколко десетки хиляди⁸. Те представляват най-голямата находка на китайски ръкописи, а съдържанието им е било обект на значителна научноизследователска дейност през последните десетилетия⁹. Още от края на XIX в. Централна Азия става цел на много научни изследователи, организирани от няколко страни (Русия, Англия, след това Германия, Норвегия и Япония). Ръкописите не са изцяло проучени от ориенталистите, защото по-голямата част от тях са намерени в края на XX в. В последните години все повече се признава значението на ориенталските изследвания върху ръкописите на Дунхуан и по-точно разглеждането им като физически обекти, т.е. не само съдържанието на документите, но и оформлението на текста, символните форми, хартията и пр. Според Съюзън Уайтфийлд¹⁰ датирането на ръкописите не бива да се осъществява само въз основа на физическите им характеристики, а за да бъде анализът по-точен, те трябва да бъдат разглеждани цялостно и мащабно. Само такъв тип изследвания биха дали истински надеждни резултати¹¹.

В диалога си с проф. Аксиния Джурова Дайсаку Икеда прави аналог между историята на българските ръкописи и идентичната съдба на ръкописите от Дунхуан по отношение на факта, че те пътуват с цел да бъдат запазени („съдба на скитници“¹²). „Един от тези примери е световноизвестен. В навечерието на разгрома на династията Тангук Ксиксиа (около 1053 г.) будисти укриват в една от пещерите Дунхуан десетки безценни ръкописи, за да ги предпазят от унищожение.“¹³ Всъщност това се случва по време на разгрома на Тангутската империя¹³, която е по-известна сега в историята като Царството Ся (Xia), и е включвала днешните китайски провинции Гансу, Шанси и Нинся. Тя съществува от 1038–1227 г., контролирана от династията Сун, която непрекъснато се е опитвала и е успяла да обедини всички съществуващи царства в страната. Тангутската писменост е създадена именно в този период и много класически китайски произведения са преведени на тангутски език. Това е един от многото древни езици, говорени в пределите на Царство Ся от предполагаемия народ юечжи. Всъщност това са времена на непрекъснато воюващи царства, народи и династии едни срещу други. Така ролята на будистките монаси е да направят всичко възможно, за да опазят свещените текстове на своето учение¹⁴, като за целта са използвали множеството пещери, в които създават специални скривалища. Много от тях са открити едва през 1900 г., случайно от даоистки монах *Уанг Юанлу*. Най-известното е *Library Cave*¹⁵, в което са намерени десетки хиляди ръкописи и реликви, обявено за най-голямото откритие в света на древната източна култура. Това значително наследство осигурява безценен ориентир за изучаване на сложната история на древен

⁸ **Imaeda**, Yoshiro. The Provenance and Character of the Dunhuang Documents. – В: *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 2008, № 66, с. 81–82.

⁹ **Whitfield**, Susan. The Silk Road: trade, travel, war and faith. 2004. с. 72.

¹⁰ Съюзън Уайтфийлд е ръководител на международния проект „Дунхуан“.

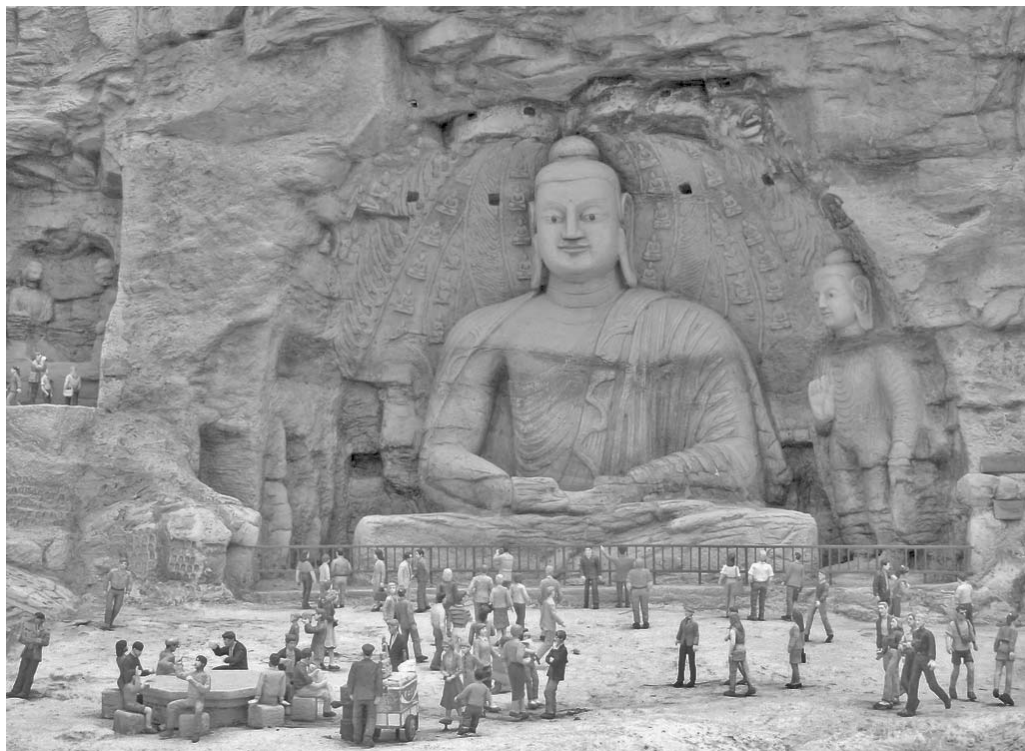
¹¹ **Whitfield**, Susan. Цит. съч., с. 73.

¹² Вж. **Икеда**, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Цит. съч., с. 199.

¹³ Тангутската империя – тя е създадена от тангутите, народност, която е сродна на тибетците.

¹⁴ **Икеда**, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Цит. съч., с. 199.

¹⁵ **Magao** Caves [онлайн]. [прегледан 20.01.2013]. http://en.wikipedia.org/wiki/Mogao_Caves

■ Една от гигантските статуи на Буда извън пещерите. Само ушите му са с размер 2 метра

Китай и Централна Азия¹⁶. След откриването на тази библиотека, нейната колекция е разпръсната по света, като малка част от паметниците остават в Дунхуан. Днес ръкописите от *Library Cave* могат да се видят в Пекин, Лондон, Санкт Петербург, Париж и Берлин. Въпреки че е разпръсната по света, тази колекция е сред основните източници на азиатската история.

Изграждането на пещерите Могао край Дунхуан се смята, че е започнало около IV в. Съществуват няколко източника, които твърдят това. Според книгата *Fokan Ji*, дело на *Li Junxiu*, написана по време на царуването на императрица У Дзътиен¹⁷ от династия Тан през VII в., будисткият монах *Лъ Дзуън* имал видение от хиляда Буди, които му се явили, обсипани от златни лъчи, и разбирайки, че това място е свещено, той се вдъхновил да изгради пещери в местността през 366 г. Подобни разкази са намерени и в други източници, например в надписите върху стела в пещера № 332, с по-ранна дата – 353 г. Освен това подобно сведение се дава и в друг документ – *Shazhou Tujing*, или иначе казано *География на Shazhou*. Постепенно към идеята на монаха *Лъ Дзуън* се присъединяват редица поддръжници, местността се разраства, образува се малка общност, като биват

¹⁶ **World** Heritage List of UNESCO [онлайн]. [прегледан 20.01.2013]. <http://whc.unesco.org/en/list/440>

¹⁷ У Дзътиен – първата императрица в историята на Китай.

построени много пещери, в които с години работят различни майстори. Както вече споменахме, до династията Тан пещерите достигат до над хиляда¹⁸.

Въпреки че будизмът¹⁹ в Китай се признава официално през 444 г., от казаното дотук става ясно, че тази религия и нейните практики са били вече вкоренени в обществото, щом се е предприела инициатива за построяването на такова светилище, имащо за цел популяризирането на будизма, обучението и пр. Това е така, защото тези емблематични пещери са стратегически разположени в религиозен и културен кръстопът между Китай, Централна Азия и Индия²⁰. Изкуството на Дунхуан обхваща повече от 10 основни жанра – архитектура, скулптура, циментова замаска, стенописи, копринени картини, калиграфия, ксилография, бродерия, литература, музика и танци, както и популярните развлечения²¹. В пещерите са намерени ръкописи на много древни езици, повечето от които вече не са говорими: древнокитайски, уйгурски, класически старокитайски, тибетски, согдийски, сирийски, тюркски, санскрит, дори еврейски (класически иврит). Най-характерната форма на ръкописите е била свитъчната, а материалът, който са използвали, е бил хартия, която се е правила от различни суровини: коноп, лен, бамбук. Основната им тема е будисткото учение. Тези творби са класифицирани като будистки канонични творби, а освен тях са намерени и апокрифни, конфуциански, даоистки, християнски и несториански²², манихейски, зороастрийски произведения, молитвеници, административни, нормативни документи, антологии, енциклопедични произведения, речници, калиграфски упражнения, древни партитури, астрономически произведения, народни песни и танци. Монахът Уанг Юанлу продава по-голямата част от тях на Аурел Щайн²³ за нищожната сума от 220 паунда. Сделката, нотариално заверена, прави археолога собственик на ръкописите до ден днешен. Всички тези свитъци представят развитието на историята и будизма, политическия и културен живот в Китай и дават необичаен поглед върху живота на обикновените хора от тези епохи. Те осигуряват уникален поглед върху религиозните и светски въпроси на Северен Китай, както и на други централноазиатски царства от ранните периоди на китайската история. Много от текстовете в ръкописите са оцелели, защото са били оформени като тип палимпсест, при който хартията е повторно използвана и будистки текстове са написани на обратната ѝ страна²⁴.

¹⁸ **Mogao Caves** [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. http://en.wikipedia.org/wiki/Mogao_Caves#cite_ref-4; **Пещерите** Могао в гр. Дунхуан [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. <http://bulgarian.cri.cn/chinaabc/chapter20/chapter200315.htm>

¹⁹ Будизмът се заражда в Индия преди 2500 години, когато Сидхарта Гаутама получил просветление под смокиново дърво. От този ден нататък той оставя суетата, за да търси своя т.нар. Среден път, като главната цел в будизма е достигането на нирвана. Сидхарта е първият Буда, който достигнал това състояние.

²⁰ **Magao Caves** [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. <http://sampan.org/2011/10/top-5-interesting-sites-in-china-that-you-probably-missed/>

²¹ **Magao Caves** [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. http://en.wikipedia.org/wiki/Mogao_Caves#cite_note-20

²² Несторианството – направление в християнството, което се отделя от Православието след Ефеския събор през 431 г. Наречено е на Несторий, сирийски духовник, който по това време е патриарх на Константинопол.

²³ Аурел Щайн – британски археолог, запален по наследството на Централна Азия.

²⁴ **Dunhuang manuscripts** [онлайн]. [прегледан 21.01.2013]. http://en.wikipedia.org/wiki/Mogao_Caves

След XII в. пещерата е запечатана, поради което сухият пустинен климат е осигурил запазването на хартиените, а също така и на копринените свитъци.

Едно от копията на китайската версия на *Диамантената сутра*²⁵ е намерено в *Library Cave* от края на династията Тан. Датирана към 868 г., тя е най-древната, напълно оцеляла печатна книга в света²⁶, напечатана чрез ксилографски метод²⁷. Аурел Щайн – британски археолог, чиято заслуга е свещеният текст да бъде призежание на Британската библиотека, я е открил през 1907 г. при поредната си експедиция в Централна Азия. *Диамантената сутра* е преведена на китайски език от санскрит през V в. Пълното ѝ наименование от санскрит е: *Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra* (в превод – „Превъзходството на мъдростта“). Сутрите представляват сборници с афоризми под формата на учебник. Преди да се създаде ксилографско копие на Диамантената сутра, тя е една от най-преписваните свещени книги, наред със Сърдечната сутра или *Prajñāpāramitā Hṛdaya*, което буквално значи „Сърцето на свършенството на мъдростта“, и Лотос сутрата – *Saddharma Puṇḍarīka Sūtra*. Трите сутри са сред най-известните свещени текстове сред практикуващите, както и сред непрактикуващите будизма. Интересен факт е, че методът ксилография, който възниква в Китай през IV в. (има и по-ранни сведения за I в.), не се утвърждава в началото категорично, затова традицията за преписване на книгите се запазва до VIII в. В началото ксилографията се е използвала само в печатането на *дхрани* – религиозни речи, подобни на мантрите. *Мантра* и *дхрана* често се разглеждат като синоними, въпреки че се използват в различни контексти. От друга страна, свещените сутри в будизма и произведенията на класическата китайска литература продължавали да се изписват калиграфски с четка и туш²⁸.

Нещо подобно се случва и в Средновековна България, когато въпреки вече познатата печатарска технология, преписването на ръка се запазва, така както е съществувало преди това. Обяснението е, че е било по-евтино да се препише, отколкото закупи една книга, но и донякъде с факта, че преписваческата дейност е пряко свързана с духовното развитие на монасите, които чрез трудоемкото преписване *буква по буква* отдават почит към свещените текстове. А и по време на преписването текстовете стават част от тях.

Както казва Икеда Дайсаку, будистите разглеждат акта на преписване като проява на духовна дисциплина и като израз на уважение към Буда. Преписвачите на сутрите е трябвало да спазват редица правила: най-напред да пречистят телата си, а след това да облекат чисто нови дрехи. Самото писане се е осъществявало с официално утвърдени, изкусно оформени знаци. Така актът на писането се развива до изкуството на калиграфията. Ръкописните йероглифи са нещо повече от обикновено предаване на значение. След като се установи контакт с ясното съз-

²⁵ Диамантената сутра – един от най-важните текстове в будизма.

²⁶ Opinion of Prof. Harrison about World's Oldest Books, see: **Humanexperience. stanford.edu** [онлайн]. [прегледан 21.01.2013]. <http://humanexperience.stanford.edu/diamondsutra>

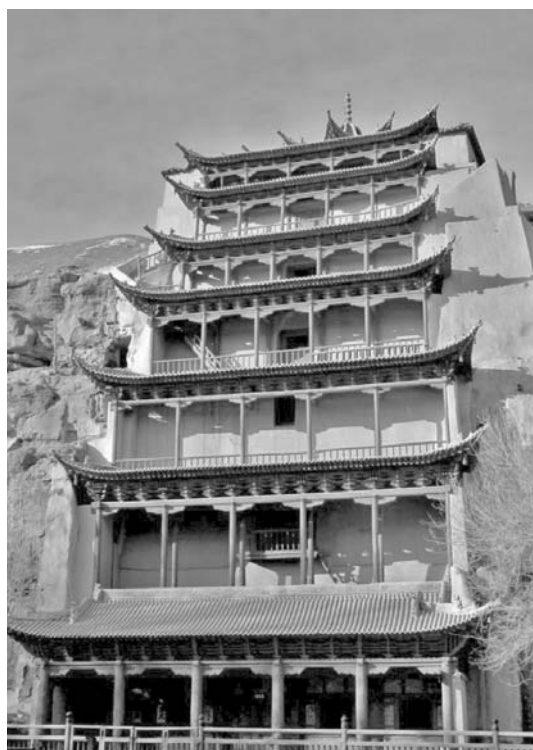
²⁷ Ксилография – техника в изобразителното изкуство и в печатното дело. Представлява вид резба (гравюра върху дърво), която възниква в Китай около I в., а според някои – в VI в. Първата част на думата идва от гръцкото *xylon* (отсечено дърво).

²⁸ Икеда, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Цит. съч., с. 186.

нение на калиграфа, те успокояват и проявяват съзнанието и на този, който ги чете²⁹. Не се е позволявало да се престъпват тези правила, което обяснява факта, че приписките, така характерни за славянската ръкописна традиция, не са толкова застъпени в тях.

Диамантената сутра довежда до зараждането на Махаяна³⁰ – будизмът в Централен Китай, който е основа на небивалия културен разцвет в Дунхуан. В същността си тя представлява кратък Махаяна – будистки свещен текст от Индия, преведен в Китай през 402 г. от прочутия тогава преводач Kumārajīva, и именно този превод е бил ксилографиран през 868 г. под формата на свитък, много преди Гутенберговата Библия. Освен преводът на Kumārajīva в допълнение съществуват и редица други по-късни преводи. Свитъкът е съставен от резбовани дървени блокове, дължината му достига около 5 метра, като за целта са използвани 7 таблички³¹ хартия. В колофон на края на свитъка е отбелязано: „Благоговейно създадено за всеобщо и безплатно разпространение от УанДжие от името на двамата му родители на петнадесетия ден от четвъртата луна на деветата година на Шятон“ [11 май 868 – бел авт.]. През 1900 г. в пещерите са намерени още около 40 000 свитъка.

Притежание на Британската библиотека, Диамантената сутра е реставрирана и дигитализирана през 2010 г. и може да се разгледа онлайн на сайта на библиотеката³². Както много други будистки сутри и тази започва с думите: „Така съм чувал“³³ и завършва с: „Така каза Буда“. Основната концепция на Буда, представена в Диамантената сутра, е, че всички възгледи, възприятия, форми, мисли в крайна сметка са илюзорни, а вярното просвещение не може да се схване чрез тях и те трябва да бъдат

■ Комплексът Могоао

²⁹ Икеда, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Цит. съч., с. 243.

³⁰ Махаяна е една от двете основни секти в будисткото учение, заедно с Тхеравада.

³¹ Табличките представляват матрици, в които получената суспензия от прясна хартия се е прецеждала, изсъхвала, в резултат на което се е получавал плосък лист хартия с размер около 1 м².

³² Копие на китайската *Диамантена сутра* в официалния сайт на Британската библиотека. [прегледан 21.01.2013]. http://www.bl.uk/collections/treasures/sutra/sutra_broadband.htm?middle

³³ "Thus have I heard", see: **Wikipedia.org** [онлайн]. [прегледан 21.01.2013]. http://en.wikipedia.org/wiki/Diamond_Sutra#cite_note-6

оставени настрана. В повечето случаи идеите на Буда са представени чрез диалог. Характерното за него е, че Буда често използва парадоксални фрази като: „Това, което е наречено най-високо преподаване не е най-високо преподаване“. Друго знание, което Диамантената сутра проповядва, е, че „нещо е това, което е, заради това, което не е“. Нелогичните и на пръв поглед парадоксални изявления на Буда изобилстват в текста, но разглеждани интуитивно те всъщност са проява на мъдрост: „Самото съвършенство на прозрението, което Буда проповядва, е съвършенство по-малко“³⁴.

В *Диамантената сутра* Буда води диалог с един от десетте си най-велики ученици – Субхути, който пръв сред учениците на Буда проумява разбирането на пустотата³⁵. В *Лотос сутра* също са дадени сведения за ученика Субхути. В нея се разказва как Буда е подарил своите свещени пророчества именно на него. Ако разгледаме внимателно илюстрацията в началото на *Диамантената сутра*, ще забележим, че Буда, намиращ се в центъра на композицията, сочи моления се върху килимче Субхути. Тези две фигури са поставени в композиционния център, явяват се главни действащи лица³⁶, което става ясно освен от гравюрата, но и от разгръщания се в сутрата диалог помежду им³⁷. Аудиторията зад и около Буда играе ролята на фон³⁸, която наблюдава и слуша проповедта му. Заглавието на творбата е посочено в края ѝ, когато Субхути пита учителя си как да нарече сутрата. Буда му отговаря, че името ѝ трябва да бъде: *The Diamond of Transcendent Wisdom*³⁹, или на санскрит – Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra – „Превъзходството на мъдростта“.

Още няколко други преводи на гореспоменатото произведение са направени през VI, VII и VIII в. и са намерени в Дунхуан. Повечето от тях сега са част от най-голямата частна колекция за ръкописи в света Schyen⁴⁰, съхранявана предимно в Осло и Лондон. Съществува известен спор относно превода на *Диамантената сутра*. Според Пол Харисън⁴¹ това се отразява върху целия смисъл на текста. Той смята, че направените преводи не са съвсем точни. Това, което го кара да мисли така, са някои от негативните и противоречащи си едно на друго твърдения в сутрата. Извън мистицизма Пол Харисън вярва, че *Диамантената сутра* не е просто мистериозен и неразбираем текст, а следва правилата на логиката и разума и точно това се надява да възстанови със своите преводи. Основният проблем, който според него е налице в *Диамантената сутра*, е именно в грешния първоначален превод от санскрит, следвано и от неправилното разбиране на текста, предпостав-

³⁴ The very Perfection of Insight which the Buddha has preached is itself perfection-less, see: New Meaning in One of the World's Oldest Books. – В: *Humanexperience. stanford.edu* [онлайн]. [прегледан 21.01.2013]. <http://humanexperience.stanford.edu/diamondsutra>

³⁵ Subhuti [онлайн]. [прегледан 17.01.2013]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Subhuti>

³⁶ Акцент.

³⁷ New Translation of Diamond Sutra [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. http://www.diamond-sutra.com/diamond_sutra_translation.html

³⁸ Поддържаща роля.

³⁹ Sacred Texts: Diamond Sutra [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. <http://www.bl.uk/onlinegallery/sacredtexts/diamondsutra.html>

⁴⁰ Вж. http://en.wikipedia.org/wiki/Schyen_Collectio

⁴¹ Пол Харисън е професор по религиозни изследвания в Станфордския университет, редактира серия будистки ръкописи в колекцията Schyen.

ка за грешки в последвалите преводи и създаване на индивидуални интерпретации. Той се надява, че чрез работата си върху Диамантената сутра ще спомогне за по-добрите преводи и тълкувания на будистките текстове⁴². Все пак не трябва да се забравя, че преводаческата работа е вид творческа дейност и дори когато нейната цел е да се предаде истинската същност, вложена в оригинала, емоциите и интерпретацията на преводача няма как да бъдат избегнати.

След откриването на скривалището *Library Cave* през 1900 г., през 1987 г. (след археологически разкопки в областта на северните пещери Могао, продължили до 1995 г.) са открити още ценни културни реликви. Сред тях са 524 ръкописа, които не са добре запазени, но имат важна стойност за науката. Написани са на различни древни езици – древнокитайски, тибетски, монголски, древнотюркски, сирийски, индийски.

За запазването на съкровищата на Дунхуан (освен множеството чуждестранни експедиции) изключително значение има Чанг Шухонг – почетен председател на изследователския център „Дунхуан“, който казва: *„Убеден съм, че художественото творчество трябва да служи на хората. Също така вярвам, че всяка творческа идея трябва да бъде полезна и да им носи добро“*. Затова той спасява от унищожение десетки хиляди ръкописи в Китайската народна република, по време на т.нар. Културна революция⁴³. Неговият живот, казва Икеда Дайсаку, е пример как по всяко време и при всякакви обстоятелства хора с дълбока вяра и чувство за национално достойнство могат да опазят културното наследство⁴⁴. Сложна е съдбата на повечето от споменатите ръкописи, които днес са разпръснати по цял свят. Различни експедиции, изучавали местността, са се погрижили намереното в Дунхуан да стане притежание на музеите по света. Донякъде това е и парадокс спрямо историческото минало на Дунхуан като събирателен център, споделящ идеите на различни етноси и култури. От друга страна, това е и начин те да бъдат запазени, макар не изцяло в Китай. Опазването и съхраняването на това културно наследство – освен от човешко въздействие, но и от природни бедствия, промени в околната среда и т.н., е сериозен проблем. Все пак ръкописите и копринените рисунки днес не представляват такова голямо предизвикателство за опазване, те са консервирани и се съхраняват при необходимите условия. За разлика от стенописите и гипсовите фигури, които са изложени на постоянни и разнообразни промени в околната среда, и за съжаление са заплашени постепенно с течение на времето да изчезнат⁴⁵. Както осъзнава и Буда, смъртта е единственото сигурно нещо в този несигурен свят.

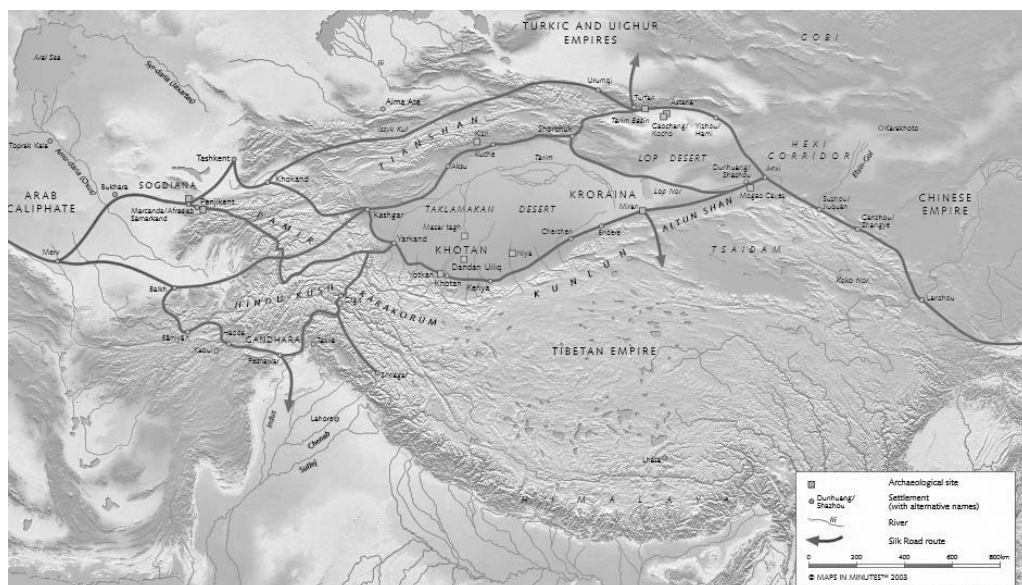
Като ключов религиозен център в Дунхуан са процъфтявали много религиозни течения. Това е така, защото китайската мисъл е в състояние да побере твърде различни системи на мисълта и вярата. Пещерите на Могао концентрират многообразие от религиозни традиции. Не случайно тук е намерен текст от Стария За-

⁴² Opinion of Prof. Harrison about World's Oldest Books, see: *Humanexperience.stanford.edu* [онлайн]. [прегледан 21.01.2013]. <http://humanexperience.stanford.edu/diamondsutra>

⁴³ Икеда, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Цит. съч., с. 149.

⁴⁴ Пак там, с. 199, с. 322.

⁴⁵ Digital Silk Road Project: The Allure of Dunhuang: The Mogao Grottoes [онлайн]. [прегледан 17.05.2013]. <http://dsr.nii.ac.jp/rarebook/05/index.html.en>

■ Пътят на коприната

вет, написан върху ленен плат на сирийски език от несториански християни. Областта е била и трансферен център за други близки и далечни култури. Пътят на коприната е бил своеобразна трансконтинентална връзка, която спомагала за взаимодействие и сътрудничеството между многобройните и разнородни религии, култури и изкуства. Дунхуан, като бивша важна спирка по този път, олицетворява толерантността на будистката религия и същевременно се явява като неин изразител. Именно по този начин чрез културен обмен Диамантената сутра навлиза в китайската култура, като развива Махаяна будизма. От друга страна, отговорност на всяка една култура е да не преувеличава значението на своята уникалност. Културите са различни така, както са различни и хората^{46, 47}.

⁴⁶ Икеда, Дайсаку, Джурова, Аксиния. Цит. съч., с. 327.

⁴⁷ World Heritage List of UNESCO [онлайн]. [прегледан 18.05.2013]. <http://whc.unesco.org/en/list/440>

МАРИЯ КАПИТАНОВА НА 70!

ИНТЕРВЮ НА АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

Мария Константинова Капитанова е родена на 1 юли 1943 г. в София. През 1966 г. завършва специалността „Българска филология“ и втора специалност – „Библиотекознание и библиография“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Специализира „Организация на библиотечното дело“ във Франция през 1973 г.

Започва работа в Университетската библиотека през 1966 г. През 1978 г. е избрана за научен сътрудник III степен, и съответно – II степен през 1981 г., а I степен – през 1985 г. От 1990 г. е хоноруван преподавател в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ и е главен асистент в катедрата (1997–2002). От 2002 г. преподава като хоноруван преподавател.

Чете лекционни курсове и води упражнения по: „Библиотечни фондове“; „Документални източници и обработка на документалната информация“; „Информационен анализ“; „Индексиране, аотиране и рефериране на документите“; „Библиотекознание и библиография“ (Исторически факултет, специалност „Архивистика“).

Води учебната практика на студентите.

– Мария, познаваме се и работим заедно повече от 30 години, но някак си не ми се вярва, че дойде този достолепен юбилей. Какви чувства те вълнуват?

– 70 години – не мога да повярвам! А сега – сериозно. Не може човек да не се замисли, да се върне назад, да прецени изминатия път. Започнах работа в Университетската библиотека, на нея дължа формирането си като библиотекар и най-вече на работата ми в отдел „Обработка и каталози“. Твърдо съм убедена, че овладяването на обработката на документите дава основата на библиотечната професия. За мой късмет работих и в други отдели на библиотеката – в библиотека „Филология“ и в отдел „Комплектуване“ като научен сътрудник. Това ми даде възможност да обхваща различни процеси в една голяма библиотека. Чувствата, които ме вълнуват сега, са на благодарност към тези колеги, които ме създадоха като професионалист. Много се надявам да съм оправдала техните грижи и усилия.

– *Как избра библиотечното поприще за своя професия и съдба?*

– На този свят няма нищо случайно. По мое време можеше да се кандидатства само в един университет, разбира се, това беше Софийският университет „Св. Климент Охридски“. Но моят баща за всеки случай подаде документи и в Държавния библиотечен институт. Класирането бе по бал от дипломата за средно образование. Приеха ме на първо място, но не ме приеха и в Софийския университет, специалност „Българска филология“. В процеса на следването, по съвет на Марин Василев – бащата на моята приятелка и състудентка Снежана, който преподаваше в катедрата по библиотекознание и библиография, тогава в Историческия факултет, записахме втора специалност. Като завърших висшето си образование, разпределиха ме на работа в Университетската библиотека. Човек не може да избяга от съдбата си.

– *Кои са най-ярките личности, с които си работила и които са оставили незаличими спомени в твоето съзнание?*

– Започвам с Университетска библиотека – отдел „Обработка и каталози“. Това бяха изключителни жени – специалистки от висока класа, с владее на чужди езици (някои от тях възпитаници на езикови училища от по-старо време) – Райна Кабакчиева, Таня Чакалова, Иванка Панчева, Лиляна Сазданова. По тяхно време обучението на младите колеги започваше с постепенно натоварване – от най-леките процеси – редене на фиши за каталозите и постепенно овладяване на по-сложните, но овладяване под строг контрол на библиографското описание, а книгите в отдела бяха само на чужди езици, и то доста сложни, а за езиците да не говорим. Няма не зная шведски или немски! Има речници – справяй се. В списъка с колеги от Университетската библиотека ще изброя още – Весела Хрусанова, Фани Ангелиева, продължителното сътрудничество с Александър Димчев. По-късно и колегите от катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ – Ани Гергова и Татяна Янакиева, на чиято настоятелност дължа работата си в катедрата. Особено много ценя сътрудничеството си с колеги от другите библиотеки – Александра Дипчикова, Славянка Скобцова, Мария Аргирова. Работили сме по редица библиотечни проекти.

– *Какви качества харесваш у хората, с които общуваш, и към кои си безкомпромисна?*

– Харесвам, по-точно ценя откритите хора, истинските приятели, на които можеш да разчиташ, тези, които не се отказват от идеите си и ги осъществяват. Не одобрявам лицемерните, мързеливите, безотговорните, изпозващите.

– *Участвала си активно в създаването на редица проекти и програми?*

Благодарна съм на възможността, която имах, да съм част от колективите, разработили редица проекти: Алманах на СУ; Национална автоматизирана библиотечно-информационна мрежа НАБИМ; Шанс за българските библиотеки 21. век; Опазване на библиотечните фондове; Енциклопедия „Българска книга“. Много емоции и ентусиазъм са свързани с осъществяването на НАБИМ – първия го-

лям проект с национално значение, набелязал пътя на българските библиотеки за години напред. Трудностите и обемът на работа по енциклопедията „Българска книга“ завършиха с успех, издание, с което съставителят, научните редактори и авторите на статии трябва да се гордеят.

– *Как би определила пътя, по който се развива и утвърждава библиотечната асоциация? Задавам ти този въпрос като на човек, който я е ръководил в най-трудните години на преход в страната.*

Едно от най-големите завоевания на библиотечната общност, и то в началото на бурните промени, е създаването на Съюза на библиотечните и информационните работници (СБИР), сега Българска библиотечно-информационна асоциация (ББИА). Не беше лесно, особено на първоучредителите. Аз поех председателството, когато съюзът беше конструиран и основите бяха положени. Разбира се, предстоеше много работа – издаването на бюлетин, организиране на научните годишни конференции и отпечатване на сборници с доклади, укрепване на регионалните дружества. Специално бих искала да отбележа усилията за учредяването на международната дейност – членство в Международната федерация на библиотечните асоциации (ИФЛА) и в *Европейското бюро* на библиотечните, информационните и документационните асоциации (ЕБЛИДА). Радвам се, че днес ББИА работи при много по-добри условия, на активността ѝ и на издателската и образователна дейност, която провежда. Пожелавам ѝ успех и признание.

– *С какво те привлича преподавателската работа?*

– Преподавателската работа ми харесва. Работя със студентите с желание. За един преподавател е важно студентите да го приемат и уважават. Мисля, че съм го постигнала.

– *Какви съвети и „завети“ отправяш към своите студенти? Мислиш ли, че могат да бъдат „спечелени“ за каузата на библиотечната професия?*

– На студентите искам да покажа, че библиотечната професия се овладява постепенно. Тя те увлича с времето, докато стане призвание. Стремя се да ги убедя, че в различните предмети, които изучават, има приемственост, има надграждане. Да ги убедя, че в библиографското описание, което за много от тях е трудно, има логическа последователност, че в него има информация, която те трябва да отразят. Стремя се да разговарям с тях на различни теми, препоръчвам им книги, интересувам се какво четат. Все пак те учат в Софийския университет, тоест получават университетско образование и трябва да работят върху общата си култура. Защото сега е времето, когато се натрупват знания и не трябва да го пропускат.

– *Чувстваш ли се реализирана в професионален план?*

– Да.

– *По образование си филолог и ще те помоля да споделиш кои са авторите и книгите, които препрочитаеш и днес?*

– Разбира се, че чета, и то много, а по съвет на офталмолозите трябва да се ограничавам. Напоследък чета млади български автори и между тях има добри. Колкото до любимите ми стари автори, от време на време препрочитам Жак Превер, „Швейк“ на Ярослав Хашек, Ерих Мария Ремарк.

– *Без какво не би могла да си представиш живота си до момента и в бъдеще?*

– На първо място, без моите близки, без приятелите, книгите, музиката. Много обичам природата – слънцето, широтата на полето, цъфналите макове и маргарити.

– *Кои са нещата, за които все още мечтаеш и които би искала да реализираш?*

– При моите 70 години мечтите са все по-малко и не толкова лични. Много искам България да я бъде, а ние българите да сме по-добри.

– *Накрая, draga Мария, от името на библиотечната колегия ти пожелавам много здраве и дълги години хубави емоции с любимите ти хора, с твоите студенти, с книгите и музиката, които обичаш. На многая лета!*

ТЪРСЯ БАЛАНСА МЕЖДУ ЕМОЦИЯТА И РАЦИОТО АКТРИСАТ БОЖИДАРА ЦЕКОВА С НОВА КНИГА ЗА ЮБИЛЕЯ СИ

ИНТЕРВЮ НА ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

– Освен актриса вие сте авторка и на девет книги и пиеси. Владеете изкуството на превъплъщението, но и изкуството на съхранение в текст думи. Кое е общото между двете?

– Двете изкуства са много различни като форма и близки по предназначение – да пресъздават нещата от живота, да завладяват съзнанието ни, да облагородяват мислите и чувствата ни, да водят диалог с времето. Като актриса аз подхождам към това, което пиша, със средствата на театъра – вживявам се в ситуацията. Героят или героинята са роли, които трябва да пресъздам сякаш на сцена. Но за да ги опиша, трябва да ги изиграя, трябва да ги създам в мисловното си и емоционално пространство, да видя как изглеждат, как се движат, жестикулират, да чуя говора им, да изградя характера и когато те оживеят, сядам да пиша. После героят заживява свой живот, аз само го водя по линията на сюжета, затова при мен процесът на създаването е по-дълъг от самото написване. Това е лично мой похват, продиктуван от работата ми на сцената и вероятно трудноразбираем.

– С книгата „Уиски с кубче лудост“ отбелязвате своя 75-годишен юбилей. Какви са съдбите на вашите герои и в какви събития биват въвлечени?

– Книгата е от четири новели в различни аспекти от живота. В „Секс в мъглата“ съдбата предлага на журналистката Станимира Янева любовта на Димитър Атанасов, с когото е имала връзка преди години. Възможно ли е да бъдат отново заедно, след като времето ги е променило, може ли да се съживят увехнали чувства. Втората новела „Отвъд границата“ критикът Георги Цанков я определя като „трилър“. Тя третира проблемите при разкриване на престъпление, неговата мотивацията и психологията на извършителя. „Налудничаво забавление“ е наистина

налудничавото занимание на Пако Поков, който е в болница, след катастрофа. Случилото се го подтиква да направи равностметка на живота си. В новелата „На везните“ Анна Белокозева също поглежда житейския си път и с изненада открива, че е различен от представата ѝ.

– *Какви са тайните на писането при вас? Как възниква идеята и имате ли трудности при осъществяването ѝ?*

– В техниката на писане отново ми помага опитът от сцената, това е в краткостта на диалога. Не може въпросът да е дълъг половин страница, а отговорът – една. Идеите идват сами, от чуто, видяно, преживяно. Аз ще споделя за проблемите. Когато след пиесите започнах да пиша разкази, забравях да обрисвам външния вид на героите си. На сцената зрителят ги вижда и те изглеждат според разпределението на ролите от режисьора. Подценявах и да отбележа кой говори. Думичките „той каза“, „тя отговори“ ми бягаха. Има проблем, който вярвам стои пред всеки писател, това е балансът между емоция и рация. Ако надделеят чувствата, историята става сантиментална и сълзлива, а разумът изсушава написаното и може да харесаме темата, идеите, езика, но да не се развълнуваме, да не сме съпричастни със съдбите на героите, да сме равнодушни. Много държа на достоверността. Трябва така да уплътня образите, че читателят да повярва в съществуването на героя и в случката, колкото и невероятна да е тя. Събитията да се раждат от характерите на героите, разкрити чрез сблъсък, а не с описание. Посланието да не е рецепта, нито дидактични фрази, а да произтича от разказа. Ако подтикнеш читателя да почувства и се замисли, значи си успял.

– *Имате ли планове за следваща книга?*

– Вероятно ще е отново сборник с разкази и новели. Романът изисква много време и пълна отдаденост. Работата ми като заместник-председател на Съюза на свободните писатели, председател на Дамския литературен салон „Евгения Марс“, фондация „Млади български таланти“, фонд „Иван Димов“ и форум „Българка“ изисква време. Чрез тези организации популяризирам българската литература, театър, музика. Може би затова за цялостната ми дейност Министерството на културата ме награди със „Сребърен ритон“ за принос в развитието на културата.

ИЗДАНИЯ И АРХИВНИ ДОКУМЕНТИ НА ЦВЕТАН РАДОСЛАВОВ ВЪВ ФОНДА НА ПБНЧ „ЕЛЕНКА И КИРИЛ Д. АВРАМОВИ – 1856“ – СВИЩОВ

МАРГАРИТА КОЛЕВА, ВЕСЕЛИНА СПАСОВА

*Нищо не въздига един народ и в собствените му очи,
и пред чуждия свят, както признателността към за-
служилите му синове.*

проф. Иван Шишманов

Признателността към благородното дело на предците не е само родолюбив знак, а признак на висока духовна и нравствена култура. Тя е мерило както за отношението на другите към собствените ни дела, така и за личното ни място сред другите. В тоя смисъл придунавското ни градче има своето самочувствие не само защото е родно място на плеяда бележити българи, а защото отдава и нужната почит към делото им. Свищов винаги е тачел паметта на своите велики благодетели, будители, просветители, писатели, художници и учени. Едва ли има българин, който да не е запявал поне веднъж националния химн „Мила Родина“. Но дали всички знаят, че авторът на първообраза на химна е Цветан Радославов-Хаджиденков от Свищов?

Роден е на 20 април 1863 г. Син е на Пауника Христати Павлович и на Георги Хаджиденков. Майка му е дъщеря на Христати Павлович, който полага началото на славянобългарското обучение в Свищов. Вуйчо му, д-р Димитър Павлович, е тачен радетел за национално самосъзнание и известен лекар. Другият му вуйчо – Николай Павлович, е първият български художник с академично образование. Майката на Цветан Радославов е едва 4-годишна, когато загубва родителите си – Христати Павлович и Севаста Цанкова. Осиновена е от видния свищовски търговец Цвятко Радославов и жена му Кириякица Икономова, които нямат деца. През 1871 г. Цвятко Радославов отвежда 8-годишния си внук Цветан в Русе и чрез френското консулство го осиновява – прави го свой законен наследник и приемник.

Цветан расте сред многочленното си семейство – пет сестри и един брат: Кириякица (Кица) (4.XII.1864–1959); Анка (Анна) – (неизв.?); Берислава (1869–1879);

Библиотеката при ПБНЧ „Еленка и Кирил Д. Аврамови – 1856“ – Свищов, взе участие с доклади в Кръглата маса „Цветан Радославов – вселената на неговата личност“, посветена на 150-годишнината от рождението му.

Станка (21.IV.1873–25.IV.1956); Мара (1883–1963); Слава (Берислава) (8.II.1885–17.VI. 1963); Христо – починал млад.

Благодарение на заможния си род и на дядо си, Цветан има завидно детство. Обучават го най-добрите домашни учители – Емануил Васкидович и Янко Мустаков. От ранна възраст чете и пише на църковнославянски и знае всички текстове на църковното богослужение. Учи в Габровската гимназия, а там се откроява с влечението си към научните знания, изкуството и музиката. Продължава обучението си в класическата гимназия във Виена. След това следва история в университетите на Виена и Прага, а после – философия и психология в Лайпциг. През 1885 г. се връща в България, за да участва като доброволец в Сръбско-българската война, но не стига до фронта, защото военната комисия го отхвърля заради късогледство. Според някои сведения още на кораба, на път за България, в състояние на патриотичен възторг създава песента „Горда Стара планина“, която под наименованието „Мила родино“ става една от най-популярните песни сред нашия народ. Забележително е това, че Радославов, в момент на творческо вдъхновение и неизказано умиление към нападнатата родина, написва едновременно и думите, и музиката на тази песен. Този случай е удивително сходен с начина, по който е бил създаден френският национален химн „Марсилезата“. С Указ № 534 от 8.IX.1964 г. на Президиума на Народното събрание песента „Мила родино“ е утвърдена за нов държавен химн.

От 1 септември 1888 г. Цветан Радославов е учител в Габровската гимназия, където преподава история, немски, рисуване, психология, логика, етика. Създава и оперетки, които се представят от учителския колектив. От 1893 г. е студент в Лайпциг при прочутия философ проф. Вунд. Пише докторската си дисертация „Издирвания върху запаметяването на пространствени отстоявания на полезрението“ (Untersuchungen über das Gedächtnis für räumliche Distanzen des Gesichtsinnes), която представлява твърде ценен научен труд, за съжаление необнародвана на български език. За нея е удостоен с научното звание „доктор по философия и магистър на изящните изкуства“. След придобиване на такова солидно за времето си висше образование, Цветан Радославов е можел да заеме висока длъжност в новостроящата се млада България, но той остава скромен и верен на просветното дело, където влага цялата си душа и сърце. Става обикновен гимназиален учител в Габрово, Русе и Трета софийска мъжка гимназия, където оставя незаличими спомени у своите ученици. Строг и вискателен във всяко отношение, той увлича с магнетичното преподаване в клас и обаятелно присъствие навсякъде. Всички, които го познават, се чудят на неговата прословута скромност, благ характер и многобройните му знания по философия, литература, история, археология, художество и музика. Интересите и познанията на Цветан Радославов са енциклопедически. Владее френски, немски, английски, латински, гръцки, санскритски, румънски, турски език. Свири много добре на пиано и превежда либрета на опери. Участва в управата на Народния театър, подпомага откриването на Музикалното училище, съдейства за изграждане на театър „Сълза и смях“. Кой е той? На този въпрос е много трудно еднозначно да се отговори. Поради скромността му незабелязана остава величавата личност на

този високообразован свищовля и българин. Той не е само философ или писател, нито само драматург, историк, художник, или музикант – той е високо ерудиран човек, жива енциклопедия. Преминал професионалния си път единствено като гимназиален учител, той оставя у своите колеги, ученици и приятели незаличими спомени. И Алеко в един свой очерк го нарича „неоценим приятел“. В прощалната си статия от октомври 1931 г. в сп. „Училищен преглед“ (кн. 8, с. 1211) проф. Гаврил Кацаров пише: „Той... бе възприел елементите на общочовешката класическа култура; на нея, както и на философията, той дължеше своя стоически мироглед, своя твърд и благороден характер и своето душевно равновесие, което никога не го напущаше... Цветан беше натура с всестранни научни интереси, но с феноменална скромност; той не обичаше да блести със своите познания“.

След като се пенсионира, след многогодишна успешна учителска дейност, той се завръща в Свищов, където до последните си дни разработва някои философски въпроси и развива безшумно народополезна дейност.

Със Свищов Цветан Радославов е свързан в детството си и в края на своя живот. „След петдесетгодишно отсъствие от родния си град – пише в спомена си най-голямата му сестра Кица Хаджиденкова, – гдето през това време е пребивавал само като гост, на 3 декември 1928 г. Цветан Радославов се прибира у дома на почивка...“ Старият Радославов-Хаджиденков дом е ремонтиран основно. Възобновена е старинната виенска мебел в просторния салон. До един от прозорците е работната маса, в съседство – кът за отмора и приятелска раздумка. В една от стаите са подредени портретите на Цветан като 10-годишен ученик, с книжка под ръка, и на дядо му Цвятко Радославов, рисувани от вуйчо му Николай Павлович. Родният дом е подреден с вкус и разбиране за домашен уют – приятна среда за творчество. Тук Цветан Радославов прекарва последните три години от живота си.

В Свищов Цветан Радославов има тесен кръг от приятели. Малка характеристика за живота на Цветан Радославов в Свищов дава проф. Д. Бъров във вестник „Пробуда“ (бр. 6, 1931 г.): „В живота Цв. Радославов бе демократ, но ако бихме могли да кажем – и аристократ по дух. Той обичаше старото и зачиташе старите нрави и обичаи. Той се пленяваше от фамилната патриархалност и с нея живееше. Зачиташе народните вярвания и традиции. Той почиташе църквата тъй, както е била почитана в старо време от народа... Насаждаше у всеки чувството на почитание към по-стария. Цветан Радославов живееше с миналото. Той обаче не изпускаше сегашното, за да догони по-хубавото в бъдещето. И затова мразеше от дън душа всяко проявление на безидейност и простащина“.

Любимо място за Цветан Радославов в Свищов е и музеят „Алеко Константинов“. Благодарение на голямата си класическа култура той се интересува от всичко. Посещава всеки ден музея и оставя на своя град богато културно наследство: нумизматична сбирка, етнографска колекция, археологически старини и много картини, рисувани лично от него.

Присъствието на Цветан Радославов в Читалищната библиотека е повече от изключително.

Започваме нашето изложение за скромната личност Цветан Радославов с неговото стихотворение (1903), случайно открито от проф. Асен Василиев и публикувано във в. „Литературен фронт“, бр. 29 от 16 юли 1981 г.:

Върти се...

*Нека Витош се скрие
до върхарите в сняг...
Нека вятърът вие,
нека стене по мрак.
Нека тръгне мъглата
срещу бистрия ден.
Нека мраз кръстопътен
да остане у мен...
Нека!
Ах, нека...
Какво че е тъй? Какво!
Замисли се...
Животът живот е – върти се!*

За разлика от изпълнената с дълбока задушевност „Мила родино“ това стихотворение е изповед предимно на философа. Именно за това кратичката творба допълва представата ни за твореца Радославов.

30 януари 1856 г. е рождената дата на Читалищната библиотека. Учителят Емануил Васкидович, който притежава една от най-богатите библиотеки по нашите земи, подарява при основаването на читалището личната си сбирка от книги, наброяваща 800 тома от „разни класически писатели Еллински, Гръцки, Славенски, Сръбски и на разни други язици“, които и досега заемат особено място. Класик по образование, внук на учител и помнещ учителя си Васкидович, Цветан Радославов изработва през 1930 г. в свищовското читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ опис на гръцките и латински книги на Емануил Васкидович. През 1932 г. читалищното настоятелство възлага на Г. Попхристов да подготви този опис за печат, но отпечатването му се осуетява по технически причини. Библиотеката разполага с този ръкописен опис на Цветан Радославов.

Като читалищен член и възрожденец по дух Радославов подпомага съставянето на юбилеен сборник на читалището за 75-годишнината му. По повод отпечатването на този сборник в „Училищен преглед“ (№ 7, 1931, с. 1077) е поместено следното съобщение: „През настоящата година излезе „Юбилеен сборник“ на читалището „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ в гр. Свищов, под редакцията на читалищните деятели Бончо Чемширов и Георги п. Христов и при ценното сътрудничество на Цветан Радославов“. Но в самия сборник, верен на себе си и доказвайки още веднъж пословичната си скромност, Цветан Радославов не е допуснал отбелязване на участието си.

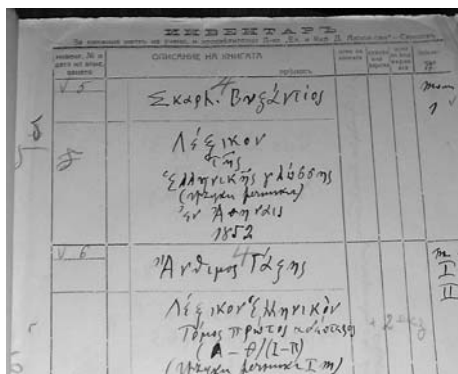
Във фондовете на библиотеката се пази „На Алека“, издание на Юношеския туристически съюз в България – клон „Стъклен“ – Свищов (печатница на П. А. Славков, 1930). Редакционният комитет се състои от Ст. Ив. Станев, Ив. Екимов, Тр. Трифонов и Ц. Недков. Издаването на този сборник е по повод 11-годишнината на свищовските юноши туристи и съвпада с големите Алекови тържества на 3–6 май 1930 г. Като член на организационния комитет по тези чествания и като личен приятел на Алеко, д-р Цветан Радославов пише за сборника статията „Черти от характера на Алеко Константинов“. В нея той с философски поглед и проникателно наблюдение, с разбиране и психологическа вещина описва своя приятел Алеко. Духовното им родство и сходните им литературни интереси помагат за задълбочения анализ на Радославовото перо.

Освен Описа на Васкидович и друг негов труд – „Фрески от Търново“, подготвен за отпечатване, остава неиздаден. За съжаление библиотеката не разполага със сведения за него. Единствено данни за „Фрески от Търново“ дава Стоян Аршинков в книгата си „Мила родино“.

Изпод перото на Радославов излизат драмата „Яничарин“ и два научни труда: „Титлите на българските владетели“ и „Емоционалният фактор при мисленето с особен оглед към дуалистичните схващания в етиката и религията“.

Едновременно с активната училищна и извънучилищна работа през 1891–1892 г. Цветан Радославов работи над драматичната си творба „Яничарин“. В основата на творбата са залегнали робските неволи на българите през XVI в. Действието се развива в балканско село в северните поли на Средна Стара планина. Главният герой, еничарин, попада в родното си село след години, среща майка си и сестра си. В развитието на действието авторът излага свои и общочовешки съждения и разбирания по основни въпроси на народния живот. Няма силна драматургия и ярки образи. Пиесата започва с песен, напомняща народна, но неин автор е Цветан Радославов. „Яничарин“ е единствената цялостна творба на Цв. Радославов, която го представя като литературен творец – мислител и поет.

Авторът преработва творбата си през 1915 г. и я отпечатва под името Р. х. Денков [Радославов Хаджиденков], но я депозира в Народната библиотека едва през 1925 г. Изследванията показват, че има и второ издание на драмата под същото име, като върху вътрешната заглавна страница е поставил цялото си име – Ц. Радославов Хаджиденков. В алманаха на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1940) в рубриката „Литературни и други трудове“ е отбелязано: „Яничарин“, драма, София, 1927. Не изменя на строгия си принцип за скромност и никога нито в ръкопис, нито след отпечатване я представя в Народния театър.

■ „Инвентар за гръцките книги“, ръкопис

■ Некролог във в. „Свищовски известия“

дославов Хаджи-Денков (Написана в 1891–1892; в сегашен вид – 1915 г.).

Според описаното от Стоян Аршинков в „Мила родино“, както и от отправените ни запитвания до колеги от НБКМ, НБИВ и СУ и техните справки-отговори, нашият извод е, че библиотеката притежава и двете издания на „Яничарин“.

Следващият научен труд на Цветан Радославов, на който се спираме, е „Титлите на българските владетели“. Обнародван в отпечатък от Известия на Българския археологически институт (т. V, 1928/1929, с. 159–186), издаден в София през 1929 г. В „Титлите...“ личат задълбочените му исторически и филологически познания. С оригинални примери от латински, гръцки, старославянски и други източници той доказва лексикалните особености и етимологията на титлите на владетелите. Търси например и български източници на титлата „цар“. Спира се върху произхода на званията „хан“, „княз“, „кесар“ и минавайки през историята на езика, стига до съвременните акценти на тълкуването им. В забележките под линия авторът споменава дори за особеностите на свищовското наречие, чрез което още веднъж подчертава задълбочените си езиковедски познания.

Библиотеката не притежава бележития философски труд на д-р Цветан Радославов „Емоционалният фактор при мисленето с особен оглед към дуалистичните схващания в етиката и религията“. За съжаление, преди да му даде окончателна редакция при подготовката за печат, смъртта го изпреварва. Обнародван е посмъртно под редакцията на проф. Спиридон Казанджиев през 1932 г.

Цветан Радославов умира на 27 октомври 1931 г. в София, но тленните му останки са пренесени в родния му град. Умира с ясното съзнание, че е изпълнил дълга си към своите близки, които обича с дълбока преданост и сърдечност, и към родината, чиито страдания намират силен отзвук в неговата душа. Да вярваме, че философските проблеми за човешкото битие, които вълнуват неговия дълбок и проникателен ум, продължават да търсят своя истински смисъл в нетленното цар-

Библиотеката на Първо българско народно читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови – 1856“ – Свищов, притежава три екземпляра на драмата „Яничарин“. Титулната страница на първия екземпляр е:

Яничарин: Драма в пет действия от Р. х. Денков (Написана в 1891–1892; в сегашен вид – 1915 г.).

Вторият и третият екземпляр са със следния титул:

Яничарин: Драма в пет действия от Ц. Ра-

ство на идеите. На нас той остави да си спомняме вечно за благородното му сърце. 150 години след неговото раждане и 82 години от неговата кончина примерният му и безукорен живот все още служи като бляскав образец за подражание.

Библиотечни документи

от Цветан Радославов, съхранявани във фонда на библиотеката на ПБНЧ „Еленка и Кирил Д. Аврамови – 1856“ – Свищов

Денков, Р. х. Яничарин. драма в пет действия. (написана в 1891–1892; в сегашния вид – 1915 г.). София.

Инвентар за гръцките книги, описани от д-р Цв. Радославов. ръкопис. 1930.

Радославов, Цв. Титлите на българските владетели. – В: *Известия на Българския археологически институт*, 1928/1929, т. 5, с. 159–186.

Радославов, д-р Цветан. Черти от характера на Алеко Константинов. – В: *На Алека*. Свищов: Ю. Т. С. – Свищовски клон „Стъклен“, 1930.

Радославов, Ц. Хаджиденков. Яничарин. драма в пет действия (написана в 1891–1892; в сегашния вид – 1915 г.). София.

Литература

Аршинков, Стоян. „Мила родино“. Цветан Радославов Хаджиденков. София, 1985, 2002.

Атлас на българската литература 1915–1944. Пловдив, 2005, с. 277–278.

Бъров, Д. Цветан Радославов х. Денков. – В: *Пробуда*, 7 ноем. 1931.

Василиев, Асен. Срещите ми с автора на „Мила Родино“. – В: *Литературен фронт*, 16 юли 1982, с. 6.

Гунев, Ив. В. Сред свищовските сподвижници. – В: *Дунавско дело*, 15 апр. 1961, с. 4.

Д-р Цветан Радославов х. Денков. – В: *Свищовски известия*, 31 окт. 1931, с. 2.

Дочев, Г. Юбилеен сборник на Свищовското читалище, 1856–1931. – В: *Училищен преглед*, 1931, № 7, с. 1077–1079.

Иванов, Рашко. Бележит културтрегер и патриот. – В: *Дунавско дело*, 25 окт. 1964, с. 4.

Кацаров, Гавраил. Цветан Радославов 26 октомврий 1931 год. – В: *Училищен преглед*, 1931, № 8, с. 1211–1212.

Милчева, Анастасия, Николай Милчев. Мила родино, ти си земен рай. – В: *Дунавско дело*, 30 апр. 1968, с. 8.

Николова, Юлия. Достойно естъ. Свищов през XIX век до първото десетилетие на XX век. личности – събития – факти. 2. прераб. и доп. изд. София, 2008.

Пантеон на бележити свищовци. Д-р Цветан Радославов х. Денков. – В: *Дунав*, 3 юни 1933, с. 2.

Сто години народно читалище Свищов. 1856–1956. юбилеен сборник. Свищов, 1958.

Ценова-Тошева, д-р Мария. Свищовски родови хроники. Свищов, 2011.

Юбилеен сборник на читалището „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ в гр. Свищов 1856–1931. Свищов, 1931.

ЦВЕТАН РАДОСЛАВОВ И МУЗИКАТА

ЕЛИЗАБЕТ ЛЮДМИЛОВА

Възрожденската традиция за активно участие на признати обществени и културни дейци в създаване, подпомагане и извисяване на музикалното и театрално дело ярко се проявява и след Освобождението. Голяма част от българската интелигенция се чувства призвана за изграждане на културата ни и дейно работи за формирането ѝ. Създават се първите културни институти, които определят началото на собствената ни културна традиция.

Един от издигнатите улове, вписали имената си в тази част от нашата история, е Цветан Радославов, пряко свързан с музикалния ни живот от този период. Както за българската общественост остава в сянка името му на създател на песента „Мила Родино“, впоследствие избрана за национален химн, така и в историята на музикалната ни култура не е отдадено дължимото на тази бележита личност.

Корените на неговите увлечения към музиката можем да търсим още в ранно детство. Малкият Цветан расте при завидни за времето си условия, сред високообразовани и със забележителна култура люде. С музикалното му образование се заема Янко Мустаков, завършил Букурещката консерватория и поставил началото на хоровото дело в България със създаването на първия хор у нас. Цветан пее в църковния хор, създаден от учителя му. Свири на пиано. При изучаването на възрожденски ръкописни нотни сборници, наричани „тефтери“, се намира един със заглавие „Ноти за черковно пеење на Цветан Радославов, написани от учителя Янко Мустаков в Свищов, 1870 г.“. В него има хорови композиции, записани от ръката на самия Янко Мустаков, а втората група от записите в този сборник е дело на неговите ученици и на притежателя на репертоарната тетрадка – Цветан Радославов. Върху една от страниците малкият Цветан прави опит да нотира мелодия на детска песничка, съчинена от него – „Тревица зелена“. Нотите са написани твърде несръчно, не е вписал под петолинието сричковия текст на първия куплет, а го е изписал след петолинието. Това е първи известен негов опит не само

за нотиране на мелодия, а и първи поетичен опит. Стременията му към вещина в музикалното изкуство никога не замират. Овладея го до завидна висота, но без това да определя по-нататъшния му житейски път.

След завършване на Университета в Прага през 1888 г. е учител в Априловската гимназия до 1893 г., когато постъпва в Лайпцигския университет. Обществената и училищна дейност му допада особено много. Голяма активност проявява като вещ театровед при поставянето на наши и класически драматични произведения на габ-

■ Указът в „Държавен вестник“

ровска сцена. По думите на Кина Проданова „...той специално търси и намира подходящи откъси от музиката на Бетовен, Вебер, Шуберт и други композитори, които габровски музиканти аранжират за градската музика и свирят по време на спектаклите. В песента на полудялата Офелия (четвърто действие, пета картина) е била използвана мелодия на Шубертова песен. Същата мелодия пее и Първи гробар в началото на пето действие (първа сцена). Даже този само факт говори за усета и стремежа на Радославов към единно изграждане на музиката в спектакъла, за сериозното търсене на всички компоненти в реализирането на театралната пиеса от съвременно гледище“. Габровци за първи път виждат „дълбоко вълнуващ, стилин и цялостен Шекспиров спектакъл – „Хамлет“, в постановката на Цветан Радославов, който е режисьор, сценограф, музикален оформител и (по стечение на обстоятелствата) на премиерата и изпълнител на главната роля“.

Цветан Радославов участва активно в едни от най-важните културни събития за времето си. Обрекъл се от младини на всеотдайна служба на родното просвещение, той чувства за свой дълг съчетаването на знания и опит в областта на изкуствата с просветна дейност за издигане на културното ни равнище. След установяването си в София участва в живота и дейността на читалище „Славянска беседа“, с убеждението, че „Беседата“ е средище, в което са обединени усилията на всички, които милеят за културния разцвет на „Млада България“. Приет е за негов член на 25.X.1899 г. Член е на Настоятелството през 1902, 1903, 1904 г. Винаги е готов за помощ и съдействие в името на успеха на „Славянска беседа“.

На 1.X.1903 г., след концерта на завърналия се от Парижката консерватория цигулар Петко Наумов, тогавашният министър на просвещението проф. Иван Д. Шишманов предлага да се основе музикално училище. На 15.II.1905 г. става тържественото му откриване. Първоначално набелязаните от Петко Наумов участници са показали нежелание и незаинтересованост към начинанието. Цветан Радославов оказва пълна морална подкрепа наред с корифея на музикалното ни творчество Добри Христов и с Васил Мирчев, и тримата по това време учители в III софийска мъжка гимназия. Заедно с други музикални дейци те се натоварват със задачата да изработят законопроект за Държавно музикално училище в София. Законопроектът е приет от Народното събрание и утвърден с указ през 1912 г.

През 1892 г. се основава Драматично-оперният театър „Сълза и смях“. От 24.VIII.1901 г. Цветан Радославов е назначен за член на Управителния комитет и заедно с Георги Кърджиев и с Димитър К. Попов управлява театъра до 6.VIII.1902 г. Пряко и най-активно участва в творческото развитие на „Сълза и смях“, чието оперно отделение с проявите си бележи формирането на българския оперен театър. Подготвя се почвата за създаване на дружеството „Българска оперна дружба“ през 1909 г., което прави операта ни факт в общественото съзнание на българина. Радославов притежава извънредно тънко разбиране в областта на музиката и изкуството и със своята компетентност, авторитет и мъдри съвети въздейства благотворно за сплотяването на оперните сили, за работата по развитието и стабилизирането на „Оперната дружба“. Завърнал се от Лайпциг, обогатил високата си музикална култура, запознат с изкуството на знаменити режисьори и диригенти, с майсторството на велики певци, Радославов жадно

работи за бързото настигане на вече утвърдени в музикално отношение нации. Спомага за разрешаването на един от най-главните въпроси – за либретото на поставяните опери. Превежда либретата на оперите „Фауст“ от Гуно, „Лоенгрин“ от Вагнер, „Аида“ и „Травиата“ от Верди. Като член на Управителния комитет на „Оперна дружба“ участва в друг съществен етап за по-нататъшното правилно развитие на оперното дело у нас – класирането на артистите по категории. Прословут със своята „феноменална скромност“, както го характеризира проф. Гаврил Кацаров, Цветан Радославов предпочита да стои в сянка или „зад кулисите“. Само най-близките съратници, с които работи, и приятели узнават, че преводът на либретото и подготовката на представлението на „Аида“ са и негово дело. Поради същата причина – неговата уникална скромност и нежелание да се шуми около името му, да бъде обект на обществен показ и внимание, имаме не много сведения, останали за поколенията от няколко негови приятели:

Проф. Г. Кацаров: „Цветан... не обичаше да блести със своите познания... Той усърдно се занимаваше и с изкуство и музика, за които притежаваше изключително тънко разбиране...“

Ив. Хаджов: „Цветан Радославов притежаваше „солидна музикална култура, изразяваща се в здраво музикално образование – обширни и сигурни познания по теория и история на музиката, и верен, сигурен и тънък музикален вкус...“

Иван Камбуров, изтъкнат музиковед, пише в своя „Илюстриран музикален речник“: „...Свирел много добре на пиано... Радославов е написал няколко неща за този инструмент – и песни... (За съжаление тези авторски произведения досега не са установени и изследвани.) ...С неколнократното участие в Комитета на Народната опера и с живо въздействие върху наши музикални деятели, както и с преводи на либретата на „Аида“ и „Лоенгрин“ (Р. беше голям почитател на Вагнер) и с песента „Горда Стара планина“ той остави една немалка следа в нашия музикален живот“.

Интересът на Цветан Радославов към театралния и музикалния живот и особено към развитието на драмата и операта не секва до края на дните му.

Литература

Аршинков, Стоян. „Мила родино“ Цветан Радославов Хаджиденков. София, 1985.

Камбуров, Иван. Илюстриран музикален речник. София, 1933.

Кацаров, Гаврил. Цветан Радославов 26 октомври 1931 год. – В: *Училищен преглед*, окт. 1931, с. 1211–1212.

Проданова, Кина. Цветан Радославов в Габрово. – В: *Музикални хоризонти*, 1983, № 8.

Хаджов, Иван [За Цв. Радославов]. – В: *Учителски вестник*, 7 ноем. 1931.

Цалова, Павлина. Новооткрит възрожденски хоров репертоар. – В: *Музикален живот*, 1982, № 2.

АЛИПИЯ Г. ВЛАЙКОВ И НЕГОВИЯТ РЕЧНИК НА ТУРСКИТЕ ДУМИ В ПИРДОПСКИЯ ГОВОР

РУМЯНА ПЕНЧЕВА

Привилегия и удоволствие е съприкосновението с писателски архиви, а когато това е ръкописното наследство на последния възрожденец Тодор Г. Влайков, се превръща и в отговорност и интелектуално предизвикателство. Сред невероятно богатите и неизследвани ръкописи, снимки и вещи, сред изкусно подвързаните книги, някак незабележимо присъства и малка ръкописна книжка, изписана с **красив** четлив почерк – „Речник на употребяваните в Пирдопския говор турски думи до 1885 г.“. На гръбчето с поизтъркани златни букви се чете името на Алипия Влайков. Залисани и възторжени от дотсега с архивното наследство на дядо Влайков, позабравихме за тази книжка. Класикът освен на стихотворни и белетристични творби, на политически статии и публицистични книги, е автор и на „Чиновничество и властници“, която излиза през

1934 г. с подзаглавие „Според бележките и спомените на моя брат“¹. Всъщност писателят белетризира мемоарите на брат си Алипия Влайков и те се превръщат в четиво, което е уникален синтез между остра морално-публицистична проза и увлекателно повествование. Фактологичната основа, каквато представляват спомените на брат му, е благоприятна почва за разсъждения, изводи и препоръки за опитния публицист и обигран политик Тодор Влайков.

През 1979 г. четири от тетрадките с *бележките и спомените* на Алипия Влайков са дарени на Литературния музей от сина му Личо Влайков, който по това време живее в дом за стари хора в кв. Дървеница. Носят заглавието „Спомени из живота ми“². Стоят незавършени, явно има и следваща тетрадка, която е изгубена.

¹ Влайков, Т. Г. Чиновничество и властници. според бележките и спомените на моя брат. София: Печатарска кооперация „Едисон“, 1934.

² НЛМ, инв. № а 657/79.

Известен наш колекционер открива пета тетрадка в столичен антиквариат, но в момента не разполага с исканата сума, успява обаче да снима на ксерокс ръкописа. Така през 2008 г. се появиха автентичните спомени на Алипия Влайков, събрани в книга³. Тези мемоарни записки са неocenим извор за родословието на Влайкови, битието на пирдопчани, за образователната система в средата на XIX в., но особено интересни са спомените му за обществено значими събития и личности от онези времена – Съединението на България, обявяването на войната със Сърбия (1885), участието му в Пирдопското опълчение. Трогателен е разказът му за Ботевия четник Димитър Тодоров Ночев, който се спасява след разбиването на четата и след много преमेждия успява да се укрие в родния си дом в Пирдоп. Докато един ден бащата разбира, че в дома му е бунтовникът, заключва го и предава ключа на заптиетата. След 1878 г. Димитър Ночев е полицейски пристав, околийски началник, на два пъти е и народен представител, но никога повече не се връща в родния си дом. Също сред запомнящите се свидетелски описания са контактите му с министрите Иван Салабашев, Лазар Паяков и Михаил Такев, падането на Стефан Стамболов от министър-председателския пост. Всеки един спомен от отминали епохи е ценен документ за неофициалната история – тази, която остава ненаписана от професионалните историци. Мемоарите на Алипия са фотографско изображение на България от следосвобожденския период при формиране на държавните институции, на бързо преобразяващия се политически живот. Интересен е похватът, използван от Алипия Влайков – той само регистрира фактите, а не ги тълкува. Той като че ли наистина се е заел със задачата да документира съвремението, да улови настроения и рефлексии на обществото върху различни събития като непосредствен наблюдател, а не като изследовател на епохата. С това особено силно проличава чувството за историчност у него.

Алипия Влайков е роден през 1856 г. в Пирдоп. Носи това не особено популярно име, тъй като родителите му до неговото раждане са губили децата си, а са вярвали, че св. Алипия като закрилник на децата ще помогне за оцеляване на новороденото. Завършва трикласното възрожденско училище в града. Едва 16-годишен започва работа като учител-ученик (стажант-учител), с известни прекъсвания до 1884 г. в Пирдоп и Златица: „*Хубави години прекарах с учителството. Не се посрамах. Едно само ми е пречило: Все се считах неподготвен; все си жалех, че съм без образование; все се срамувах от по-учените и се стеснявах; все се унижавах пред тях*“. Именно това притеснение от невисоката му образованост го мотивира и сам научава перфектно турски книжовен език, френски и сръбски. Ориентира се към чиновническо поприще, защото разбира, че там би могъл да развива способностите си и да бъде по-полезен на младата българска държава. Работи като писар при миров съдия, секретар на митница, началник на митница, акцизен надзирател, митнически ревизор, главен секретар на Министерството на финансите. Поощрен от високата оценка на началниците си, а и от увереността в собствените възможности Влайков публикува в сп. „Читалище“, в. „Стара планина“, „Народни

³ Влайков, Алипия Г. Спомени из живота ми. състав. Иван Иванов, Румяна Пенчева. София: изд. Златен змей, Изток-Запад, 2008.

права“, „Свобода“ и др. статии и коментари по важни законопроекти, разкрити корупционни практики и данъчни тежести.

В немалкото страници на спомените Алипия недвусмислено изтъква своята неподкупност, честност, вярната и безкористна служба на Отечеството, но не звучи като самоизтъкване, а като добър пример за подражание. Само на две-три места сме допуснати и до по-финото духовно поле на мемоариста. Разказвайки ни за един също толкова изряден свой колега, Алипия споменава: *„За всичко обичаше да приказва, но не и за литература, училища, просвета, интелигентност“*. При друг случай доверява: *„...дебелак в отношенията си, неподвижен, малограмотен, отърничав, неспособен, див“*. Въпреки нелюбезните определения, трябва да сме сигурни, че мемоаристът полага необходимите усилия да насърчи колегата си към самообразование и по-високи интелектуални стремления, без да проявява високомерие и излишна дидактичност. Алипия не описва батални сцени от Сръбско-българската война, а свое преживяване: *„На 14 същия месец (ноември – б.а.) заминах с пушката, револвера, патрондаша и раницата пеша за Цариград. Преспях в Сливница. През нощта падаха звездите. Великолепно зрелище бе. Изглеждаше, че като рядък дъжд падаха постоянно по няколко звезди от целия небосвод“*.

Малко известна е обществената и благотворителна активност на Алипия Влайков – член е на управителния съвет на кооперация „Братски труд“, подпомага финансово дейността на Затвора за малолетни престъпници, Червения кръст, активно се включва в дружеството за снабдяване на Пирдоп с електрическо осветление, дарява средства за безплатни ученически трапезарии и въздържателни дружества. Спомоществовател е на фонда на пирдопската гимназия за закупуване на учебници за бедни деца, дарява средства и на туристическото дружество в родния си град. Отделно от това дава и немалки суми на свои съграждани, търси им работа, напътства ги в професионалния им път. Не на последно място – съзнавайки добре, че младата българска държава ще има нужда от знаещи и можещи хора, Алипия Влайков финансово подпомага обучението на 9 години по-младия си брат Тодор в София и по-късно в Императорския университет в Москва. Най-голямото му дарение са 200 000 лева през 1933 г., които анонимно предоставя за изграждането на „Църковен дом за бездомни и бедни старци при църквата „Успение Пресветия Богородица“ в гр. Пирдоп, където и сега на видно място стои портретът на Алипия и Неделя Влайкови. Днес старопиталището е приютило трийсетина незрящи хора от цяла България. За да разберем къде са корените на добротворството на пирдопчанина, ще цитирам написаното от сина му Личо, формулирано като „принципите на Алипия“: *„1) Като религиозен, той живееше с принципите на Евангелието и християнската религия – прави добро и никому зло. Не търси вината в друго, а в себе си, ако не те обичат или уважават. Уважавай мнението на другите, макар и да не си съгласен с него. Преди да кажеш дума или направиш нещо – обмисли последствията, да не сгрешиш и се разкайваш. Бъди честен и справедлив в мислите и делата си, както в себе си, така и към хората и в служебните си или частни (към хората) задължения. 2) Като финансист. В живота си той живееше „със сметка“ – винаги да харчи по-малко от приходите си, т.е. да пести за*

„черни дни“ и да може да помага на хората. 3) Като общественик-политик нямаше влечение, макар да имаше симпатии към някои партии с буржоазно-демократически програми като Демократическата на Малинов, а после радикалната на Найчо Цанов – Тодор Влайков, в която, може би, е членувал и гласувал⁴.

Дали заради присъщото си чувство за историчност, или пък от младежко любопитство, или пък от естествено влечение към интелектуален труд Алипия Влайков започва да записва турските думи, които използват пирдопчани в общуването на двата етноса, и които съвсем естествено навлизат в ежедневна употреба. Имаме усещането, че този словник е предназначен за идущите поколения. Алипия с вроденото си чувство на хронист, вероятно е предполагал, че с изселването на турското население, ще се забравят и изгубят думите и изразите, езика, на който са общували миналите поколения. Мислел е или пък се е надявал, речта да бъде изчистена от турцизмите, но въпреки това не трябва да бъде заличено от паметта на потомците. При освобождението на Пирдоп в руските военни карти са отбелязани 752 къщи – 80 с турци, 25 къщи с цигани, 3 къщи с татари, една къща с гърци и останалите къщи български, което означава, че българското население е около 85%⁵. Голяма част от турското население напуска Пирдоп по това време. Съвсем друга е демографската картина в отдалеченото само на 4 километра селище Златица – 85% е турското население. През 1885 г. Пирдоп се намира на границата на България и Източна Румелия. Митническият пункт оживява селището. При обявяване на Съединението на България турското население, което в Пирдоп е близо 85%, се изселва към Делиормана или в пределите на Османската империя.

„Речник на употребяваните в Пирдопския говор турски думи до 1885 година“ се състои от 195 листа, хартията е пожълтяла, трошлива (което ни навежда на мисълта, че вероятно думите са преписвани през 20-те години на XX в. от някакви първоначални записи). *На втория лист от ръкописния речник, поизяден от времето, се четe обяснителен текст, който може би щеше да ни даде отговор на въпросите за мотивите на Алипия при съставянето му, за намеренията, които е имал:* „Тия думи съм събирал докато бях учител в Пирдоп и Златица. Напуснах този мой роден край през 1885 година [...]“ На последната страница на речника Влайков е сумирал всички думи и е записал числото 1345, но по-късно е добавял още думи и те стават 1567. Трябва да се отбележи, че няколко десетки от неговите записи не присъстват в „Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век“. Забележително е усърдието на Алипия Влайков не само да събере, да постави ударенията на думите, но и да разтълкува и да даде подходящи примери за употребата им, а когато е необходимо изброява и различни словоформи, търси синоними на понятията, напр. *Зола. ¾ от грош, 30 пари. Употребяваше се само, когато освен цял грош има и 30 пари. „Пет и зола“, ще рече: 5 гроша и 30 пари; батак – блато, азмак, мочур или Арзухал. Изговаря се „арзавал“. Прошение до съд и други управления.*

Учителската кариера на Алипия Влайков започва през 1872 г. и продължава до 1884 г. В тези години Влайков се е сблъсквал с билингвизма на българското

⁴ Пак там, с. 332–333.

⁵ Стоянов, Методи. Град Пирдоп, в миналото и сега. София, 1941.

население – общуването с властите, със съседите от другия етнос е ставало на турски език. Не са съществували български аналози на термините за позициите в административната власт и военните структури (това е и една от причините след 1878 г. турцизмите да бъдат заменени с русизми). Поради многовековния застой в развитието на българския език, съвсем естествено навлизат в ежедневна употреба турски думи и изрази, дори и при контактите на етническите българи. Досега използваме част от тези думи, с поизменен смисъл (*гевезе. шегдаджия*), придобили дори друго звучене, но трябва да признаем, че те придават цвят на речта ни, а понякога дори нямаме точен аналог в българския език – напр. пазар, сараф, пас-търма, туршия.

През 1896 г. излиза „Малък турско-български речник“, който е предназначен за изучаването на турски език в българските училища. Автор е Стефан Тилков. Съдържа 614 страници. И до днес османистите ползват този речник, превърнал се в изключителна библиографска рядкост. Съществуват данни, че просветният деец, дипломат и един от създателите на Солунската гимназия Христо Бучков също съставя подобен речник, но той остава непубликуван. Безспорно посланието, което носи „Речникът на употребяваните в Пирдопския говор турски думи до 1885 година“, има свое място в изграждането на образа на българина от края на XIX в. и ще предизвиква интереса не само на специалистите, но и на българската културна публика. Предстои отпечатването му от издателство „Кибеа“.

ИТАЛИАНСКИЯТ СКУЛПТОР АРНАЛДО ДЗОКИ ПРЕСЪЗДАДЕ БЪЛГАРСКОТО ОСВОБОЖДЕНИЕ

РАДОСЛАВ СПАСОВ, ПЕНКА ШОПОВА

Руско-турската война от 1877–1878 г. донася освобождението на България и я поставя сред новите страни на европейския континент. През 2013 г. се навършиха 135 години от това знаменателно събитие за историята на страната ни, а признателността на нашия народ намира израз и в паметниците, които са посветени на свободата. Най-известните от тях са дело на италианския скулптор Арналдо Дзоки.

Той е прославен творец от края на XIX и началото на XX в., който печели престижни награди в конкурси по целия свят, като негови знакови паметници има в Италия, България, САЩ, Аржентина, Алжир и в много други държави.

Но името му остава в съзнанието на българите с творбите му, посветени на българското Освобождение, като най-популярните сред тях са паметникът на Цар Освободител в София, Опълченският паметник в Русе, паметниците на свободата в Севлиево и Оряхово.

Арналдо Дзоки е роден на 20 септември 1862 г. в италианския град Флоренция, в семейство на скулптори и художници, като след завършване на средното си образование постъпва във Флорентинската художествена академия, където под ръководството на баща си Емилио Дзоки (1835–1913) – професор по скулптура, прави първите си стъпки в изкуството.

Младият творец спечелва втора награда в конкурса за построяване на паметник в Рим на италианския национален герой Гарибалди, а на 27 години побеждава в конкурса за изработване на статуята на известния художник от XV в. Пиеро Делла Франческа (1415–1492), за която получава златен медал през 1892 г. Творческият път на скулптора продължава своя възход – през 1893 г. печели конкурс за изработването на монумент в чест на Джовани Пиерлуиджи да Палестрина (1525/6–1594) – прочут композитор на църковна музика¹.

Семейната среда вероятно оказва влияние върху твореца, тъй като на десния бряг на река Арно в родния му град Флоренция е внушителната статуя на крал Виктор Емануил II (1820–1878) – дело на баща му, Емилио Дзоки, а на стотина метра от нея се издига паметникът на италианския национален герой Гарибалди – творение на чичо му Чезаре Дзоки (1851–1922)².

Корените на фамилията Дзоки са от малкото тосканско селище Капрезе Микеланджело, което е и родно място на гениалния ренесансов творец Микеланджело Буонароти (1475–1564). Родната къща на Микеланджело сега е превърната в музей, в който няма нито една негова творба, но в двора на кастела през 1910 г. се изди-

¹ Капчев, Г. Признателна България. София: к-т Цар Освободител Александър II, 1907, с. 105–106.

² Пак там, с. 105–106.

га скулптурна композиция, творение на Арналдо Дзоки, като бронзовият орелеф изобразява младенца Микеланджело, който сякаш още от детските си години вижда бъдещите си творения.

Арналдо Дзоки създава първия паметник в България, който е посветен на Освобождението (1878) в Севлиево през 1894 г., а роденият тук скулптор Асен Пеikov (1908–1973) споделя със свои съграждани, че за големия му приятел фигурата на тази статуя е една от любимите му творби. Паметникът на свободата, който е поставен на видно място, бързо се превръща в естествен център на градския живот. Монументът е въздигнат по инициатива на опълченското дружество „ЛЕВ“ в чест на падналите опълченци в Руско-турската освободителна война 1877–1878 г. и убитите в Априлското въстание през 1876 г.³

Скулпторът е автор и на едни от най-известните паметници в България, като най-знаменитата негова творба е монументът на Цар Освободител, посветен на руския император Александър II (1855–1881), издигнат на площада пред Народно-то събрание в София. Дзоки оставя интересен спомен, когато разбира, че е спечелил конкурса:

„На 15 октомври 1900 г. получих официалното потвърждение, че аз спечелих конкурса за паметника на Цар Освободител. Това бе за мен една голяма изненада. Помня, че моите родители тогава плакаха от радост. Почнах да работя усилено. Цели четири години непрекъснато работих над паметника, като накрая се разболях. На 27 октомври 1903 г. Н.В. крал Виктор Емануил посети ателието ми и остана извънредно доволен от завършения бюст на цар Александър II. По този случай на фасадата на моята скромна вила е поставена една възпоменателна плоча“⁴.

Най-известната творба на италианеца е именно паметникът на Цар Освободител в София, а изграждането на монумента има дълга и изпълнена с перипетии история. Следосвободенският възторг на българския народ и неговата благодарност към освободителите намират израз в създадения комитет „Цар Освободител“, председателстван от големия възрожденски деец Стоян Заимов (1853–1932), а почетен председател е цар Фердинанд (1887–1918). Комитетът взема решение за издигане на паметник на руския император Александър II⁵.

Определя се място пред Народното събрание за издигане на паметника през 1900 г. и се съставя програма за обявяване на конкурса, като изискванията към авторите на проектите са определени точно – кои лица и събития от войната да бъдат изобразени, като при създаването на фигурата на руския император Александър II се оставя значителна творческа свобода за вида и размерите на композициите. Според идеята задължително трябва да присъстват образите на великия княз Николай Николаевич (1831–1891) – главнокомандващ на Дунавската армия, граф Николай Игнатиев (1832–1908) – защитник на българската кауза, както и прославените пълководци генералите Йосиф Гурко и Михаил Скобелев (1843–1882). Възнаграждението за победителя в анонимния конкурс е 300 000 франка⁶.

³ Братованов, С. Опълченското дружество „ЛЕВЪ“ и въздигнатите от него паметници в Севлиево и Канлъ-дере. Севлиево, 1940, с. 8–10.

⁴ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух. София, 1934, с. 124.

⁵ Капчев, Г. Цит. съч., с. 86–93.

⁶ Пак там, с. 95–97.

Арналдо Дзоки печели първа награда, като единствено той изпълнява всички изисквания на журито. Проектът е направен от гипс и е висок 2 метра, фигурата на конника е 60 см. При прочитането на името му избухват бурни аплодисменти от присъстващите, като върху макета е поставен лавровият венец на победата и е издигнато италианското знаме. Присъстващите са възхитени как един италианец, чужд на българския и на руския дух, успява да изпълни с вещина и разбиране задачата на конкурса⁷.

След това от тайната канцелария на Фердинанд изискват от Русия фотографии на лицата, които ще бъдат изобразени в скулптурната композиция, и ги изпращат на автора в Рим, за да ги използва при създаването на скулптурите⁸.

Тържеството за първата копка и полагането на основния камък е на 23 април 1901 г., а датата не е случайна, защото на този ден в цяла България се отбелязва 25-годишнината от Априлското въстание. На площада пред Народното събрание се събира многохиляден народ, извършва се водосвет, а след това почетният председател на Комитета, княз Фердинанд, произнася реч, посрещната от хората с гръмогласно „ура“, след което в основите на паметника в медна кутия е поставен тържественият възпоменателен акт към идните поколения заедно с всички документи на комитета, като в капсулата има и по една от всички български монети, употребявани по това време⁹.

Специално за монумента Десетото народно събрание отпуска 300 000 лева от бюджета, а държавният глава дарява 50 000 лева лични средства, като същевременно се открива и всенародна подписка за набиране на средства от съпричастни към идеята чрез специално отпечатани марки. В страната се организират повече от 500 клона на комитета¹⁰.

Транспортирането на конната статуя от Италия до България среща множество препятствия, особено при преминаването през железопътните тунели в Сърбия, които са засвидетелствани в българската преса през ноември и декември 1902 г., където почти ежедневно присъства информация за пътуването на високата 3 метра и половина статуя още от Рим¹¹.

В София зимата е изключително студена, а за да могат да превозят паметника от трамвайното депо до гарата, построяват специална трамвайна линия, като волски коли го докарват до площада. В столицата пристига и скулпторът, за да проследи монтажа.

„След две години заминах за София. Още на другия ден след пристигането ми в българската столица ми съобщиха, че статуята на коня на царя, тръгнала от Рим преди мен, е останала по пътя, близо до сръбската граница, пред входа на един тунел и поради голямата ѝ височина не е могла да продължи пътя.

Специално бил образуван цял керван, каран от волове, който трябвало да мине през един път – стръмен, неудобен и покрит с дълбок сняг. Колко мъчно-

⁷ ЦДА, Ф 3К, оп. 8, а.е. 196, л. 20.

⁸ ЦДА, Ф 3К, оп. 8, а.е. 210, л. 10

⁹ ЦДА, Ф 3К, оп. 1, а.е. 138, л. 8–24.

¹⁰ Народни права, № 190, 4 юли 1907, с. 1.

¹¹ Вечерна поща, № 506, 7 ноем. 1902, с. 3.

тии видяха тогава нещастните момчета, които се бяха заели с докарването му до София¹².

Монументът е окончателно завършен на 15 септември 1903 г. и трябва да бъде открит на 30 август 1904 г. За ателието на скулптора в Рим заминава приемателна комисия, начело с председателя на комитета Стоян Заимов, като по негово настояване Арналдо Дзоки допълнително разработва в композициите участието на българското опълчение. Бойните действия на Русия с Япония (1904–1905) отлагат тържествата по откриването на паметника¹³.

В това време в Оряхово е открит друг паметник на Дзоки, посветен на загиналите румънски войници в Руско-турската освободителна война през 1877–1878 г. Монументът е издигнат през 1903 г. и представлява женска фигура, символ на свободата. Освещаването става на мястото, където на 21 ноември 1877 г. са били боевете за освобождението на града¹⁴.

Опълченският паметник в Русе трябвало да бъде издигнат преди софийския, но откриването му се осъществява през 1908 г., като авторът отново е сред народа и сред останалите живи опълченци и поборници, между които е и Райна Княгиня (1856–1917)¹⁵.

Арналдо Дзоки е поканен за освещаването и откриването на паметника на Цар Освободител на 31 август 1907 г.

„Никога няма да забравя оная величествена гледка, която представляваха руските знамена, носени от самите бойни офицери и войници. След свършването на обряда, всички пеш в стройни редове, горди и мълчаливи се отправиха към черквата, гдето коленичиха по стъпалата и върху самата площадка: всички изглеждаха, като че са сенките на падналите, които сякаш бяха се отправили на едно свещено изкупление. Тази гледка ме просълзи и аз никога няма да я забравя...“¹⁶.

Скулпторът многократно идва у нас и обиква народа ни. Домът му в Рим е винаги отворен за българи, той проявява интерес към творчеството на много наши художници. В двора на ателието има работно копие в естествена големина на паметника на Цар Освободител, пред което творецът обича да се снима с приятели от България. За съжаление всичко е унищожено след Втората световна война.

Ако днес се вгледаме в паметника на Цар Освободител, ще забележим, че той е като един роман, ненаписан, а изваян. Роман за Освободителната война и за нейните герои: руският цар, генерали, пълководци, войници, знаменосци, барабанчици, български опълченци и народът – мъже, жени, деца.

Творбите на Арналдо Дзоки продължават да присъстват в София, Русе, Оряхово и Севлиево, за да внасят своя колорит в градския им пейзаж и да са обединителен център на важни годишнини и народни тържества.

¹² Неиздадените спомени на Арналдо Дзоки ми бяха предоставени от краеведа в италианския град Сартеано, аптекаря Карло Болони, за което му благодаря.

¹³ ЦДА, Ф 3К, оп. 8, а.е 1006.

¹⁴ Коцев, Н. Град Оряхово до Освобождението: историко-географски данни. София: Бориана, (2004). с. 109–117.

¹⁵ Лебикян, Х. Опълченския паметник в Русе. Русе: Авангард принт, 2002, с. 12–24.

¹⁶ Цитатът е от неиздадените спомени на Арналдо Дзоки, притежание на Карло Болони.

ЕДНА ТИТУЛНА СТРАНИЦА...

ЙОРДАН ЦЕНОВ

*Една титулна страница... а колко много история!
И то не каква да е, а за хора, живели... и оставили следа...
Да преповторим малко от нея...*

Авторът

Пьотр Алексеевич Бессонов (1828–1898), завършил Московския университет (1851), литературовед и фолклорист. Член на Комисията за печат на държавни грамоти и договори, а от 1857 г. старши съветник в Московската синодална типография. От 1879 г. завежда катедра по славянски наречия в Харковския университет.

Заглавието

Освен десетината заглавия на сборници с произведения на руското народно творчество, той работи и в областта на други славянски литератури, предимно българската и сръбската. Тук на първо място стои: „Болгарския песни из сборников Ю. И. Венелина, Н. Д. Катранова и других болгар – издал Петр Бессонов...“ В рамките на една календарна година – 1855, томът има две издания: през април и през септември, с разрешение на цензурата. Уводната му част е посветена на сръбския епос и главно на новобългарския език.

Според Бессонов България е „страна, класическа за славянските филолози и историци“.

По-подробно за него може да се прочете в: „Энциклопедический словарь“ (под редакция на проф. И. Е. Андреевскаго, издатели: Ф. А. Брокгауз (Лайпциг) и А. Ефрон (Санкт Петербург), т. V, СПб, 1891, с. 313). Вж. също и: „Българска енциклопедия“ на братя Данчови“ (1926) и в „Енциклопедия България“ (1979, т. 1, с. 239).

Автографите

Като препрочитам написаното от ръката на „Петра Бессонова – болгарину К. Поповичу“, на нашенското врачанско наречие „тръпки ме полазват!“.

От документираната в различни енциклопедични справочници информация приемам, че този жест на Бессонов е продиктуван от факта: „Костаки Попович е участник в Кримската война (1853–1856), за което е награден с високо руско отличие“.

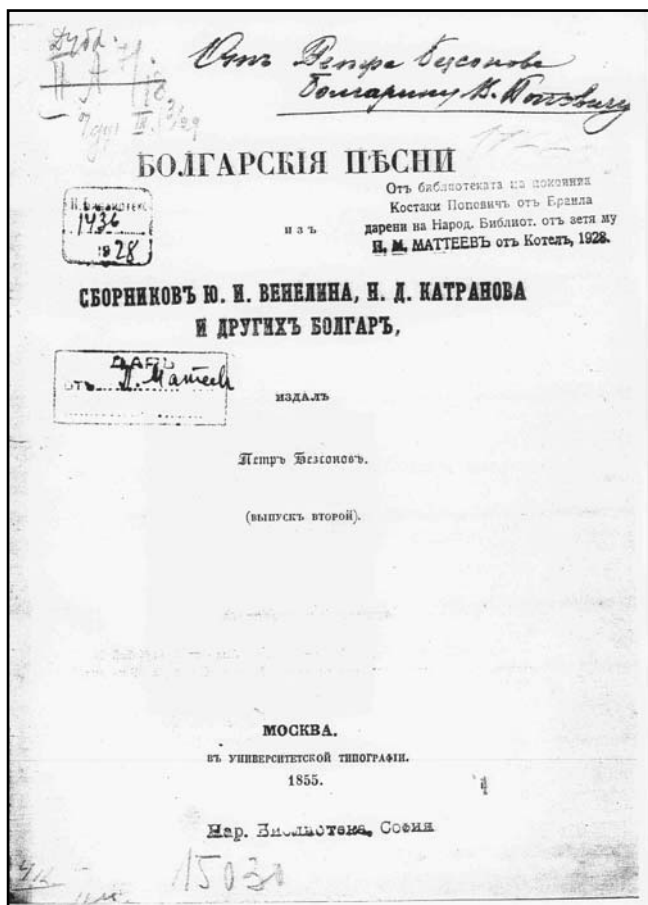
Константин Николаев Попович (1821–1876) е роден в Ямбол в семейство, занимаващо се с търговия, което се преселило в Браила. Там пък е роден неговият брат Васил Николаев Попович (1833–1897), следвал литература в Киевския и в Московския университет от 1856 г. до 1861 г. Васил Попович е бил учител в Болградската гимназия по литература, френски език и геометрия. След Освобождението преподава във Военното училище в София и е учител по български език на

княз Александър Батенберг. Дописен и редовен член е на Българското книжовно дружество от 1884 г.

Константин Попович е баща на Матилда Попович (1850–1925), една от първите жени, посветили се на сценичното изкуство в България. Съпругът ѝ, Петър Матеев, както е документирано със съответните печати и записвания, подарява този екземпляр от книгата на Бессонов на Народната библиотека в София и томът е заведен под № 1436/1928 г.

Петър Матеев Матеев (1850–1940) е роден в гр. Котел. През 1868 г. завършва Робърт колеж в Цариград, през 1875 г. придружава английския археолог д-р Дж. Смит при разкопките в Месопотамия. През Руско-турската война е преводач в щаба на генерал Гурко. Участва в Сръбско-българската война (1885), награден е с медал. Директор е на пощите и телеграфите в България (1887–1893). Пълномощен министър е на България в Гърция. Подарява на читалището в родния си град ценни книги, вестници и списания, както и средства за построяване на нова читалищна сграда... За повече информация любопитният читател може да ползва енциклопедията „Българската възрожденска интелигенция“ (1988).

Казаното дотук потвърждава, че „здравите корени имат устойчиви филизи“ и „възкресението“ на България е закономерен факт. Колкото до Бессонов – явно фамилиното му име е „витрина, която се аранжира от склад, пълен с качествена стока“.

СТРАННИЦИТЕ В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

ВЛАДИМИР ДОНЕВ

Великотърновската културна общественост познава много добре книгите на д-р Радка Пенчева, които са посветени на творчеството на Емилиян Станев, на малко познати факти и сюжети от биографията на забравени творци, които тя издирва, събира и припомня в многобройните си участия в национални конференции, статии в академични сборници и справочници, в книгите, събрали меда на проучвателската ѝ дейност. След собствени заглавия като „Литературният архив – недоразказаната памет“ (2003), „Творческият архив на Емилиян Станев и визиите му за историята в романа „Иван Кондарев“ (2009), „Сюжети на забравата, реванши на паметта“ (2011), съставителства на книги за Е. Станев, Георги-Асен Дзивгов, Здравка Евтимова и др. пред нас е новата ѝ книга „Страници и страници в българската култура“. Сборникът включва 12 статии и студии, посветени на писателите Иван Кирилов, Панчо Михайлов, Димчо Дебелянов, Яна Язова, Матвей Вълев, Ангел Каралийчев, на критиците Иван Богданов и Георги Константинов, анархистите Георги Шейтанов и Петър Мазнев, на Петър Габе – бащата на известната българска поетеса, и Никола Агънски, прототипа на Корфоновоз в романа „Иван Кондарев“, но тук представен като автор на разкази, съизмерими с творби на Фани-Попова Мутафова, Илия Мусаков, Димитър Талев през 30-те години на миналия век.

Заглавието „Страници и страници“ задава смислово аспектите, в които може да бъде прочетен критическият сборник на авторката. Страници са героите на разказвачи като Панчо Михайлов – „хора бедни, от социалните низини, които макар и да преживяват всичко с чувствителните си души, са обречени“. Страници са и самите забравени автори, чиято памет трябва да бъде възкресена чрез литературно-историческите възстановки. Страници сме и ние, читателите, когато се докосваме до непознатите страници от миналото, разкриващи българския свят от друга страна – архаичен като стара фотография, но любопитен, възрожденски активен, свободен за собствени обществени, стопански и културни инициативи в едно съзряващо гражданско общество в началото на миналия век, кипящо от страсти, политика, веяния на разрушителни революционни идеи, борби, книги и издания. Страници сме и защото сме забравили предците си и са малцина тези, които любопитстват за миналото, а то твърде много може да ни каже за нашата обществена съдба и днес.

Сравнявам собствената си нагласа към работа с архиви и документи от миналото и знам, че дигиталната форма ме привлича повече с липсата на прах, достъпност, бързина, спестяване на време за писане. Нагласата за влизане в архивите е особена, може да се каже, че е на изчезване заради волята, времето, усилията, последователността и енергията да стигнеш до забравения факт, който не блести като украшение пред погледа на съвременния литературен историк. Днес той все повече се съблазнява от херменевтичния прочит, от интерпретацията, а не се

стреми да издирва и подрежда литературните факти. Тълкуването му дава възможност да се любува на текста, а понякога и на собствената си персона.

Радка Пенчева притежава тази все по-рядка нагласа за научна работа, вследствие на което нейните текстове са плътни и съдържателни, може да функционират като справочник за твореца, неговия живот и творчество. В някои случаи изследвачът може да се окаже първият и единствен читател в рецептивната съдба на съответната книга, както това става при досега с разказите на Никола Агънски: „Положих усилия да намеря неговите творби, но те липсват в библиотеките. Вероятно са иззети при прочистването от „вредна литература“. В Търновската окръжна библиотека е запазена като депозитна само книгата му „Вечните часови“, издадена през 1943 г. Оказа се, че съм първият ѝ читател и беше много вълнуващо да разрежа страниците ѝ, за да я прочета“. Понякога сензацията се явява през интернет, като оповестеният наскоро от Радка Пенчева факт пред авторитетната литературоведска общност за емиграцията на Матвей Вълев в Бразилия в годините на народната власт, дълго след като е било прието, че писателят вече не е сред живите. Но това е „подарък“ след заслужените търсачески усилия.

Изследователката притежава висока литературно-историческа ерудиция, която се разкрива в мрежа от факти, подробности, отношения, кръгове и познанства в нейните текстове. Това не прави литературно-историческия разказ сух, а интересен и задълбочен, така че да се открие ликът на твореца и духът на епохата. Научаваме малко известни данни от скритите страни на историческия процес – архиви, спомени, публикации и издания. Висока е осведомеността ѝ за епохата от първата половина на XX век, избраните писатели, техните портрети и сюжетите около съдбата им съшиват необходимата контекстуална канава за познанията ни от официалните източници.

Понякога само припомнянето на някакъв детайл отключва плодотворни подстъпи към преосмисляне на определени позиции. В статията си за писателя Панчо Михайлов авторката споменава сборника му „Български новели“, издаден в средата на 30-те години. Номинацията „български новели“ ни отвежда към размисли за заострения интерес към тази епическа форма в жанровото съзнание на 30-те, което е предвестник на пълноценната поява на новелата през 40-те с ненадминатата творба на Е. Станев „Крадецът на праскови“. В студията за Иван Богданов се разкрива приносът на неуморимия историк енциклопедист за конституирането на научната дисциплина библиография, обръща се внимание на една творба на учения за дневниците на българските писатели, писана преди повече от половин век, но отново белязала първопроходническа следа в литературно-историческите изследвания. За сравнение може да споменем, че цялостна разработка на тази тема се появи едва през 2007 г. с книгата на Антоанета Алипиева „Дневниците на българските писатели“.

Две основни линии от предишните книги продължават и в новия сборник – морската тема при българските писатели и делото на анархистите. Мисля, че те профилират не само изследователските интереси на д-р Радка Пенчева, а и приносите ѝ в разработката на неосветени от критическия поглед територии. Така творбите на Яна Язова „Капитан“ и „Соления залив“ са разгледани в контекста на

създадения в началото на 20-те години на XX в. Български народен морски сговор (БНМС), което показва високото обществено съзнание тогава за популяризиране на морското и речното богатство на България в творчеството на българските писатели. Или морската тема в епическите творби на Матвей Вълев, за когото авторката допуска, че в своите разкази с бразилска тематика е повлиян от динамичното, изпълнено с опасности, жизнено поведение на анархистите. Или малко известните спомени и документи за живота и дейността на анархистите Георги Шейтанов и Петър Мазнев, които създават различна версия за революционната дейност на нашите предци в началото на миналия век, съзнателно затъмнявана от официозната историография по времето на социализма за героизма на работническо-селските въстания и конспирации.

Книгата на Радка Пенчева може да бъде възприета и в една позабравена традиция на сборниците от типа „творби и проблеми“ за българските писатели, в които се използват критически жанрове като литературно-историческия очерк и портрета. В статиите е направен добросъвестен преглед на темите и мотивите, от биографиите са подбрани малко известни и любопитни данни. Това ме кара да мисля, че книгата ще спечели широк кръг читатели със своята полезност и съдържателност.

МОРСКАТА ТЕМА У ЯНА ЯЗОВА В РОМАНИТЕ „КАПИТАН“ И „СОЛЕНИЯ ЗАЛИВ“

РАДКА ПЕНЧЕВА

Творчеството на писателката Яна Язова е умишлено осъдено на забрава за почти 40 години – от 1944 г. до 1984 г., когато започва разчитането на ръкописите от трилогията ѝ „Левски“, „Бенковски“, „Шипка“, излязла в периода 1987–1989 г. Тя беше възприета от българската читателска публика като истинско откровение. Както всички разбрахме, след 10.XI.1989 г. публикуването на тези романи се дължи на стремежа на група литератори да се попречи на Н. Хайтов да издаде „свой“ роман за Левски. Има се предвид, че след загадъчната смърт (или убийство) на писателката голяма част от нейните архиви са изчезнали; че той е един от тези, които влизат в дома ѝ, а това, което е постъпило в Държавния архив, са втори и трети машинописни екземпляри. Тогава проф. Тодор Боров и младият литературен историк Петър Величков успяват да провокират интерес към творбите ѝ и да ги извадят за нов живот. Държа да отбележа, че П. Величков има основна заслуга за откриването на тази писателка отново чрез разчитането на нейните ръкописи, отличната му работа на текстолог и издаването на книгите ѝ – някои в по две издания, а някои – за първи път.

Своите перипетии в това трудно дело той описва в книгата си „Яна Язова. Проклятието на дарбата“¹.

Преди години, когато за пръв път прочетох дневниците на г-жа Надежда Станева, съпруга на писателя Емилиян Станев, ме поразиха нейните думи, написани, когато узнава за смъртта на Яна Язова и преживения шок около версиите за тази смърт. Надежда Станева, като всеки честен човек, искрено се възмущава, че въобще може да се постъпи така с писател.

Предмет на тази статия ще бъде морската тема в творбите на Яна Язова, нейният интерес към битието на хората, живеещи край морето. Тази тема не присъства случайно в творчеството ѝ, както въобще няма нищо случайно в живота. Тя е родена в гр. Лом, с истинското име Люба Тодорова

Ганчева, израства край Дунав – голямата европейска река – и е свързана с водното ни богатство още от самото си детство. Обичала е много морето, всяка година е летувала във Варна; както и в Созопол, където е преживяла сърдечна връзка с художника мариинист Марио Жеков. (Според П. Величков, който в своята книга цитира две любовни писма на художника до нея.) Известно е и „приключението“ на проф. Балабанов, който пътува до Созопол, за да прекъсне тази връзка².

Малцина изследователи знаят, че в началото на 20-те години на миналия век се създава организацията Български народен морски сговор (БНМС). Ще се опитам да разгледам два от романите на Яна Язова в светлината на идеите на Морския сговор.

Малко повече за БНМС – целта на тази организация е да популяризира морето и плавателните реки, да спомогне българската индустрия да използва пълноценно водното богатство на България, а крайната цел – да съдейства за просперитета на държавата ни. Учредителите смятат още, че могат да постигнат намеренията си чрез създаване на клонове на БНМС из цяла България, отначало в градовете по крайбрежието на р. Дунав и морето, а после и във вътрешността на страната.

¹ Величков, Петър. Яна Язова: проклятието на дарбата. София: Изток-Запад, 2007. 211 с.

² Минчева, Г. Професор Балабанов гонил Яна Язова с лодка до Созопол. – В: Монитор, 21 май 2005.

Книжовната пропаганда на организацията се легитимира чрез печатния ѝ орган сп. „Морски сговор“ и отделните брошури на „Морска библиотека“. Пропагандата на идеите на БНМС се разпространява и чрез живото слово, като за целта се ангажират видни познавачи на морското дело за сказки и беседи. Популяризирането на морското ни богатство става и чрез уреждане на екскурзии по морето, Дунав и вътрешността на страната, като за целта се съдейства за улеснения от страна на държавата и частните обществени учреждения; както и улесняване уреждането на изложби с морска тематика; издаването на албуми с репродукции на картини и фотоалбуми, съпроводени с различни обяснителни текстове; уреждането на различни конкурси за написването на материали, свързани с морето за създаване на морска култура; съдействие при събирането на материали за създадения Морски музей, както и да се издейства създаването на професионално Морско училище от страна на държавата или търговските камари; усиление на рибарската просвета чрез откриването на второ риболовно училище на Дунава, а след това в Бургаския залив и професионални рибарски курсове. Задача на БНМС е и участие във вътрешната морска и стопанска политика и законодателство на държавата, окръзите и общините. Клонове на БНМС се създават в цяла България. Лично съм изследвала дейността на клона във В. Търново, който прави речно пристанище на р. Янтра, пометено при едно прииждане на реката. А красивата сграда, днес Художествена галерия на града, на хълма Боруна, е построена първоначално за Рибарско училище.

Едва ли бихме могли да изброим всичко от амбициозната и широкомащабна програма на организацията. От излезлите 20-годишнини на списанието се вижда, че целите са изпълнени в много висок процент. Изданието спира през 1944 г., когато на власт идват комунистите и левите сили и е спрял демократичният печат. Трябва да се отбележи, че по време на цялото си съществуване то подкрепя официалната политика на България. Вероятно за спирането му спомага и колективното членство на БНМС в организацията „Бранник“ през 1942 г.

В списанието се поддържат няколко основни рубрики, с незначителни промени през годините. Обикновено всеки брой се открива със стихотворение на първа страница. Следват различни статии – научни или научнопопулярни, свързани с проблеми на морската наука и история; след това – художествен текст – разказ, пътепис или спомен; материали, свързани с морските спортове; рубрика „Морски новини“, които са от цял свят; официален отдел с материали от живота на организацията; телеграми и официални писма от структурите на държавната власт; Морски книгопис – в азбучен ред са обгледани публикациите с морска тематика. В края на всяка годишнина има и библиография и азбучен указател на авторите в списанието. През втората половина на списанието към тези рубрики се прибавя и „Страница за малките“, както и материали, свързани с летуването на деца в морските колонии, и реклами на морските ни курорти. Не би трябвало да пропуснем и ежегодните отчети на организацията, поместени в списанието, които говорят за осъществена на практика прозрачност в дейността ѝ.

Списанието е ръководено умело от редакционната си колегия. Затова говорят както неговата продължителност на излизане – повече от 20 години, така и дру-

ги фактори, по които съдим за едно издание – високите хонорари, изплащани на авторите, множеството конкурси, организирани от него, и най-вече – качеството на поместените статии. Че се е ползвало с авторитет в обществото, се вижда и от множеството реклами в него. Много добре е оформено и полиграфически – излиза в голям формат, на хубава хартия, помества множество репродукции на картини – цветни и черно-бели и фотографии. Можем спокойно да кажем, че списание „Морски сговор“ е едно от най-сериозните тематични издания у нас до 9.IX.1944 г.

Характерът на „Морски сговор“ предопределя и художествената литература, поместена на страниците му. Тя несъмнено е с морска тематика. Както е известно, художествена литература с морска тематика у нас се среща сравнително рядко. Затова на страниците на сп. „Морски сговор“ се организират редица конкурси за написване на подобна литература. По този начин редакторите му се стремят да обогатят българската литература с морската тематика.

Какви са основните мотиви в тази литература? Бихме могли да откروим няколко, което, разбира се, не изчерпва темата. На първо място – възпяването на природните красоти на водната стихия и чувствата, които те будят у човека. Друг мотив е животът на моряците и рибарите, където могат да се открият още подробности: тежкото им ежедневие; самотата и очакването на майките на рибарите (съпругите им) те да се завърнат от плаване; моряшкото ежедневие, чувството за единство и взаимопомощ в това ежедневие, особено когато бушуват морските бури и от работата на всеки зависи спасението на целия екипаж, тогава, когато дори противници застават заедно срещу общата опасност; силен копнеж по далечни пътешествия, на които човек не може да устои и пряко здравия разум се впуска в тях; силната любов на майката, очакваща своя син – моряк от далечно плаване (понякога тя години наред няма сведения от близкия човек, който вероятно е загинал, но тя продължава да чака всеки акостиращ кораб в пристанището и да разпитва екипажа му); мотивът за любовта – любимото момиче или съпруга чака своя избраник или съпруг, в някои случаи те – подобно на хората от древността – го следват доброволно в смъртта в морето, за да бъдат заедно, а в други случаи сами пращат синовете си да станат моряци като техните бащи, надявайки се любимите им мъртви съпрузи да се грижат за тях по един свръхестествен начин от отвъдното.

Писателите се вълнуват най-много от съдбата на рибарите, от техния непосилен труд и постоянно изложения им на риск живот, за да се препитават. Тези груби на вид хора имат чувствителни и нежни сърца, готови са винаги да жертват живота си за близки и непознати. В морското ежедневие съществува едно особено суеверие, значение имат предчувствията, поличбите и пр.³

Какво от тези мотиви вплита Яна Язова във втория си роман „Капитан“, издаден през 1940 г.? Веднага трябва да отбележим, че книгата е приета нееднозначно от критиката. Интересна за изследователите е рецензията на Крум Кънчев: „За-

³ Повече за списание „Морски сговор“ вж. в статията ми „Художествената литература на страниците на списание „Морски сговор“, поместена в книгата ми „Сюжети на забравата. Реванши на паметта“ (Пловдив, Астарта, 2011, с. 206–220).

слуга или вреда? (По повод романа „Капитан“ от Яна Язова)⁴. Критикът смята, че за морето могат да пишат само хората, които добре го познават и са свързани с него. Намира романа на Язова „противоморяшки и морскоотстъпнически“, а нея определя като „недоразумение“ между българските поетеси. Разбира се, в тази зловна рецензия има много личен гняв поради отказа на писателката да напише рецензия за слабата книга на Кънчев „Нашето Черноморие“, която няма нищо общо с художествената литература и критика.

Прочитайки романа внимателно, не можем да не забележим яркия талант на авторката. Тя създава една наистина европейска творба, макар действието да се развива в българска среда. В „Капитан“ няма типичните български драми, струва ни се, че тези герои могат да бъдат ситуирани във всяка държава с излаз на море. Главният герой Христо Катин, носещ псевдоним Кълвача, е син на рибари, загинали в морето. Авторката акцентира върху образа на майка му – Ката Рибарката, която след смъртта на съпруга си, започва сама да лови риба и да изхранва детето си. Тя е самостоятелна и смела, нещо нетипично за жена в онези години, което довежда до гнева на рибарските жени към нея. Обвиняват я, че се занимава с магии, че носи беди на хората. Загива в морска буря, но споменът за нея живее по крайбрежието. Единственият човек, когото Катин обича и общува с него, носи прозвището Философа. Той е учил за свещеник, но не е довършил и се препитава от хорските подаяния, главно на Кълвача. Дватама са привързани един към друг като двама несретници, които си нямат никакъв близък човек. Яна Язова умее да извайва силни характери на личности, които в името на поставената цел не се спират пред нищо. Когато Философа говори на Кълвача, че трябва да учи, за да постигне мечтата на живота си – да стане капитан, – на нас ни се струва, че това е една утопия. Христо започва работа на своята лодка, с която прекарва туристи в морето край Варна, спечелва малко пари и се връща в Созопол да търси приятеля си. И тук именно се разкрива майсторството на авторката. Използвайки някои свръхестествени мотиви, характерни за живота на рибарите – поличби, сънища и др., – тя описва как Кълвача сънува майка си, която го кара да ловува на място опасно, но единствено възможно да бъде пълно с риба. За една нощ той спечелва парите, които са му необходими, и заминава за Варна. Там се среща с капитан Василев, капитан на белия красив параход „Европа“, който оживява мечтите му. От разговора с него Кълвача разбира, че трябва да завърши девети клас, а после и Военноморското училище, за да стане мечтата му реалност.

Преминавайки през различни перипетии, с помощта на кап. Василев, Христо завършва образованието си. Неведнъж той се пита дали това е правилният път, но знае, че е така. Знанията, които придобива, му носят тъга, израства като егост, който мисли само за себе си. Пренебрегнал е дори единствения си близък човек – Философа, който макар и тежко болен, работи на строеж, за да има средства, и умира. Следването на тази мегаломанска идея убива човешките чувства у Христо.

⁴ Кънчев, Крум. Заслуга или вреда? по повод романа „Капитан“ от Яна Язова. – В: *Морски сговор*, 1940, № 10.

Той, подобно Балзаковски герой, няма да се спре пред нищо в преследването на мечтата си, превърнала се в мания. Готов е да я постигне на всяка цена. След завършването му кап. Василев го приема на работа на кораба си, запознава го със семейството си, кани го в дома си. Кълвача отговаря на всичките му жестове само с неблагодарност – шпионира жена му Дада, опитва се да я насили, прави донос в ръководството на пристанището, което води до уволнението на благодетеля му и преместването му на по-малък кораб. Защото той не може да чака повече повишението му да дойде по естествен път.

По същия начин се държи и с кап. Манолов, когото рекетира и прави свой съучастник. Интересен образ, въведен за пръв път в българската литература, е образът на механика наркотрафикант Бринго. Катин не може да понесе, че един механик се изявява като по-умен от него в стремежа си да спечели лесни пари чрез продажба на хашиш. Взема му бизнеса, а когато властите се качват на кораба „Европа“ в Порт Саид, той подхвърля наркотика в каютата на кап. Манолов, който бива заловен. В края на романа Бринго оставя писмо с признание, че кап. Манолов е невинен, и сам той се е занимавал с продажба на хашиш. Купува оръжие и убива Катин, чиито кости остават да лежат на чуждия бряг.

Това е накратко сюжетът на романа „Капитан“. Разбира се, авторката е вплела и други образи в творбата. Любопитен е този на Ангелина, в която Катин е влюбен още като ученик, дава ѝ част от спестените си средства от туристите, за да ѝ помогне. Но когато разбира, че е станала проститутка, той не може да ѝ прости. Тя обаче е с по-висок морал от него и държи на хората, които обича. Психологически вярно са изваяни образите и на Ангелина, и на Философа, и още цяла галерия персонажи. Спокойно можем да заключим, че Яна Язова притежава несъмнен белтристичен дар.

През 1940 г. излиза на български език романа на Гунар Гунарсон „Кораби по небето“⁵, преведен от немски от Яна Язова. Очевидно, писателката се е влияла от този автор, но нейната творба е оригинална, носи характерните черти на стила ѝ. А влиянието на чуждия роман само е обогатило романа „Капитан“.

Втората творба, под заглавие „Соления залив“, излиза през 2003 г. в издателство „Изток-Запад“ и съдържа два романа – „Голямо и малко“ и „Война“. Авторските ръкописи са разчетени от Петър Величков.

Дилогията „Соления залив“ е хронологично продължение на трилогията „Балкани“. За съжаление, Язова не е датирила творбата си. Литературната изследователка Цвета Трифонова, съставила и редактирала първото издание на романа „Война“, смята, че е писан през 1944–1945 г. Склонна съм да се съглася с Петър Величков, който приема, че е писана след трилогията „Балкани“ като нейно логично продължение – сюжетът стига до падането на Третото българско царство и идването на комунистите на власт. Нещо повече – частично запазеният последен ръкопис на Язова „Как мами учи децата си“ е датиран – 1971 г. Той се родее в смислово отношение с последната глава от романа „Война“. На практика този последен ръкопис е своеобразно сбогуване на Яна Язова с живота.

⁵ **Гунарсон**, Гунар. Кораби по небето. прев. от нем. Яна Язова; с предг. за авт. от Т. Боров. София: изд. Славчо Атанасов, 1940. 458 с. (Библ. „Златни зърна“; год. 4, кн. 2).

Писателката е творила в самота, с ясното съзнание, че тази книга може никога да не достигне до читателите, но с чувството за граждански и писателски дълг да разкаже на идващите поколения за събитията в България. Тя избира за своя роман формата на семейната сага, като в образите на някои от главните герои като прототипи изследователите разпознават самата нея (в образа на Катерина) и проф. Ал. Балабанов (в образа на журналиста Фердинанд).

Действието в романите ни отвежда в малко морско градче, наречено условно Морскиград (вероятно Поморие), където се добива сол от морето. Животът на хората протича около техния поминък – добива, преработването, продажбата на солта. Така започва „Голямо и Малко“: Фердинанд се завръща в родния дом за погребението на майка си Мария Тъкачката и остава в града известно време. Присъствието му сякаш променя живота на хората. Всеки ден той прави своите разходки по брега, с него се среща местният първенец Беро-Беро, който дори го кани в дома си и прави паваж на улицата, където живее Фердинанд. Търговците на сол очакват Фердинанд да им предложи някаква голяма сделка чрез влиянието си в столицата, същото очаква и Беро-Беро. Писателката показва отново своя верен усет да пресъздаде психологията на българина – сервилността му пред успешите хора, пред големците, за какъвто те смятат Фердинанд. Никой не може да повярва, че той се разхожда просто така, а не за да изкупи солта от залива.

Целта на Фердинанд обаче е друга. С връщането си при близките си, той сякаш иска отново да ги опознае, да им помогне с каквото може да напуснат това забравено от Бога място. Така той изпраща в София брат си Атанас на работа, за да го спаси от жалкото му съществуване в Морскиград, уговаря и по-малката си сестра Маца да замине при Атанас.

Това тя сторва чак след смъртта на опърничавата си най-голяма сестра Лена. Много поетично е описано посещението на Фердинанд при любимата му сестра – Малката Мария – в далечен планински чифлик. Насилствено разделена от любимия си, рибар, тя живее в охолство с обичайния я съпруг и двете им деца, но не спира да копнее по морето, по родния дом, по любимия човек. Мъжът ѝ никога не допуска тя да се върне дори за малко в Морскиград, страхувайки се, че ще я загуби. Фердинанд решава да ѝ помогне поне да се изкачат на най-високия връх в планината, откъдето, според нея, може да се види морето. Това не става и нейното разочарование е голямо. След отпътуването на брат ѝ тя се разболява и полека-лека губи разсъдъка си, заради своя копнеж и пропуснатата любов. След смъртта на мъжа ѝ, синът ѝ я води в града.

Оказва се, че нейният любим отдавна е загинал и всичките ѝ мъки са били напразни. Прибират я обратно, за да умре в затвора си в планината. Ето този необясним копнеж на човека, отраснал край морето, характерен за морската проза, в този образ присъства трайно, като авторката умело го преплита с копнежа по изгубената любов.

Фердинанд помага и на двама свои съграждани да започнат нов живот. Русан Кондуктора той мести от далечната забутана гара с теснолинейка на хубава, голяма гара. Неговата мечта се осъществява, той завинаги е благодарен на Фердинанд и го обича истински, макар че двамата принадлежат на различни светове – Ру-

сан е с леви идеи и постепенно минава в лагера на комунистите и нелегалните, а Фердинанд принадлежи към проправителствените среди. Авторката обаче умее да извае образа на Русан правдиво, да покаже, че макар и с леви идеи, той е честен, почтен, уважителен човек. Предупреждава Фердинанд, че е набелязан да бъде ликвидиран, а след 9.IX.1944 г. го укрива в продължение на месеци при свой доверен човек. Когато все пак Фердинанд е заловен и изправен пред Народния съд, Русан опитва отново да му помогне. Това, че не успява, го съсипва и той се самоубива, защото смята, че целта на борбата е била да се извоюва нов живот, а не другарите му да се превърнат в убийци. Един изключително силен образ в романа, явна сполука за авторката.

Интересен образ в книгата е този на Катерина, дъщеря на Ката Вдовицата. Тъй като майката е била жена за удоволствия, Катерина израства с омраза в душата си към нея. Тя има семейство и дъщеря Катка, която също страни от нея и живее при родителите на баща си. Катерина слугува по чуждите къщи и когато Фердинанд ѝ предлага да замине с него, тя тръгва. В София той ѝ помага да започне работа в ателие за изкуствени цветя, след това тя си създава своя работилница.

Пести пари, праща на семейството си и мечтае за времето, когато ще прибере при себе си в София съпруга си и Катка. Мъжът ѝ обаче загива при срутване на земна маса във фабриката на Беро-Беро и всичките ѝ планове пропадат. Жени се втори път за второстепенен писател, но в края на романа го напуска и се връща в родния си град да помага на дъщеря си. След 9.IX.1944 г. смята със спестените пари да построи сиропиталище и да се грижи за самотни и изоставени деца. Не ми се иска да си помисля дори какви разочарования биха я очаквали след това. Предполагам, че и авторката е поискала да ни ги спести и е завършила романовото действие до решението на героинята си да построи детски дом...

И в този роман Яна Язова извайва силни образи, които дълго остават в съзнанието ни. Така, когато Фердинанд заминава за столицата, Беро-Беро разбира, че той сам трябва да построи разширение на фабриката си и да умножи богатството си, за да стане още по-силен. Той е самотен, тъжен човек, който също копнее за любовта на Катерина. Ето едно описание от романа:

„Свил отпуснатото си, месесто тяло на грамадно кълбо върху стола, Беро-Беро гледаше навън в сребърната морска нощ, в безграничното движение на водата и чувстваше цялата си душа, изпълнена с нейната велика природа.

Колко тайни човешки криеше това море и никой не можеше да проникне в него, за да ги разкрие!

По своя воля и по свой закон морето пренасяше корабите върху дланта си от единия бряг към другия и там, където спираха тези щастливи кораби, крайбрежието натежаваше от богатства и хората продаваха двойно на тегло, толкова доволни ставаха те от живота. Това благоденствие създаваше по своя воля морето.

Но по своя воля то можеше да затвори щедрата си шепя, да смаже кораба, с ярост да го хвърли на своето дъно и там да го забрави заедно с всичките му съкровища.

Никой не можеше да запита морето защо постъпва тъй или иначе.

*Неговите закони и неговата воля се чуват само подир тяхното изпълнение. Тъй самостоятелно и силно е морето*⁶.

Сякаш смъртта на Беро-Беро изкупва вините му към хората в залива – когато новата власт е на път да го арестува във фабриката му, той не се оставя да бъде заловен жив, а взривява себе си и няколко „народни“ мародери.

И все пак – най-интересният и любим образ на Яна Язова е този на Фердинанд. Журналист, главен редактор на голям софийски ежедневник, личен приятел на цар Борис, Фердинанд никога не забравя произхода си и това, че сам, с труда си, е постигнал всичко. Готов е да помогне на всекиго. По време на бомбардировките над София през зимата на 1944 г. той помага на познати и непознати и не допуска вестникът да спре да излиза, дори когато печатницата му е унищожена. Мести машините си в покрайнините на София и работи, докато може. Като силна личност, той сякаш задвижва градивните сили у хората, кара ги да се почувстват и те силни и уважавани. Престоят му в Морскиград променя съдбите на много от близките и познатите му завинаги. Той не е лишен и от чисто човешки чувства – например неизказаната му обич към Катерина или студенината към собствената му съпруга, която не го уважава ни най-малко и се отказва от него в заседанията на т. нар. народен съд. Предпочита да напусне убежището си в лозето на приятеля на Русан – защото го е срам да седи и да се крие. Сам предпочита смъртта пред криенето. Но кой ли обича силните хора? Те, разбира се, имат много врагове.

Съвсем логично в контекста след промените на 9.IX.1944 г. той е осъден на смърт.

В тази голяма сага Яна Язова е създала цяла галерия от образи – на обикновени хора, търговци, интелегенти, деца.

Интересни са и образите на хората от новата власт – Анастасия, Александър и др. Те са стигнали до новите си постове не поради своите убеждения или заслуги към борбата, а по чисто лични причини – неосъществена любов при Анастасия или неуспешното домогване на Александър към дъщерята на Беро-Беро. Сякаш тяхната цел е да отмъщават на хората, а не да се занимават с нещо градивно.

Яна Язова умело пресъздава живота и на хората в залива – трудното им ежедневие в борбата с морето, за да добиват сол, с която да се изхранват, от което не забогатяват, а едва свързват двата края. Да си спомним какви дрехи си шият жителите на залива при Маца, сестрата на Фердинанд.

Но у тези хора има една естествена съпротива към издевателствата след 9.IX.1944 г., която авторката умело е уловила.

Труден е животът и на работничките в ателиетата за изкуствени цветя, където работи Катерина. Изключително трогателен е образът на туберкулозното момиче Ангелинка, което Катерина гледа като свое дете...

Романът „Соления залив“ е художествена енциклопедия за събитията в Третото българско царство. Не са подминати никои съсловия в него, описани са дори боледуването и смъртта на цар Борис, бомбардировките над София, присъствието на германците у нас, действията на т. нар. Народен съд, в който хора прости решават съдбата на онези, които са заслужили уважение и т.н. В крайна сметка

⁶ Язова, Яна. Соления залив. София: Изток-Запад, 2003, 620 с. Вж. с. 316.

читателите разбират защо и как се е стигнало до загубата на властта от законно избраното правителство, и намесата на Великите сили в съдбата на България. Писан от Яна Язова със съзнанието, че никой няма да издаде подобна книга, на този роман може да се вярва. Публикуването му иде да отхвърли наложената в България митологема, че у нас не са създавани „книги за чекмеджето“.

Двете книги на Яна Язова – „Капитан“ и „Соления залив“, ни карат да отхвърлим още една неистина за българската литература, а именно, че в нея липсват творби с морска тематика. Виждаме, че в тях присъстват трайно и животът на хората край морето, с техните грижи и стремежи, както и много от мотивите, характерни за морската ни литература.

За това е спомогнала несъмнено и дейността на организацията БНМС, както и нейното списание „Морски сговор“.

Ще завърша с едно стихотворение на Яна Язова, посветено на морето, отпечатано на 7 април 1936 г. във в. „Литературен глас“:

Призрак

*Звездите зад морето вече си отиват.
Над лодките спокойно пада топъл мрак.
Далечни параходи в своя дим прикриват
любимите ми хора, скъпи роден бряг.
Вода навред, море, прегърнало моретата.
Те водния съюз празнуват през нощта.
Над малката ми лодка родни флаг развят е,
на края мракът му е траурна черта.
Скръбта ми тихо тъмни ръб поглежда,
а над кормилото я срещат две очи.
Набръчкани са ядно двете черни вежди...
Диханието морско до небе горчи...
Звездите зад морето вече си отиват.
Знам, днес е отлетял – но кой, сърдечен дух?
Вълните тъй дълбоко тука си почиват,
че сякаш от дома камбанен звън дочух.*

Пенчева, Радка. Страници и странници в българската култура. Велико Търново: Фабер, 2013. 200 с.

ДВЕ МНЕНИЯ ЗА ЕДНА КНИГА

АЛИСА В ДИГИТАЛНИЯ СВЯТ: ПО ВЪПРОСА ЗА КНИГАТА ПРЕЗ ХХІ ВЕК

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

В новата книга на проф. д-р Алберт Бенбасат „Алиса в дигиталния свят“ са обособени две части – „Книгоиздаване ХХІ век – утопии и реалности“ и „Алиса в дигиталния свят“. В първата част са разгледани отново въпросите, свързани с трансформациите в „книжното правене и разпространение“, предизвикани от появата на интернет и електронното публикуване. Много подробно, с до-развиване на своите тези авторът се е спрял на „убиването на институцията автор в резултат на гугълството и плагиатството“. Доста подробно и с много примери Алберт Бенбасат е разгледал явленията „уики съчинителство“, „поръчкови произведения“, изчезването на ръкописа и „необходимостта“ от добър редактор, та дори и само от редактор, „елиминирането на издателството“ и появата на новите играчи, надпреварващи се да разпространяват e-books. Тук отново прозира носталгията на автора по „загубата“ на уникалността на книгата и допира с нея. И може би успокоението му, както и на много от нас, е в прогнозите на Андрю Милър, че художествената литература и в бъдеще ще се чете на хартия. Затова Алберт разширява твърдението и задава резонния въпрос: „Има ли сериозна литературна творба, с високи художествени качества, такава, която със сигурност ще остане в културната ни история, и тя да е публикувана само и единствено като e-book?“. Развенчани са и някои екологични митове около електронното издаване и е обоснована тезата, че „словесната екокатастрофа“ е далеч по-опасна и последствията от нея тепърва ще бъдат „инкасирани“. Отново авторът поставя въпроса за отношението и избора на „благородната стока“ – книгата, и мястото на незаменимия книжар в този избор. С голям интерес прочетох авторската теза за безплатното четене и спомените на Алберт за това как брат му и самият той са създавали личните си библиотеки, за спестените джобни пари – превърнати в книги, за дребните заеми, сключвани с мама или татко. Този разказ събуди у мен спомени от моите детски години и от почти същия начин, по който аз и моят брат прибавяхме към много богатата домашна библиотека нашите книги.

Изключително интересни ми бяха и разсъжденията за „психическата обработка на подрастващите през компютъра“, за „истинската“ книга като осъществен Логос, за библиотеката като „свкупност от отделни логоси“ и за оцеляването на света благодарение на този Логос. В своя „отворен финал“ на първата част Алберт Бенбасат поставя въпроса за новия „дигитален морал“ на собствениците (owners) на съдържанието във виртуалната вселена. И тук, може би малко крайно, той излага всичките си опасения от липсата на правила в системата на публикуването, книгоиздаването и ползването. Тезите на автора за експроприация, национализа-

ция и ликвидация на авторското право звучат доста страшно, но нима всички ние не сме били принудени да си задаваме тези въпроси и въпросите за ограничаването на свободите ни от виртуалната мрежа, без която иначе трудно бихме могли да си представим своето ежедневие. Задавали сме си ги, но Алберт ги формулира много точно и много ясно.

Във втората част на книгата, озаглавена със символичното заглавие „Алиса в дигиталния свят“, авторът ни връща отново към познатите си разсъждения и текстове за литературата като вещ, за материалните следи, оставени от твореца, за тяхната неопценима стойност за литературните изследователи, за липсата на тези следи при писателя на ХХІ в. И тук той задава въпроса – какво става с литературния музей оттук насетне? И на фона на опасенията по принцип за бъдещето на тази институция, Алберт Бенбасат посочва най-сериозните проблеми, които стоят за решаване пред родния литературен музей.

В тази есеистична част проф. Алберт Бенбасат, верен на своите „книгозавърски“ идеи и чувства, е изградил образ на е-книгите, сравнявайки ги с техните хартиени посестрими, показвайки техните недостатъци, но и мултимедийни предимства. Акцентира върху тезата, че „класичността“ изисква своя „класически книжен формат“. Тук ми се иска да отбележа и чудесната характеристика, която прави на традиционните детски книги, преживяващи своя „втори ренесанс в глобален аспект“. Всичките тези разсъждения завършват с няколко заключения, които накратко звучат така:

- Хартиената книга живее и работи в динамично равновесие с виртуалния свят, битува в равнопоставеност с него и от това печели и едната, и другата страна.
- Електронните книги се стремят да наподобяват образа на хартиената книга, за да се възползват от нейния обществен авторитет и енергия.
- Виртуалното пространство отдава иновационни идеи и енергия на печатната книга.

Очевидно е, че проф. д-р Алберт Бенбасат отново ни „подари“ книга, наситена с много оригинални авторови тези, с много въпроси, с емоции, които ни владеят, които сме срещали вече в неговите статии и за които е изключително полезно да поговорим отново. Удоволствието от поднесеното четиво се корени, както и във всички други негови книги, в умението за сериозните проблеми да се говори по един ерудиран, елегантен, диалогичен начин с изискан стил и език.

ОТВЪД МОДАТА

МАРИН БОДАКОВ

Никога не съм смятал, че по отношението на литературата и, в частност, на книгоиздаването ще изпитам същата вина, която изпитват жертвите на изнасилване пред своите издеватели. Всъщност далеч не само аз изпитвам вина, че съм родом от цивилизацията на хартията, както я назовава Бенбасат. Днес сме

свидетели на яростно раздуване на понятието за книга – и метафорите, утвърждавани като „наука“, са не само знак за безотговорност, но и за непознаване на веригата *автор-ръкопис-издателство-печатница-книга-книготърговец-потребител*. Днес сме свидетели и на яростно омаловажаване на понятието за литература, чийто обхват бива скептично свит едва ли не до римушки. Или до магията на гигантските жълти тиражи. И всичко това – в нелеп опит да бъдем съвременни. Затова и науката за книгоиздаването не само у нас все по-често става жертва на претенциите си да развява знамето на дигиталния прогрес или на страховете от него. Струва ми се, че вече са застрашени устоите на занаята ни на хора, пишещи и издаващи с любов чужди и свои книги. Занаята ни на читатели. „Бъдещето не съществува“, сподели неотдавна в София Зигмунт Бауман, а какво да правим ние, изнасилвани от академични претенции и амбициозни младежи, които вече знаят какво, видите ли, ще е бъдещето на книгата... А още има хора, които живеят от книга в книга, от книга до книга. Живеят сега. „Алиса в дигиталния свят“ е противоотрова за всички, които биваме обвинявани в изостаналост от модните тенденции. Аз, разбира се, трудно мога да бъда тъй търпелив и кротък като проф. Алберт Бенбасат в студията му „Книгоиздаване XXI век – утопии и реалности“. Тук неговият опит на дългогодишен мислещ издател му помага трезво да изобличи редица преувеличения, обикновени изсилвания и направо глупости, с които ни инфектира апокалиптичната истерика на нашето време. Популярно, но не и опростителски, в завладяваща изповед ученият ни „скача“ с реалността. Всъщност, разказва ни как скоростта на дигиталния свят неумолимо разрушава професионализма на писателя и издателя, ако се огранича само с тези две фигури. Показва как биват зачерквани авторитетите. За мен проблемът обаче е не в данайските дарове на виртуалността, довели до изчезването на черновата и авторедактирането, довели до появата на самопубликуването... По-важно е дали книгоиздателската наука гледа отвисоко на всичко това, забавлявайки се с насищането на книгоиздателското пространство с проблеми, познати ни от често цитираните от Бенбасат антиутописти Оруел и Хъксли. Или графоманията вече е навсякъде... Никой не е срещу новите технологии, напротив. Предизвикателството е да осмислим дигиталната либерализация на книгоиздаването и неговите пазарни паники, да осмислим самите себе си като автори и издатели, защото „носителите на новия дигитален морал са хора с променена психика, с различни от предходните представи за права и задължения, за законно и незаконно, дори понякога и за добро и зло“.

Бенбасат, Алберт. Алиса в дигиталния свят. по въпроса за книгата през XXI век. София: изд. „Кралица Маб“, 2013. 124 с.

ОЩЕ ЕДИН СПРАВОЧНИК ЗА РУСКАТА ЕМИГРАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

През последното десетилетие се наблюдава активно проучване на темата за руската емиграция у нас. Най-големите библиотеки се постараха да осигурят този процес с издирването и библиографирането преди всичко на традиционните документи по темата. През 2006 г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в сътрудничество с Руския академичен съюз подготви библиографията „Руска емиграция в България. 1878–2006 г.“. Указателят отразява около 700 публикации, появили се през съответния период: книги, части от книги, статии, поместени в периодичния печат. През 2010 г. Централната библиотека на БАН състави справочника „Русские в Болгарии. Юбилейный информационный альманах Русского зарубежья в Болгарии 1877–2007 гг.“, представляващ биобиблиографски речник за около 700 видни дейци у нас от руски произход. Както личи от заглавието, той е на руски език. С не по-малка значимост за историческите изследвания е и вторият дял на алманаха, озаглавен „Хроника культурной и литературной жизни русской эмиграции в Болгарии (1919–1940)“. Той регистрира огромен брой събития в страната по години и по дати. Нашата библиотечно-библиографска гилдия веднага си дава сметка какви усилия са положили съставителите на тези две издания и колко ценна е издирената и систематизираната информация за изследователите историци и български краеведи. Но колегите от БАН не са преустановили проучванията си с отпечатването на алманаха и в края на 2012 г. представят още едно подобно издание, а именно „**Русский мир Болгарии**“, осъществено с подкрепата на фонд „Научни изследвания“.

Новият справочник е със същото луксозно оформление, с аналогично съдържание и подобна структура, но авторите го квалифицират като „първо издание“. И, мисля, че имат пълно основание. Първата, основна част отново е биобиблиографски речник, озаглавен „Персоналии“. В него изцяло е пренесена информацията от предходника (т.е. за около 300 лица) и са добавени сведения за още около 700 емигранти! Следвайки същата матрица на биобиблиографската справка, съставителите са се старали да допълват с нови данни портретите на вече известните лица. Издирили са преди всичко снимков материал. Още втората биобиблиографска единица, представяща професора патологоанатом Сергей С. Абрамов, е допълнена с негов портрет. Бързам да подчертая, че съставителите са положили големи усилия и висок професионализъм при издирването както на фактографската биографична информация, така и на библиографската, която е доста разсеяна и за пръв път се издирва и документира. Педантичността и старанието на авторите за максимална пълнота проличават и в приетата матрица за биографичните сведения. В немалка част последният елемент на биографичната справка е „примечание“, т.е. забележка. Чрез нея се доизяснява личността, като се посочват род-

ствени връзки с други лица. Например за Лидия П. Юхновска и за Николай Ив. Юхновски се допълва, че са родители на акад. Иван Юхновски, председател на БАН в периода 1996–2008 г. Що се отнася до приетите критерии за хронологично ограничаване обекта на изследване, трябва да се констатира до голяма степен от читателите на базата на дефиницията на понятието „руска емиграция“, тъй като в изданието е допуснат малък пропуск: отсъстват подзаглавие и обяснителни бележки. Известно е, че това понятие се разпознава и формира след Руско-турската освободителна война 1877–1878 г. (По-подробно по проблема вж. увода на споменатата вече библиография „Руска емиграция в България. 1878–2006“.) Тъй като липсват никакви специални регистри, съставителите са издирвали сведения до наши дни и без претенция за пълнота включват и руски емигранти, разбира се, по-известни и за които са успели да издират информация. Откриваме имената например на проф. Елена Павловска, на проф. Александър Федотов и др. В старанието си за максимална пълнота авторите включват и знаменития оперен бас Федор Ив. Шаляпин, въпреки че само е гастролирал през 1934 г. у нас.

Втората част на справочника, озаглавена „Музейные экспонаты“, предоставя разнообразен изобразителен материал, систематизиран в няколко подраздела: „Произведения искусства“, „Фотографии“, „Плакаты“, „Программы“, за различни театрални и музикални представления, „Знаки отличия“ – ордени, медали и други подобни, „Документы“ – лични архивни документи: дипломи, писма, фактури и др., „Старопечатные книги“, руски книги.

Мисля, че тази най-обща характеристика е достатъчно показателна за голямата значимост на справочника „Русский мир Болгарии“, за богатата и разнообразна фактографска, библиографска и изобразителна информация, която съдържа в систематизиран вид и която предоставя на изследователите по темата за руската емиграция у нас.

Русский мир Болгарии. състав. Даниела Ст. Атанасова, Никола Р. Казански, Петър Ал. Първанов; глав. ред. Динчо И. Кръстев. София: Симолини, 2012. 470 с.

ПРЕДИ И СЛЕД ВЕЛИКДЕН

КОСТА РАДЕВ

Мои приятели в чужбина винаги са ме изумявали с пълното си непроумяване на ужким социализма, в който живяхме ние. Възпитани и мили хора, те кихаха с разбиране на разбираемите неща – липсата на свобода, репресиите, страха. Това да. Теоретически. Но отвъд това те направо даваха заето. Просто подредените им мозъци не са пригодени за това. Европа е частна, капиталистическа, консервативна, но умовете на европейците все някак залитат наляво като стрелки на компас, нещо ги привлича, но и те не знаят какво.

За онова другото, неформулираното и неразбраното, за въздуха, който ни отравяше – е поемата на Любен Лачански „Заселване в Гомор“.

За съсипаните ни животи е тази поема. За неосъществената ни свобода.

Защото да ти кажат след половин век робство – ти си свободен, – е вече много късно. Какво е останало от тебе? Парчета ненужни спомени, помъгнели отблясъци от мечти, парцали от любов, късчета стихове – това.

И ако имаше паметници на жертвите от онова време – разбира се, паметници няма, – ти би минавал и би чел имената на мъчениците с нескрита завист. Защото те са умрели навреме и са си спестили останалото.

Останалото. Какво е то? Унижение? Срам? Болка, мъка?

Празнота? Или всичко това накуп.

Ето, за това е поемата на Любен. За останалото. Натрупаното, полепналото, мръсното, което те задушаваше, но не те убива.

Защото българинът, когато поема въздух, не вдишва минало, слава, гордост и чест. Той се задъхва, като риба на сухо, от Нищото.

Ето, за това е поемата на Любен.

И за срама да живееш Тогава – без да надигнеш глава, не защото ще я отрежат, майната ѝ на главата!, а защото никой наоколо не надига своята. В равното, безлично, сиво като панелките битие, сред всеобщото доволство на роба, че и днес е нахранен и вероятно утре пак ще бъде, твойт жест ще бъде сметнат за глупост. Никой няма да чуе вика на глупака, освен натоварените с чуване органи. И десетина подобни на тебе събратя, скрити в тъмните къшета на третокласните кръчми. Тях също ги е срам. Затова пият. Докато срамът се засрами и се свие под масата, а устата запее някоя войводска песен. Тогава е твойт малък, личен, таен Великден.

Но след Великден, както казва Любен Лачански, идва понеделник.

И за това също е поемата му.

Душата на умния човек е рана. Той вече е натрупал достатъчно знания, насъбрал е много тъга. Болката му е нелечима, неизчерпаема; личните трагедии минават и отшумяват, но всяко докосване до обществото ранява и разчопля и старите рани; като хиени го разкъсват дните.

Самото ти съществуване е обида за тебе. Ти не можеш да проумееш как Господ допуска твоето робство и с какво си Го предизвикал – същият Бог, който в

безкрайната си доброта те е създал Поет? Нали е твоят Господ и ти си негово дете – защо тогава?

Тази поема не е за всекиго. За нея трябва да имаш натрупвания. Трябва да си усетил вкуса на тези чувства – болката, срама, обидата, безсилието. Иначе са само думи. Бунтът на интелектуалеца никога няма да бъде разбран от масовия глупак. Той все още не е разбрал бунта на Ботев, Яворов, Дебелянов. Те не го интересуват, въпреки че поетите, отъждествили го със сборното понятие народ, ожалват в стиховете си тъкмо него. В интелектуалния бунт даже няма и необходимата доза омраза. Негови пружини са другите чувства – срамът, обидата. Интелектуалецът се бунтува не само заради себе си – и най-малко заради това. Той вярва в съществуването на висша Справедливост и тя все някога ще се възцари, ще промени хората, дори най-низшите; нали и те всъщност са жертви?

Ах, тази трогателна наивност на честния и умен човек!

И все пак – нали доброто на този свят – ако изобщо има Добро – е засято сред хората точно от неколцина наивници, напук на насилниците – те и техните оръжия, гръмки лъжи и фалшиви идеи? От такива разбунтувани мъже, неспособни да понесат срама и обидата? От такива голтаци, сбирани из мръсните кръчми в различни векове, за да останат в историята?

Ето, за това е поемата на Любен.

Може би няма достатъчно оптимизъм в нея. А къде ли има оптимизъм, освен в лъжите? Но друго го замества – има доброта. Незаявена, скрита под булото на иронията, но съществуваща. Някога Христос победи с добротата си. Добрият стар Лот спаси и себе си, и дъщерите си, като се застъпи за ангелите. Значи все пак има поне една педя почва в нашия запуснат, неплодороден Гомор, където би покълнало някакво далечно, ефимерно добро бъдеще?

Ето, за тези неща е поемата на Любен Лачански. Четете, препрочитайте и не забравяйте. Защото умните хора пренасят Божията искра, вечния огън, който да освети пътя на лутащото се човечество.

Останалите са тела, глина за моделиране.

Лачански, Любен. Заселване в Гомор. София: Изток-Запад, 2013. 64 с.

КОГАТО МЛАДОСТТА ОСМИСЛЯ СЪДБАТА С ЛЮБОВ И ТАЛАНТ

АЛЕКСАНДЪР ЙОРДАНОВ

Приех да представя новата книга на Поли Муканова* с известно притеснение. Защото какво може да каже един литературен критик от миналия век за литературната младост, на която най-вероятно принадлежи и бъдещето? Националната литературна традиция подсказва, че в първите си книги поетесите обикновено са подвластни на любовните чувства. Обичат всичко, което може да се обича. Върнете в съзнанието си дебютните стъпки на дамската ни поезия от Екатерина Ненчева, която ще напише:

*и с белите цветя на младостта
ще кича храма свят на любовта...*

през далеч по-познатите Елисавета Багряна и Петя Дубарова, и ще откриете властта на тази неизмерна любов. Затова и заглавието AMOR FATI приех и като предизвикателство, и като съзнателно търсена екстравагантност. Навикът ми подсказваше: млада поетеса да пише за любовта е нормално. Но млада поетеса да пише за любов към съдбата, това вече идва, както днес обичат да казват, „малко в повече“ и излиза извън обичайното, познатото, миналия век, традицията. Обикновено такива неща се случват на стари години и любопитен пример в това отношение е поезията на Дора Габе. И на Блага Димитрова.

Задах си въпроса каква съдба може да е имала, да е срещнала и изпитала, да я е постигнала поетесата, за да е влюбена в нея. За любов към съдбата говори Пенчо Славейков, но не и Мара Белчева, макар нейни да са стиховете:

*Родих се да живея в бури –
но ей живота ясноок
ръка на устните ми тури:
„Чуй, тихий извор е дълбок!“*

Говори и Димо Кьорчев. Но е ясно, че и Славейков, и Кьорчев скрито цитират Фридрих Ницше, разсъждавайки за предопределеността на човешкото съществуване, за необходимостта да обичаш съдбата си дори и в страданието в изпитанията, защото тя е твоята предопределеност, твоето божествено откровение. Тя е свръхчовекът в тебе. Ницше ще напише, че любовта към съдбата „е моята най-съкровена природа“. Казва го в контекста на търсенето на Богочовека в Ессе homo,

* Поли Муканова е сред най-младите автори на сп. „Библиотека“.

Текстът е словото на проф. Александър Йорданов, прочетено на премиерата на книгата в Унгарския културен институт на 17 юни т.г. Публикуваме го с незначителни съкращения.

книга, която цитира крилата фраза на Пилат Понтийски за Исус Христос, който е изкаран пред тълпата, подучена от Синедриона да иска потвърждение на смъртната присъда. Исус е облечен в пурпурна багреница, държи тръстика като скиптер и е с трънен венец на главата. Но той е човекът и неговата съдба е наистина наша „най-съкровена природа“. Впрочем Поли Муканова не скрива общуването си с по-великите. Тя ги цитира, явно или скрито, и се опитва в познатата мисъл или по-скоро посока на мисълта, да вложи своята интелектуална непредвидимост. „Човешко, твърде човешко е времето“, пише тя и ясно оставя сигнал за цитат от Ницше, завършвайки фрагмента със своето: „Това ме потиска. Гранично, пределно, осезаемо“.

В такива размисли потънах, когато започнах да чета „Amor Fati: фрагменти“ – новата книга на Поли Муканова. Спомних си и ученическите години, когато „другарката“ по литература ни застрелваше с някой цитат, обикновено от революционната поезия, и в упор задаваше въпроса: „Какво иска да каже авторът?“ И тъй като не можехме в ония години да отговорим: „един Господ знае, какво е искал да каже“, мълчахме виновно, докато не получавахме предварително готовия отговор. След което вече бе лесно – цитириш автора, цитираш и отговора и получаваш желаната шестица. Само че времето на готовите отговори отмина безвъзвратно. Поли Муканова е дете на друго време и цялата ѝ книга е провокация към готовите, към познатите отговори. И търсене на свой, често парадоксален отговор. Разбира се, не винаги той блести със свръхоригиналност. Но е личен, осмислен, свой. И това го прави ценен. Единствено може да се спори доколко е резултат на житейски опит и доколко е навеян от света на литературно-философското знание. В повечето случаи той съчетава и двете, и това са хубавите случаи в книгата „Amor Fati: фрагменти“.

Поли Муканова е родена в София. Завършва българска филология в СУ „Св. Кл. Охридски“ през 2004 г. На следващата година тя се дипломира в магистърската програма „Литературата – творческо писане“ с проекта „Самоличност: фрагменти (2000–2005)“. Има публикации в „Литературен вестник“, „Словото днес“, „Книжевно житие“ (Скопие), LiterNet, e-Lit, Public Republic, Grosni Pelikani, в сборника „Facecontrol“ (2005), в алманасите „Ах, Мария“ (2009) и „Културна палитра“ (2012), в антологията Kënga e Detit (на албански език) и др. Автор е на стихосбирката „Мигове в кибритена кутийка“ (2009), а „Amor Fati: фрагменти“ (2012) е нейната втора книга. Нейни стихотворения са преведени на английски, немски, албански, румънски и дори на югозападен български диалект, който днес е литературна норма в съседната ни Република Македония.

В началото на май т.г., в брой 15 на вестник „Демокрация“, един вестник, който спря да излиза може би защото вместо да публикува жълти новини, предоставяше няколко страници за литература и култура, публикувах литературен портрет на Поли Муканова. Разбира се, имах намерение в бъдеще да представя и други млади български творци. За заглавие поставих един афористичен фрагмент на Поли: „Животът е гол охлюв, бързащ бавно към убежището на смъртта“. Това е жива мисъл, която има и оригинална синтактична конструкция – животът и смъртта са в началото и края, а между тях е бавното време, в което живеем – беззащитни и

раними. Но, както вече споделих, Поли Муканова парадоксално свързва в цялата си нова книга мисълта и представата за живота с мисълта и представата за един друг живот – този на литературата. Защото тя е онова „обратно“ на живота, без което той би бил непоносим. Вярно и дълбоко като прозрение, но още по-фрапиращо е, че една млада дама създава интелектуални пространства и провокира мисълта. В блатото на простотията и чалгизацията на живота, в който сме потънали, тези разсъждения звучат като послания от друг свят. Като например прозрението за лошотията на хората, че идва от тяхната природа. Или великолепната мисъл за бледото мъждукане на това, което наричаме живот, а всъщност е нещо много кратко между началото и смъртта.

Изненада е, че младостта може да бъде толкова мъдра. Изненада е, че във време, в което говоренето често преминава в словесно блудство, една поетеса отваря светове зад думите, зад видимите неща на живота. Затова и вярвам, когато споделя: „Властта наистина разваля обонянията. Докато някой не бутне стълбата...“. Възможно ли е да я чуят тези, които сега отново са със затворени очи и сърца? В „Предписание“, своеобразен увод на книгата, Муканова дава ключа за нейното четене – *възприемане*. Афоризмът и фрагментът са този ключ и неслучайно авторката цитира Емил-Мишел Чоран. На друго място, но пак по повод на Чоран, тя ще напише, че „краткостта задава параметрите на дълбочината“, а афоризмът е „най-прикритата форма на изповед“. Този ключ или код на четенето тя обяснява по следния начин: „фрагментът е най-незаstraшеният от графомани жанр“. Защото „не позволява развихряне на перото, а на ума и не е ръкохватка за всеки“. Това е елитарен жанр, средство и самоцел на постмодерното съзнание, което е по неизбежност афористично.

Търсеният афоризъм или провокирането на абсурда е в основата на фрагментите на поетесата. Но той е и в нейната поезия. Тя разлива думите по някакъв свой и трудно обясним за впрегнатото в баналността съзнание на съвременника. В тези неподредени думи, неуважаващи литературните канони, съзнателно търсената маниерност спори с емоционално изхвърлените в пространството усещания за нещата. Всеки неин текст има свой афористичен, мисловно епатиращ ключ. Споделени и написани са за читатели, които мислят. Не стават за естрада. Не се запяват. Но пък спасяват от безсмислието на ежедневието. Може би защото го разчитат по друг начин, който най-вероятно е истинският.

Макар и съставена от фрагменти „Amor Fati: фрагменти“ е концептуално цялостна и премислена книга. Тя има свой вътрешен разказ. Герои в него са нещата от живота, а коректив – нещата от литературата и философията. Сякаш Муканова, още неживяла истински, иска да ни каже: „Хей, живот, ясен си ми, разбирам те, дори когато не си истински!“ Тя така и започва: „Няма нищо ново под слънцето“. И дописва: „Само сянката е различна“. Или друг цитат и коментар: „Човекът – венец на творението!!! Лавров или трънен венец!“ И още: „Приказка за стълбата. Всеки на различно стъпало“.

Цялата книга е изпъстрена със скрити цитати от литературни и философски текстове, които след това сякаш се потапят в живия живот, за да извлече едва тогава авторката афористичен абсурд, мисъл, иронично послание. В „Бит и ду-

шевноост“ блика от цитати и асоциации – Хаджийски, Вазов, Ботев и дори Виктор Пасков. Парадоксалната мисъл на авторката ги събира, за да изрази едно съвременно, актуално послание:

Бит и душевност

Мащеха. Татковина. Син съм на юнашко племе, дете все ще тегли от цивилизацията. България, мръсна приказка, кой те в таз тегоба удави. Спасителен пояс кой да ти хвърли, кой да те със сламка погали, кой кого за косата да извади – само барони тук се родиха. Кой Ренесанс ги създаде?

Но веднага в следващия фрагмент идва и отговорът, защото „Български „Декамерон“ не може да има, както и италианско „Под иго“. И Поли сякаш иска да ни каже, че наистина от Боримечката не става трубадур. И не случайно афористично вижда съществуването ни като своеобразен астигматизъм, който обаче не е оптическа, а житейска измама.

„Amor Fati: фрагменти“ задава въпроси, провокира парадоксални, но в дълбоката си същност истинни отговори. Като краткия афоризъм: „В театъра на абсурда всеки играе себе си“. Споменах, че фрагментарността на книгата е премислена и добре структурирана. Тя следва логиката на битието, включва ни в разговор за смисъла на времето, в което живеем и което не ни променя, а само „сваля кожата ни къс по къс“. Пресреща ни с познатото, но изречено от млад човек, стресиращо съзнанието ни: „Memento mori е истински осъзнатата ценност на живота“.

Поли Муканова ще сподели: „Скитам в пространството, всеобхватна съм в разпиляването“. И с присъщо за младостта самочувствие ще допълни: „Как мога на толкова страни да се разположа и никой ъгъл да не е мой, и никога да не повтарям...“. И веднага, като реплика на недочуто евентуално възражение срещу тази „себеоценка“, бърза да смири критиците: „Човек предполага и чете. Господ разполага и пише. Scripta manent! („Написаното остава“)“. В частта, озаглавена „Дали Сизиф е бил щастлив?“, интелектуалното съзнание на авторката показва и усет към игривата ирония, асоциирайки Моканина „като утеха“, който „Муканова да срещне“. Проблемът е, че дори и във виртуалното пространство мъката не изчезва.

Потопена изцяло в сложността и извивките на мисълта, „Amor Fati: фрагменти“ същевременно е дълбоко емоционална, вълнуваща книга. Тук мислите са проекция на емоционални състояния и заявка за разгръщането им в друг литературен жанр. „Amor Fati: фрагменти“ е кондензирала бъдещи поетични, а защо не и прозаични книги на Муканова. Затова е истинско удоволствие да се вглъбяваш в лабиринтите на мисълта, които откривам в тази книга. Да ги възприемаш и дори да се опитваш да ги допишеш, да ги оспориш. Или просто да се учудиш на прозрението. И не само когато избликуват от високите етажи на мисълта, но и когато са родени от парадоксите на ежедневието от типа: „интересът клати феса, а кепето ми е непоколебимо в позицията си на отказ“.

Поли сама декодира възприемането на своите текстове, когато ще напише: „Да не свикваш с абсурда, а да го приемеш като предизвикателство спрямо „нормата“,

защото дори и тя е „продиктувана от дълбоко лични подбуди“, т.е. в нея първоначално е заложен абсурдът. А той е „естетическото прикритие на лудостта“.

Тук опирам до нещо, което с лека ръка бих отминал, но знам, че същата лека ръка не биха имали тези, които евентуално ще съзрат в някои от публикуваните фрагменти и афоризми маниера на младостта, желанието непременно да се каже нещо оригинално, парадоксално. На критиците с лека ръка ще отговоря, че мисълта може да бъде родена, но може и да бъде постигната. Поли съчетава и двете – понякога съзнанието ѝ ражда като светкавица размисли-откровения, а друг път възпроизвежда и осмисля прочетеното. Но и в двата случая това са нейните бели лястовици на мисълта, нейното усещане за нещата от живота и земните ни дни. Да мисли по този афористичен, нестандартен начин, да ражда и конструира сентенции и мисловни вериги, за нея, както сама ще сподели, не е въпрос на графомания, а графобиос, нещо като основание да съществува, или да осмисли съществуването си – все едно. Иронизира себе си, когато пише: „Клише съм. Моля, не ме метафоризирайте“. Аз харесах тази книга и когато забелязах, че в нея съзнателно се твори афористичната или сентенциозна мисъл, и когато емоционално, простичко и откровено се показва абсурдът, като в следните кратки думи-образи: „Зло куче!“. Нищо подобно. Зли хора“.

В „Бели книги за черни дни“ Поли Муканова разсъждава за литературата. Наглед претенциозно, самоуверено, защото са го правили хиляди преди нея. Но го прави със самочувствието, че може да каже нещо свое – кратко, въздействащо, запомнящо се като афористична мисъл. И го казва: „И отново въпросът: какво е литературата? Животът да не се оставя сам“. А какво е книгата на Поли Муканова, може би ще запитате, след всичко, което изрекох. Ще отговоря в стила на книгата: спирка по пътя. Или просто: *Amor fati*.

Муканова, Поли. *Amor Fati*: фрагменти. Кюстендил – София: Иван Сапунджиев, 2012. 52 с.

УНИКАЛНА БИБЛИОГРАФСКА РАЗРАБОТКА

ЦВЕТАНА СТАЙКОВА

Нестинарството е изключително и неповторимо явление в българската обредност и народопсихология. То е древно, отличаващо се от другите български вярвания и обичаи, не разбулило своето тайнство и до днес. Уникален обреден комплекс в свещената култура на Странджа, то представлява соларен култ, който идва от арийската древност и е пресемантизиран в древен Иран.

Единството на духовната, менталната и телесната сфера, както и връзките на нестинарската обредност с целия религиозен спектър на човечеството определят нестинарството като планетарно значим феномен. В българската фолклористика пръв спира вниманието си върху него П. Р. Славейков.

Поради своята магическа сила и неповторимост обредът привлича изследователския интерес от най-стари времена. Идеята да се изработи библиография, посветена на нестинарството, като информационна карта на познанието за него, е смела и отговорна задача.

Научно-спомогателната библиография „**Нестинариана**“, изработена през 2007–2013 г. от проф. дпн Александра Куманова, като част от изследване на международен екип от учени под ръководството и с активното участие на проф. д.ик.н. Стоян Денчев, дава възможност да се разкрие физическата, културната и информационната същност на нестинарството.

Колекцията „Нестинариана“ съдържа библиографски указател, електронна и традиционна библиотека, като библиографията е гръбнакът на колекцията, изградена в Библиотечно-информационния център на Университета по библиотекознание и информационни технологии.

Библиографията „Нестинариана“ е съпътстваща структурна част на широкомащабното изследване по установяване на информационната, явяваща се историографска по същество, карта на феномена „нестинарство“. В изследването участват 33 експерти и са проведени 14 експедиции в Странджа, Иран, Турция, Италия, Русия.

По своя характер „Нестинариана“ е систематична подборна научно-спомогателна аотирана библиография. Подборът в нея е осъществен на базата на извлечените първоначално 30 000 библиографски описания от:

- текущата и ретроспективната национална библиография и библиотечната (каталожна) система на най-големите научни и регионални библиотеки на България;

- международните универсални библиографски указатели в техния традиционен и електронен вид, допълнително подложени на сравнително изследване в най-големия център на иранистиката, намиращ се извън територията на съвременен Иран – научните библиотеки на Русия и по-специално в Санкт Петербург.

Представените в библиографията „Нестинариана“ материали са прегледани *de visu* (с малки изключения).

Библиографията съдържа следните раздели:

I. Синопис (№ I–LV) (с. 23–32) – представя документални източници, свързани с обявяването на 30.09.2009 г. на нестинарството за световно нематериално културно наследство, както и предшествашки ги и появяващи се в съвременното ни следи в историографията, допринесли за формиране на подобно планетарно мислене.

II. Библиография на монографични и продължаващи издания (№ 1–844) (с. 35–142).

II. 1. Книги (многотомни и серийни издания, включително библиографски) (№ 1–816) (с. 35–135).

II. 2. Албуми. Пътеводители. Каталози от изложби. Карти (№ 817–844) (с. 139–142).

III. Аналитична библиография (№ 845–1468) (с. 145–215).

III. 1. Публикации в традиционен вид (части от книги, трудове на институти, издания от конференции, конгреси и други научни форуми, статии от периодични издания – вестници и списания) (№ 845–1252) (с. 145–188).

III. 2. Издания на неknижни материали (микрофиши) и в електронен вид (издания на CD–ROM и от световната електронна мрежа) (№ 1253–1467) (с. 191–215).

IV. Нотография (частично или изцяло нотни издания) (№ 1468–1472) (с. 219–220).

V. Филмография (информация за филми и описание на филми на DVD) (№ 1473–1475) (с. 223–224).

VI. Научни експедиции (№ 1476–1489) (с. 227–229).

Библиографията съдържа следните показалеци (предхождани от детайлни преамбюли):

- именен показалец (с. 233–258);
- хронологически показалец (с. 261–267);
- исторически показалец (с. 271–274);
- географски показалец (с. 277–293);
- показалец по езици (с. 297–301);
- показалец на периодичните издания (с. 305–312);
- показалец на сериите (с. 315–322).

Изданието е предназначено за изучаващите историографската информационна карта на нестинарската феноменология. Като вторичен документален източник може да бъде ползвано от всеки специалист, проявяващ интерес към тази проблематиката.

Общият обем на библиографията е 1549 описания, като всеки от разделите ѝ е предхождан от илюстрации – 36 на брой.

Архитектониката на изданието е триптих:

- библиографски указател;
- историография, в която е публикуван дейксисът на д-р Николай Василев, в който е показана етимологията на понятието „нестинар“ в българския език.
- фотомонография.

Научно-спомогателната библиография „Нестинариана“ е уникална библиографска разработка, която позволява на изследователите на този феномен да из-

вършват широкомащабни и задълбочени проучвания. Тези интердисциплинарни изследвания ще дадат възможност в различни аспекти да се разкрият и дешифрират неимоверните усилия на нестинарите при влизането в огнения кръг на жаравата, където да осъществят сакралната връзка Земя–Космос.

Вложеният огромен труд на авторката проф. Александра Куманова и на целия творчески екип под ръководството на проф. Стоян Денчев ще бъде многократно възнаграден благодарение представянето пред широката общественост на познанието за космическите измерения на нестинарството в тясна връзка с неговите физически, духовни и сакрални проявления и взаимодействия, обгърнати от вярвания, ритуали, легенди, преминали през вековете чак до наши дни.

Изданието се посвещава на обявяването на нестинарството от ЮНЕСКО на 30 септември 2009 г. за световно нематериално културно наследство; 250 години от създаването през 1762 г. от св. отец Паисий Хилендарски на „История славяноболгарская“; 200 години от смъртта на св. епископ Софроний Врачански; 60 години на ректора на Университета по библиотекознание и информационни технологии проф. д.ик. н. С. Денчев.

Нестинариана: историография. систематизиран анотиран библиографски указател: фотомонография : учебно пособие по дисциплината „Нестинарство : информационни кодове на културното наследство“ / състав., историография, предг. А. Куманова; науч. и ез. ред., дейксис (етимология), емблематика Н. Василев; науч. ред. С. Денчев, Н. Кочев, Н. Яръмов, М. Куманов. – София : За буквите – О писменехъ, 2012. – 1–10; I–CXXXII; 11–352 с.

„ВСЕКИ ТРЯБВА ДА СИ ПРЕНЕСЕ ВРЕМЕТО...“

ЕКАТЕРИНА ТОМОВА

Прочетох разказите на Никола Тодоров с интерес и вълнение, защото ме отведеха в автентичния свят на Родопите и техните жители, откъдето произхождам и аз. И неволно си спомних крилатата фраза на един изящен и носталгичен, голям френски поет и художник, Леон-Пол Фарг, според която човек не може никога да се излекува от своята младост, както и от своето детство. Навярно това е най-безвредната и най-желаната „болест“, която носим до края. Тя е напълно съотнесима към тези творби.

Помня от отлетелите години на младостта експресивните стихове на Никола Тодоров, в които звучеше волунтаристичният му талант. След това той се посвети на най-сложната и тежка професия – лекарската, за която имаше дух и сърце. Тук няма да го наричам д-р Никола Тодоров, както е известен, ала в разказите му усетих, как опитът му на лекар, живял в постоянни срещи със смъртта и небитието, е укрепил много здраво погледа му за непреходното, както и неговата жизненост.

За мен срещата с тези разкази е много приятна – в тях блъбука и родопският диалект, защото излъчват изначалната светлина, заложена в човешките корени, разпрострени в подземията на кафявата горска почва. Тази светлина все повече отсъства във все по-скептичното ни живеене сред консумативното общество.

Историите ни предлагат колоритно пътешествие из битието и духа на родопчани, останали по местата си или откъснати от тях, чешити и своеобразни личности на доизживяване, пограбчени, брулени от превратностите и абсурдите, отстояващи своите разбирания за живота, смъртта и човешкия морал. Те са и документалната част от живота на автора, заедно с атмосферата и превъплъщенията на духа. Тъй като всичко в тази книга е неподправено, ведно с езика, тя е съхранила очарованието на естеството, както и вкуса на водата от първоизвора. Този сборник е автентичен автобиографичен роман, споменен и носталгичен, в който авторът е възкресил хората, пейзажите, сенките, духовете, мечтите, стремежите и въображението още от детството си, а те биха изчезнали в небитието, ако не е литературата, която, за щастие, има далеч по-непреходни измерения от житейските.

От първоизвора – родопското село Манастир в Преспанския дял на планината – най-високото, на километър и половина надморска височина на Балканския полуостров – там панорамите са други, през Асеновград, който също е достатъчно древен, където авторът живее, се спускаме в потоците и реките на неговата родова и съвременна памет, за да ни залее от техните води онзи озон, който почти не е останал в градовете на планетата. Един от великите италиански поети херметици Джузепе Унгарети в стихотворението си „Реките“, край които е преминало битието му, обобщава своя живот като „цвят от тъмнини“. Именно подобни цветни или обагрени „тъмнини“, потулени в душата, е изтръгнал авторът от своите герои и пейзажи, затова книгата е обагрена от мистериалната природа на Родопите и родопчани, което ѝ придава една особена светлина.

Тук няма да изброявам различните сюжети и герои – те са пред читателя. Всеки си тежи на своето място – майката Петра, бащата Наско, бабите, съседите, приятелите, началниците и неподчиняващите им се, лицата от родословното дърво, стари, млади, доизживяващи живота си, новородени... Своеобразна напътстваща фигура, водач или гид, в който се оглежда цялата народопсихология и народофилософия, е личността на дядото. Авторът е в постоянна невидима връзка с него – и на земята, и на небето, – диалогът помежду им не секва, а често се включват в него и свети Петър или самият Господ. Дядото е носител на цялата извечна философия, сред вълните на битието и небитието, в живота и отвъд смъртта – с жилавите традиции за добро и зло, мярката за различие, съграждане и разрушаване, любопитното и мъчително реене в тайните на живота и отвъдното, на хората и боговете...

„Да живееш като човешко същество, е само по себе си религиозен акт“ – казва големият изследовател на религиите и цивилизациите Мирча Елиаде. В разказите на Никола Тодоров това е съвсем осезателно. Като например столетницата Хуба, която смята, че „всеки трябва да си пренесе времето“, като бай Иван, който продължава да ходи пеш по петдесет километра дневно с половин бърбек и така забавя изтичащото му време, като злосторникът, който се преобразява, тъй като е застигнат от най-страшното отмъщение – затрупан е с добро, а бащата Наско, преди да умре, завещава „Не наранявай...“ – изглежда невъзможно в съвременния свят и дълго ще се питаме, защо? Дядото гид смята различието за най-хубавото нещо под слънцето, а изборът си е твой – дали да останеш на мястото си като остър камък, или да продължиш през реката на живота, която ще те заобли...

Мярката в човешкия живот, а тя е неотделима тук от природните измерения за преходност и вечност, личният избор, какъв да си и какво да правиш със себе си и другите, избликва непрестанно от разговорите и срещите на внука с дядото. Срещаме се чрез тънкия сарказъм на автора с алчността, властта като пробен камък за човека, егоизма, разрушителните инстинкти, стълкновенията между необходимото и излишното... Изправяме се пред почтеността и достойнството, отхвърлени от съвременния търгашески свят, спомняме си простото удоволствие, че си жив, гадаем дали ще се осъществи и справедливостта – най-великата човешка илюзия...

Големият английски културолог Джеймс Фрейзър казва: „Съществува и сравнителна анатомия на духа, не само на тялото и тя е не по-малко богата на далече стигащи последици, както спекулативни, така и практически за бъдещето на човечеството“. Подобна тенденция прозира в тези разкази. От тях ни гледа „третото око“ – вътрешното, което дядото разкрива на внука си, за да ни внуши, че то е най-важно в приемствеността. Мисля, че Никола Тодоров предлага на читателите богати и просторни за преживявания и размисли истории... В тях „Мъдростта е верига, пречи ти да преминеш кръга, превръща те в сталактит – той нараства с две капки и се стопява с една...“

Искушавам се да оприлича тази книга на едно рядко растение – ендемит, което се среща само в определени географски области. Това е силиврякът (хаберлея родопензис), така нареченото Орфеево цвете. Останало е на много малко места из планетата, сред които и Родопите. От 70-те години на миналия век то е обект

на изследване, заедно с лечебните му свойства, от НАСА, която го е включила в космическите си програми. Защото, като бъде изтръгнат с корените си от земята и превърнат в хербарий, след 31 месеца посаденият силивряк отново разцъфтява...

Пожелавам на Никола Тодоров успех, а на тази книга дълги и далечни пътища, защото тя е създадена, за да остане и след нас.

Тодоров, Никола. Спирка земя. Асеновград: Екобелан, 2013. 168 с.

ДИГИТАЛНА РЕСТАВРАЦИЯ НА „НЕДЕЛНИК“ НА СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

МАРИО СТАЙКОВ

„Неделник“ („Кириакодромион“ или „Неделник поучение“) е първата новобългарска книга, подготвена от Софроний Врачански и отпечатана в Румъния през 1806 г. Тя поставя началото на нов етап в книжовния живот на българите – налагането на печатната книга като основна форма на писмени комуникации. Според Христо Вакарелски „Неделникът“ е най-ценното за просветата ни през първите години на миналия век съчинение, дадено от Софроний. Новият дух, който е вложен в него, се изразява в поученията за „всекидневния практически живот“, в описание на робското положение на народа и ролята на духовенството за неговото преодоляване, в силно изразеното национално чувство, в „привързаността“ на автора към „живия народен език“. С всички тези свои страни „Неделникът“ има изключително значение за възрождането ни.

Екземпляр от „Неделник“ на Софроний Врачански е притежание на Централната библиотека на БАН.

За да бъде достояние на по-широка читателска аудитория, неговото дигитално копие е включено в онлайн каталога на библиотеката.

Основните насоки за работа при дигиталната реставрация са:

- подобряване на контраста и цветовете на страницата;
- евентуално добавяне на ефект за структура на хартията;
- премахване на дефекти по периферията и шева на книгата;
- премахване на петна и разкъсвания по повърхността, причинени от времето;
- ретуширане на букви, загубили първоначалните си очертания;
- ретуширане на илюстрации и повишаване контраста на изображението;
- подобряване на фактурата на хартията с цел придаване на материалност.

Дигиталното съхранение предлага следните предимства:

- неколкостранно по-малко пространство за съхранение на информацията;
- голяма скорост за търсене и разглеждане на електронни файлове;
- висока резолюция на изображението и възможност за увеличаване на детайли;
- възможност за копиране на файлове;

■ Образци на оригинални страници от „Неделник“ и техните дигитални реставрации

– възможност за лесно пренасяне на файла на електронен носител при представянето му на културни събития, в чужбина и пр.

Дигиталната реставрация вдъхва нов живот на текстовете, прави ги по-достъпни за читателите, а чрез представянето им в интернет те стават достояние на учени и специалисти, работещи у нас и в чужбина. Дигитализацията на фондовете на българските библиотеки е в основата на тяхното опазване, поддържане и предоставяне на бъдещите поколения като важен дял на нашето културно-историческо наследство.

Литература

- Аргирова, Мария. „Кириакодромион сиреч Неделник поучение“. – В: *Информационен бюлетин на Централната библиотека на БАН*, 2009, с. 5–7.
- Вакарелски, Христо. „Неделникът“ на Софрония и неговото значение. – В: *Училищен преглед*, 1926, № 3–4, с. 503–518.
- „Неделник“ на Софроний Врачански. – В: *Българска книга. енциклопедия*. София – Москва: Пенсофт, 2004, с. 307–308.
- Теодоров-Балан, Ал. Софроний Врачански. за стогодишнината на новата българска печатна книга (1806–1906). София: Бълг. книж. д-во, 1906. 139 с.

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ

022 Библиотечни сгради. Обзавеждане

Обемно-пространствени композиции и решения в детските отдели на библиотеките. Книги и статии. 21 загл. Бълг., нем., англ. ез. Март 2013. НБКМ

17 Етика. Учение за морала

Истина – лъжа. Книги, статии и интернет ресурси. 1906–2013. 43 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Март 2013. РБР

286 Анабаптисти. Менонити. Баптисти

Баптизъм и баптистка църква. Книги и статии. 22 загл. и 11 статии с пълен текст. Рус., англ., нем., фр. ез. Април 2013. НБКМ

323 Вътрешна политика

Конституиране на Босна и Херцеговина 1995–2005. Книги и статии. 1995–2013. 23 загл. Бълг. ез. Май 2013. НБКМ

323.15 Национални малцинства. Оптанти

Политики за интеграция на ромската общност в България и Унгария. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2012. 53 загл. Бълг. ез. Януари 2013. РБР

327 Международни политически отношения. Световна политика. Международна политика. Дипломация

Външнополитическа дейност на държавата. Книги. 1980–2012. 30 загл. Бълг. ез. Април 2013. НБКМ

330.34 Икономическо развитие

Влияние на иновациите върху конкурентната способност на фирмите от хранителната индустрия. Книги и статии. 1998–2012. 18 загл. и 7 статии с пълен текст. Бълг., англ. ез. Април 2013. НБКМ

331.108 Организация на персонала. Правилник за вътрешния ред. Трудова дисциплина

Набиране и подбор на персонал. Младежка безработица. Книги и статии. 1995–2012. 66 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

334 Организационни форми и споразумения за стопанска дейност. Кооперативно дело. Кооперация.

Информационно осигуряване на стратегическото фирмено планиране. Книги и статии. 1991–2012. 42 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

334.72 Форми на предприятията в зависимост от отношението към собствеността, източниците на финансирането и сферата на дейностите (частни предприятия, предприятия с държавно участие, обществени, международни и арендни)

Иновационна дейност и иновационна активност на предприятията. Книги и статии. 1994–2012. 58 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

Оцеляване на малкия бизнес в условията на криза. Книги и статии. 1992–2012. 48 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

339.13 Пазар. Анализ на пазара. Търсене. Предлагане. Конкуренция. Маркетинг

Анализ на маркетинговата обкръжаваща среда. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2012. 37 загл. Бълг. ез. Януари 2013. РБР

Изследване изменението на жизнения цикъл на продуктите. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2012. 39 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

Интернет директен маркетинг. Реклама чрез каталози. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2012. 46 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2013. РБР

Потребителско поведение и криза. Книги и статии. 1998–2012. 26 загл. и 7 статии с пълен текст. Бълг. и англ. ез. Април 2013. НБКМ

Разработване маркова политика за шоколадови изделия. Книги, статии и интернет ресурси. 1995–2013. 32 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

Хранително потребителско поведение при деца от 7 до 14 години. Книги и статии. 1995–2013. 15 загл. и 10 статии с пълен текст. Бълг. и англ. ез. Април 2013. НБКМ

339.18 Техника и търговията (икономически аспекти). Условия на сделките. Форми на стокообмен и разпределение на стоките

Съпоставка на индивидуалното и семейно решение за покупка. Книги и статии. 1999–2012. 22 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

341 Международно право

Суверенитет на държавите членки и институциите на ЕС. Книги и статии. 1992–2013. 38 загл. и 36 abstract. Бълг., англ., фр. ез. Април 2013. НБКМ

343.97 Криминална социология. Престъплението като обществено явление. Сравнителен криминалитет. Причини и влияния на престъпленията. Социални фактори на престъпленията

Женска престъпност. Книги, статии и интернет ресурси. 1925–2011. 58 загл. Бълг. ез. Януари 2013. РБР

351.88 Управление на външната политика. Държавен и обществен контрол

Издания на Министерство на външните работи. Книги и статии. 1878–2012. 72 загл. Бълг. и англ. ез. Януари 2013. НБКМ

368.3 Застраховки за живот и свързаните с тях сродни застраховки относно личността на осигурените. Индивидуално застраховане

Маркетинг на застрахователните услуги. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2012. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

372 Съдържание и форми на работа в предучилищното възпитание и в основното образование. Учебни предмети и учебници за начални и основни училища

Предучилищно възпитание. Нормативна база. Нормативни документи. 1970–2013. 31 загл. Бълг. ез. Април 2013. НБКМ

Предучилищното възпитание в България. Статии. 1970–1980. 145 загл. Бълг. ез. Април 2013. НБКМ

Предучилищното възпитание в България. 1980–1991. Книги и статии. 1980–1991; 1970–2013. 154 загл. и 22 статии с пълен текст. Бълг. ез. Април 2013. НБКМ

Приложение на технологичния подход в обучението по математика. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2011. 46 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

Текстовите задачи в обучението по математика в трети клас. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2012. 44 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

372.3 Занимания в предучилищна възраст

Съвременната музикална педагогика – проблеми, теории, методология. Книги и статии. 1995–2011. 31 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

372.4 Основно образование

Словесно-изпълнителски интерпретации на басни за развитие на рефлексия у 9–10-годишни ученици. Книги и статии. 1878–2012; 1992–2012. 14 загл. Бълг. ез. Март 2013. НБКМ

376 Възпитание, образование и обучение на специални групи и лица

Ресурсно подпомагане на ученици със специални образователни потребности. Книги и статии. 105 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2013. НБКМ

376.7 Възпитание на специални национални групи, на малцинства

Управление на проекти за социална мотивация и адаптация на ромските деца в училище. Книги, статии и интернет ресурси. 1996–2013. 55 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

504.3 Социални и социално-икономически аспекти на влиянието на човека върху околната среда

Изследване на екологичните проблеми и анализ на възможностите за рециклиране на отпадъци от транспорта. Книги, статии и интернет ресурси. 1981–2012. 49 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

512 Алгебра

Приложение на Грасманова алгебра за решаване на системи линейни уравнения с Крамер. Книги, статии и интернет ресурси. 1972–2012. 36 загл. Бълг. и нем. ез. Февруари 2013. РБР

614.8 Санитарна защита от злополука. Опасности от възникване на увреждания. Първа помощ

Управление и организация на службите по трудова медицина. Книги и статии. 1996–2011. 22 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

616.31 Стоматология. Болести на устната кухина

Денталното здраве на децата в предучилищна възраст. Книги и статии. 1975–2012. 48 загл. Бълг. и англ. ез. Януари 2013. РБР

622.32 Добиване на течни и газообразни минерални вещества

Предимства и недостатъци на природния газ като екогориво. Книги, статии и интернет ресурси. 1985–2012. 57 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

639. 4 Развъждане на мекотели

Технология за екологично производство на охлюви в България. Книги, статии и интернет ресурси. 1950–2012. 49 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

655.4/5 Издателско дело. Книгоразпространение

Българските книжарници от 1989 до днес. Книги и статии. 1989–2012. 52 загл. Бълг. ез. Март 2013. НБКМ

Издания на издателство „Хайни“. Книги и ПИ. 1998–2013. 100 загл. Бълг. ез. Март 2013. НБКМ

Книги на издателство „Факел“. Книги. 1991–2013. 125 загл. Бълг., фр. ез. Февруари 2013. НБКМ

657 Счетоводство

Счетоводни приблизителни оценки. Статии. 1992–2012. 10 загл. Бълг. ез. Януари 2012. НБКМ

657.4 План-сметки. Калкулация на себестойността

Калкулиране себестойността на кухненската продукция и осъществяване на контрол върху разходите. Книги и статии. 2007–2012. 13 загл. Бълг. ез. Март 2013. НБКМ

658 Организация на промишленото производство (предприятията) и на търговията

Изследване и анализ на енергийното стопанство в производствено предприятие. Книги, статии и интернет ресурси. 1996–2013. 44 загл. Бълг. ез. Януари 2012. РБР

659 Рекламно дело. Промислена и търговска информация

Печатната реклама и каталожната търговия в интернет. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2012. 57 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

681. 3 Машины и устройства за обработка на данни

Програмна система за онагледяване на учебен процес чрез разпространяване на екранно съдържание в рамките на локална компютърна мрежа. Книги и статии. 1990–2012. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

7.033.4 Романско изкуство

Романска култура (XI–XII в.). Книги и статии. 32 загл. Бълг., англ., фр. ез. Февруари 2013. НБКМ

721 Архитектура на сгради

Конверсия на бивши индустриални сгради и съоръжения в пространства за култура. Книги и статии. 2005–2012. 12 загл. и 9 статии с пълен текст. Бълг. и англ. ез. Април 2013. НБКМ

730 Скулптура. Общи въпроси

Български пленери и симпозиуми по скулптура от края на 20. и началото на 21. век. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2013. 57 загл. Бълг. Март 2013. РБР

Никола Терзиев – Желязото (1927–2006). Книги, статии и интернет ресурси. 1967–2013. 44 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

791.43 Киноизкуство. Кинофилми

Кино – история, психология, публика. Книги, статии и интернет ресурси. 1965–2012. 59 загл. Бълг. ез. Март 2013. РБР

796.01:15 Спортна психология

Когнитивна психология в спорта. Статии с пълен текст. 1992–2012. 15 загл. Англ. ез. Януари 2013. НБКМ

808.67 Български език

Паремиология. Лингвокултурология. Етнолингвистика. Книги, статии и интернет ресурси. 1967–2013. 97 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2013. РБР

809.435 Турски език

Изследвания за турски говори и турски диалекти в България. Книги и статии. 1900–2012. 18 загл. Бълг. и тур. ез. Март 2013. НБКМ

82 Литературознание

Дмитрий Ф. Марков. Книги, статии и рецензии за него. Книги, статии, рецензии. 1878–2013. 40 загл. Бълг. и фр. ез. Март 2013. НБКМ

840 Френска литература

Албер Камю. Публикации от и за него. Книги и статии. 1952–1989. 33 загл. Бълг. ез. Януари 2013. НБКМ

860 Испанска литература

Преводи на испанска художествена литература на български език. Книги. 2003–2013. 97 загл. Бълг. ез. Април 2013. НБКМ

886.7 Българска литература

Людмил Стоянов, за него. Книги и статии. 1953–2006. 103 загл. Бълг. ез. Февруари 2013. РБР

Михаил Ю. Лермонтов и българската литература. Влияние на Лермонтовата поезия върху творчеството на българските поети от епохата на Възраждането. Книги и статии. 1878–2013. 76 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2013. НБКМ

Образът на диаволичния град в ранните разкази на Димитър Полянов. Книги, статии и интернет ресурси. 1922–2012. 54 загл. Бълг. ез. Януари 2013. РБР

Публикации за романа „Солунският чудотворец“ от Фани Попова-Мутафова. Статии. 1969–1992. 11 загл. Бълг. ез. Януари 2013. НБКМ

Публикации от Милена Авонеди във фонда на НБКМ. Книги и статии. 32 загл. Бълг. ез. Януари 2013. НБКМ

914/919 Географско описание на отделни страни. Странознание

Словения. Книги и статии. 1992–2013. 51 загл. Бълг., англ., слов. ез. Март 2013. НБКМ

949.3 История на Белгия

Белгия и сепаратистките тенденции на фламандската общност. Книги, статии и интернет ресурси. 1985–2012. 43 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2013. РБР

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБР – Регионална библиотека „Любен Каравелов“, Русе

Уважаеми колеги, каним ви да изпращате описанията на изработените от вас писмени библиографски справки на електронната поща на В. Шардина, за да разширим обхвата на библиографския списък. Изпращайте ни ги в текстови файл и класирани по посочената схема.

*Редактор В. Шардина
v.shardina@nationallibrary.bg*

НОВИНИ ОТ НБКМ

На 14 март т.г. Националният статистически институт и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ откриха изложбата „България и светът в числа“ в централното фоайе на Библиотеката. Встъпителни думи произнесе директорът на Националната библиотека, проф. дфн Боряна Христова. Председателят на Националния статистически институт, д-р Ренета Инджова, приветства с „добре дошли“ гостите. Тя говори обстойно за значението, историята и развитието на статистическата наука. Експозицията бе организирана по повод 2013 г. – Международна година на статистиката и 133-та годишнина от създаването на Националния статистически институт. Тя представи на широката публика най-важните основополагащи документи за първите институции, извършващи системна статистическа дейност в България. Целта на изложбата бе да се акцентира върху значимостта и традициите на статистиката, като се представят статистическите издания, които са част от книжовното, научното и културното наследство на България.

* * *

През 2013 г. тържествено се отбелязва 1150-годишнината от Великоморавската мисия на св. Константин-Кирил Философ и св. Методий и създаването на българската писменост. Изложба „В светлината на словото“ бе открита на 21 май т.г. и бе част от културните прояви, които Националната библиотека посвети на светлата годишнина. Проф. дфн Боряна Христова отправи приветствие към гостите на изложбата, доц. д-р Елисавета Мусакова изясни съдържанието ѝ, а заместник-министърът на културата г-жа Деяна Данаилова поздрави библиотечните сътрудници. Показани бяха в оригинал едни от най-старите ръкописи, съхранявани във фондовете на Националната библиотека. Автори на изложбата бяха проф. дфн Боряна Христова, доц. д-р Елисавета Мусакова и доц. д-р Елена Узунова.

* * *

На 14 май т.г. в Националната библиотека беше представена най-новата книга на Арманд Басмаджиян „Арменската църква“, което се превърна в двоен празник за автора – рожден ден и премиера на книга. „Арменската църква“ е исторически очерк за историята на християнството в Армения – от приемането му в 301 г. за официална религия на държавата, през трудния път за утвърждаване на вярата и твърдостта на арменците при нейното отстояване. На откриването присъстваха представители на Посолството на Армения и Агенцията по вероизповеданията на България. Водеща на презентацията беше Вартануш Топакбашян, главен редактор на в. „Ереван“. Арманд Басмаджиян благодари на ръководството на Националната библиотека, което за пореден път му даде шанс да представи най-новата си книга, както и на семейство Задикян за финансовата подкрепа за издаването на осемгодишния му труд.

* * *

На 18 юни т.г. в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита изложбата „Как ще спреш ти мене – волната...“. Изложбата, посветена на 120-годишнината от рождението на поетесата Елисавета Багряна, бе дело на Националния литературен музей с участието на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Представени бяха 22 животописни постера, оригинални ръкописи, лични вещи, кореспонденция, книги с автографи, живописен портрет на Багряна от сливения художник Марин Подмолв и др. От фондовете на Националната библиотека бяха изложени тетрадките дневници на акад. Петър Динеков с редове, посветени на Багряна, оригиналният ръкопис на „Гондолиерска песен“, първи издания на нейни произведения с автографи, както и книги с автографи за нея. Актрисата Красимира Казанджиева прочете „Стихии“, откъс от „Мансардни мечти“ и стихотворението „Шепа сняг“. А на 4 юли се състоя премиерата на книгата „Писма – Елисавета Багряна“. Събитието бе в пълен синхрон с текущата изложба в централното фоайе на Библиотеката, посветена на 120-годишнината от рождението на знаменитата българска поетеса. Съставител и редактор на книгата е доц. д-р Людмила Малинова от Института за литература при БАН. Съдържа над 200 писма и пощенски картички от Елисавета Багряна до Владимир Василев, Николай Лилиев, Дора Габе, Петър Динеков и Иван Бочев. Тези писма разкриват впечатленията на поетесата от нейните близки и далечни пътешествия, които, както Вълчо Раковски пише, „не уморяваха, а по-скоро я освежаваха и подмладяваха“.

IN MEMORIAM

На 20 юни 2013 г. почина нашата дългогодишна колега **Юлия Димитрова**.

Родена на 7 юли 1950 г. в гр. София, Юлия извървя целия си професионален път в Националната библиотека. Всички имаме спомени от всеотдайната ѝ грижа към Методичната читалня и нейните ползватели, още преди самите ние да сме свързали съдбите си и да сме станали част от тази библиотека. Помним и това, че много години именно тя ни „осведомяваше“ на страниците на сп. „Библиотекар“ за всички нови книги по библиотекознание и библиография, постъпили в Библиотеката, и за всички бележити дати през настъпващата година. Потребителите на *Annual Bibliography of the History of the Printed book and Libraries* също си спомнят, че Юлия Димитрова бе част от редакторския комитет на изданието. Все още при необходимост „се обръщаме“ и към нейния *Анализ на библиотековедския фонд на НБКМ*. Тя остави своя отпечатък и върху каталозите на Националната библиотека и даде своя голям дял в осъществяването на проекта „Български книги 1878–1991“. Накрая на трудовия си път, след повече от 40 години всеотдайност към институцията, тя бе част от екипа, който изграждаше Текущата национална библиография на България.

Юлия отгледа една дъщеря, която има пълното основание да се гордее с трудолюбието, с честността, с добронамереността, с благостта на своята майка. Само преди една година тя я дари с дългоочаквания и много желан внук. Едно чаровно дете, което ѝ даваше сили и желание за живот. За съжаление коварната болест, която я мъчеше от много години, не ѝ даде възможност да му се порадва и да му предаде част от голямата любов, която носеше в сърцето си.

Ние, нейните колеги, ще я запомним като изключително работлив и всеотдаен човек, като човек, който никога не досаждаше на околните със своите страдания и проблеми, като човек, който винаги бе готов да се притече на помощ, като човек, който отдава сили и време за обществени каузи.

Дълбоко скланяме глава пред колегата и приятеля!

Почивай в мир, скъпа Юлия!

IN MEMORIAM

Библиотечната общност в страната и колективът на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ загубиха още един прекрасен свой колега – **Илонка Калоянова** (24 юли 1954 – 10 юли 2013).

Целият професионален и творчески път на Илонка е свързан с двете най-големи и престижни библиотеки в България – Университетската библиотека и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. В първата тя ръководи специализираната библиотека по география, а през 1983 г. постъпва в Националната библиотека, където след спечелен конкурс през 1989 г. е назначена за научен сътрудник. Тук именно тя става част от колектива на Центъра за национална библиография и Научната секция по библиографознание и се занимава в теоретичен и практически план с проблемите на продължаващите издания, изработва стандарти, въвежда ги в практиката, публикува статии в областта на статистиката и издаването на периодичните издания, изработва библиографии, участва в ретроспективното отразяване на картографските документи. През една голяма част от годините, прекарани в Националната библиотека и до своята кончина тя ръководеше отдела „Библиография и статистика на продължаващи издания“ и беше главен редактор на „Български периодичен печат“, серия 4, от Текущата национална библиография. Работа много отговорна, много трудоемка, но и много любима за Илонка. Никога ние, нейните колеги, не я чухме да се оплаква или да мърмори, когато се налагаше понякога да възстановява загубени записи или да подготвя по два пъти данните за националната статистика. Правеше го тихо, скромно, без шум и с много добра организация – собствена и на останалите колеги. Затова сега, след като научихме страшната вест, всички ние се чувстваме ужасно осиротели и безпомощни. Особено най-младите ѝ колеги. За тях

тя не беше само ръководител в работата, беше винаги ангажирана с личните им съдби, с проблемите им, беше като тяхна втора майка.

Илона Калоянова бе човек с изключително изострени сетива за чуждите болки и страдания. Като член на Националния граждански форум „Българка“ години наред се занимаваше с организирането на благотворителната дейност на организацията. Събираше пари и дрехи за малчуганите от училищата в Ботунец и Кремиковци, в детските домове за деца без родители, участваше в организацията на празници и изложби, подготвени за тях в библиотеката. Заделяше непрекъснато собствени средства и отделяше от свободното си време, за да помага на деца, напуснали вече домовете. Организираще събирането на книги за бесарабските българи и за домовете за възрастни хора. И всичкото това го правеше отново много скромно и много незабележимо.

Така и ще я запомним – забързана, ангажирана, много работлива, всеотдайна, готова винаги да се включи в благотворително начинание, готова винаги да изслуша всеки, за всичко, готова да помогне.

Скъпа Илонке,

ще ни липсваш изключително много, вероятно повече от това, което си представяме в момента.

Дълбок поклон пред светлата ти памет.

Почивай в мир.

ДНЕВНИЦИ 1933–1992

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

Стара и нова романтика

А на прозореца – жена с коси от злато,
в старинно облекло, замислена в тъга...
Която в друг живот съм виждал и която
съм любил може би...

Жерар дьо Нервал¹

Нашият век отдавна е провъзгласен за век на техниката, на сухия разум, на всепобедната наука. Големите открития и изобретения, които се направиха само в продължение на 20–30 години, свидетелстват за една усилена продукция на човешкия ум, който вече се домогва да разгадае най-тъмните тайни на природата и живота. Погледнете само нашето небе: Каква разлика в сравнение с небето на миналите векове! Над градовете вече няма лазурна синева, в повечето от стаите, в които живеем, не прониква никога слънчев лъч. Всъщност ние не чувстваме и нужда от слънцето. Светлината и топлината му замениха електричеството, каменните въглища, светилния газ, горивните масла. Над сградите вече няма ведър простор, защото гора от фабрични комини всеки ден изхвърля гъсти черни облаци. Небето е тъжно и мрачно, по него няма птици, не се чуват гласовете и песните на някогашните любими чучулиги и славеи. Всъщност защо ни са техните песни? Ние имаме грамофонни плочи, които плачат и говорят на всички езици, с всички тонове и във всички възможни гами. Ние имаме радио, което ни свързва и с най-отдалечените краища на света, което унищожава времето и пространството, скъсява пътищата, поваля всички прегради.

Нашето небе не е тихо и спокойно както някога. Сега то е пресечено от милиони невидими антени, които пренасят човешки гласове от един край на света към друг. Наместо птици с пера и сърца сега там бучат моторите на нашите аероплани, целелини, балони. А не рядко се издигат нагоре в бездънните висини кутии с хора, които стигат 20 хиляди метра над нас, за да изследват – стратосферата. Може да не е далеч времето, когато ще установим редовни пътнически съобщения със съседните планети, както отдавна вече пътуваме и се връщаме непрестанно от Америка към Европа, от Европа в Америка.

Това е само на нашето небе. Но какви страшни, невиджани и нечувани чудеса ще открием, ако хвърлим само бегъл поглед тук долу, на повърхността на земята, или над нея и под водата! За тях да не говорим. Излишно е. Примерът с нашето

¹ Псевдоним на френския поет романтик Жерар Лабрюни.

преселение във въздуха е достатъчно красноречив, за да се убедим напълно в доминиращото влияние на разума в нашата епоха.

И все пак ние продължаваме да бъдем романтици. Нашият романтизъм е сега по-друг, отколкото романтизмът, например, на средните векове. Но той съществува, а това е важно. Разумът не може да го победи, прогресът на науката не го прогони от душите ни, а дори сякаш го направи по-скъп и по-ценен, и по-желан в много отношения. С какво да си обясним неговата устойчивост и постоянство? Навярно това е една неотменна склонност на нашата човешка природа, една склонност, която никой не може да задуши и убие. Ето – романтизмът на средните векове възкръсна в първата половина на миналия век чрез творенията на писателите от романтичната школа. След това дойдоха позитивизмът и натурализмът, за да го засенчат и погребат, но не завинаги. Защото само няколко десетки години след това романтизмът възкръсна за втори път в лицето на символистите – истински неоромантици. Някои модерни литературни течения отново се опитаха да подчинят поетическата мисъл на разума, но напразно. Романтичната склонност на нашата природа днес възкръсва за трети път, заедно с възкресението на истинския класицизъм. Въпреки че живеем във века на техниката и общата механизация на живота, ние продължаваме да бъдем романтици или най-малко се стремим да станем такива.

Разбира се, нашият романтизъм значително се различава от тоя на предишните епохи. Преди всичко той е освободен от сантиментализъм и се явява като един чист стремеж на душата към тайнственото и непознатото, към новото и невкусеното, а понякога и към забравените хубави страници на старината. Една от неговите прояви в литературата са екзотичните романи, книгите, които рисуват далечното и невиденото, книгите, които мамят и увличат. Науката, разбира се, стига до невероятни резултати в разкриването на това неизвестно, умът показва широтата и дълбочината на своите възможности. Но ние днес с това повече не се задоволяваме. Копнеем да преживеем с чувствата си далечното и екзотичното, да го усетим по-непосредствено с нервите и сетивата си, а не само с ума си. Така се подсилва и расте нашият романтичен копнеж по него. Но нашата романтика не спира до тук. Тя търси вече нови обекти и се изразява в придобивките на самата техника. Нима има нещо по-романтично от прелитането на океана с аероплан или от проникването в опасните пластове на стратосферата? Нима Линдберг² е обкръжен с по-малко романтично очарование, отколкото някои от героите на най-чистите романтици, например? Така нашата склонност към романтизъм става двойна. Тя еднакво се откликва на подвига на загиналите само преди месец – два[ма] руски изследователи на стратосферата, както и на стиховете на един Жерар дьо Нервал, който с такава тъга спомня за една жена с коси от злато в старинно облекло, която в друг живот е виждал и любил може би.

7–10 март 1934 г.

² Чарлз Линдберг – на 27 май 1927 г. американецът прелита за пръв път Атлантическия океан от Ню Йорк до Париж.

Това е моята улица. Дълга е не повече от 200 крачки, затворена е за достъпа на коли и автомобили с по три дървени кола, забити на двата ѝ края. Всъщност никога по нея не биха минали коли, защото е излишно и няма нито един вход, само няколко слепи врати в стените на високите сгради, които се издигат над нея. Това е улица само с прозорци – многобройни редици прозорци и балкони, улица без номера и без име. Напразно ще търсите по стените табела с наименование, напразно ще се взирате в плана на града – тя име няма. Пък и за какво би ѝ служило? Всъщност никой не живее на нея, т.е. никой не би си служил с нея за адрес, защото четирите големи сгради, които я обграждат от двете страни, имат своите лица и своите входи на съседните улици.

Ала все пак тя има свой живот. Наистина, коли и автомобили не минават, трамвайни релси не блестят по нея, няма магазини и бляскаво украсени витрини, тълпи от минувачи не шумят, нито паважът свети от утринната роса. Моята улица паваж няма. Тротоарите са покрити със зелени квадрати трева, обградени с обикновена тел, а средната част е равна, сиво-черна, навярно насипана със ситна сгурия. Вечер не прорязват небето огнени електрически реклами, нито гласовете на високоговорителите мамат към кината.

Но тя има своя хубост. Преди всичко това е улица само с прозорци и балкони и с нито един вход. Сутрин разноцветни завеси откриват по едно кътче от стаите и живота на хората, които ги обитават. Заблестяват светли и тъмни петна по стъклата, слънчеви отражения играят по стените, отварят се и се затварят врати по балконите. Понякога сядам край своя прозорец и се заглеждам в отсрещната сграда. Зад стъклата се мяркат силуети на жени, мъже, деца. Някоя хубава глава се подаде и скрие пак, една случайна усмивка се пречупи във весело отражение по стъклата и пак изчезне. А аз мисля: Колко различни хора сега се събуждат за дневния живот. Кои са те? Какви са те? Аз зная, може би не всички от тях имат щастие, не за всички тоя ден е радостен, но все пак не отварят ли очи всички с една надежда, че днес ще им се случи нещо хубаво, ще блесне една щастлива усмивка, нечакан слънчев лъч ще донесе сияние и радост в мрака на живота им?

Ето – аз чета надежда във всяко мярнало се случайно зад завесите лице. Мъжете копнеят за усмивките на хубави жени, жените чакат радост и щастие от настоящи или бъдещи избраници. Може би това е само в първия миг – първия миг след събуждането, когато човек е още в плен на своите сънища. За мнозина следващите мигове са горчиви, защото спомнят за страданията, които не ще ги отминат и през настъпващия ден. Но само за тоя пръв миг, пълен с надежда, с блянове, с примамката на жадуване и чакане, не заслужава ли човек да живее целия ден, да търси тоя ден, да мечтае за утрешното събуждане?

По моята улица минувачите са редки. Мерне се силует на дама, която пресича, за да скъси пътя си, стара жена едва пристъпва покрай стената, евреин, сив и кален като чувала, който е на гърба му, протяжно и лениво се провиква на някакъв неясен и непознат език. Навярно събира стари неща. Към обяд се чува тропане на обувки и дрънчене на кутии. Трима-четирима продавачи – обикновено стари, прегърбени мъже и жени, тичат от единия край към другия, на гърба с торби или в ръцете с кутии зеленчук, семена, макари, игли, вестници и т.н., обръщат се всеки миг и ето – спират, сядат под стрехите на балконите, притаени и почти невзрачни. Така стоят половин час, час, всеки няколко минути поглеждат нататък, отдето са дошли, и пак се притайват. Най-сетне стават и все така предпазливо се връщат. Или пък изведнъж излизат от скривалищата си и хукват в противна посока. Недоумявате. Но ето – от единия край се задава снажната фигура на стражар, той върви бавно и спокойно, но едната му ръка е вдигната застрашително. Досещате се: това са улични продавачи, които навярно вършат своята дребна и незначителна търговия без необходимия разрешителен документ. Затова и така панически бягат при появата на полицаия.

Към 1–2 часа улицата се оглася от весели викове. Нахлуват тъпна деца. Личи, че се връщат от училище: чантите са в ръцете им. В групата има и добре облечени, и орфани. Но всички играят заедно – измъкват от чантите топки, въженца, каменни плочки и най-различни други съоръжения, необходими за игрите им. Почват гоненици, скачане, тичане. Сочни детски гласове се издигат към етажите, чуват се крясъци, понякога песни или звукове, издавани от някаква малка детска окарина или пиколо. Това трае час или два. В къщи навярно отдавна ги чакат за обяд, но какво значи това за малките граждани на Варшава. Възрастта им осигурява неотменната привилегия – да не се подчиняват на реда, по който живеят техните родители.

Но ето от единия край на улицата се задава някакъв висок човек с китара в ръка. Това е музикант. Той спира на средата и почва да пее, акомпанирайки си на своята стара, сива китара. Изведнъж детските игри спират, малките фигури го наобикалят, заглеждат се в пеещото лице и инструмента, който издава такива чудни звуци. Отварят се прозорци и врати по балконите. Показват се глави. Музикантът пее дълго. Спира, покланя се, почва пак. Когато свършва, медни монети полетяват от етажите. Той се навежда и ги търси в тъмната сгурия. Две деца също се навеждат, събират монетите и му ги подават. От благодарност той изсвирва нещо весело на китарата, казва им думи, които от прозореца не чувам, и тръгва нататък. Децата се разсмиват, грабват чантите си и го сподирват с весели викове.

Струва ми се обаче, че по здрач и вечер улицата придобива особена прелест. Става съвсем тихо. Минувачите са съвсем редки. Няма нито една електрическа лампа, нито един фенер. Осветяват я бледните отблясъци на прозорците. Ето – от единия край се задава една млада двойка, която тук прави срещите си всяка вечер. Те се разхождат дълго. Говорят. Спират се на едно място и жестикулират. Думи не чувам, но светлината от отсрещния прозорец ми позволява да наблюдавам лицата и движенията на устните им. Тя е без шапка – навярно живее някъде наблизо. Светли руси коси, пламтящи като злато, падат едва ли не до раменете ѝ.

Навярно очите ѝ са сини. Та друг цвят би ли отговарял на русите коси! Лицето е малко продълговато, но безкрайно нежно, някак си вдъхновено, почти прозрачно. Тя говори бърже, темпераментно, вероятно често прекъсва и възкликва. Държането ѝ ми напомня нещо много младежко, ученическо. Може би е ученичка. Той е също млад, много млад – висок и малко приведен напред. Движи се с големи крачки, затова често отминава напред, но изведнъж се сепва, усмихва се, навярно иска извинение и пак продължава да говори. Говори дълго. Може би не се виждат през деня, утре също цял ден няма да се видят – и затова искат да си кажат всичко, всичко до най-сетната подробност, до най-незначителната дреболия. А понякога не говорят. Спират се един срещу друг, улавят се за ръце и мълчат. Мълчат и се гледат, впили погледи един в друг. Това не е нямо съзерцание, това е нещо повече – това е особен живот и особено, дадено на малцина щастие. Мракът става по-гъст и обвива фигурите им, студените ръце на нощта пълзят по стените, може би е вече много късно. Ето – двата силуета се раздвижват, тръгват нататък и се изгубват към края на улицата.

Едва сега чувам звуците на пианото. Един или два етажа над мен някой свири всяка вечер. Навярно често пъти има отворен прозорец, защото звуците стават по-силни, нахлуват в тишината на улицата и през стъклата и стените минават в стаите. А там сигурно седят и други като мен, слушат и се питат: Кой свири всяка вечер? Навярно това е жена, и то млада жена. Може би сега се учи да свири, защото често повтаря едни и същи музикални късове по няколко пъти. Аз виждам в здрача тънки бели пръсти, които се допират до клавишите, удрят плахо и с трепет. Младата музикантка притайва дъх, сякаш иска да долови излизането на звуците, които за нея шумят като крила на малки птички, готвещи се да отлетят. Но понякога клавишите гръмват, аз чувствам как ръцете се борят с инструмента, искат да го подчинят напълно, да го обезпльят, да го превърнат на музика. Облъхва ме и мен трепета на тая душа, която един или два етажа по-горе трепти с всеки звук, с всеки удар и напруга сили да победи мъртвия инструмент. Аз чувствам изопнатите мускули и нерви, затова с облекчение въздъхвам, когато тоновете стават по-тихи, по-плавни, по-спокойни. А понякога и спират съвсем, за да почнат след няколкоминутна пауза отново. Навярно тогава пианистката става от стола и отива към прозореца, впива очи в здрача и мечтае – мечтае, както мечтаят всички млади хора в тая тиха, потънала в мрак и покой, улица.

Коя е тя? Често се вглеждам в силуетите на жени, които пресичат двора или слизат по стълбите. Търся в лицата им напрежението на миговете, когато една млада жена изгаря от усилия над мъртвия инструмент и жадува победа. Диря тънките бели пръсти, които играят по клавишите и с всеки удар събуждат в здрача на вечерта съзвучия. Търся и не намирам. Тайната остава неразгадана, тая тайна расте и обкръжава с воала си все повече и повече непознатата – жена и музикантка, мечта и сияние в мрака на нощта.

А когато пианото спре, притеглям стола си към масата. Там стои една книга, всяка вечер разтварям на една и съща страница. Взимам и чета един Sonnet, който звъни в душата ми и тая вечер с нова красота и с нови тайни, въпреки че е четен толкова пъти до сега.

Mon âme a son secret, ma vie a son mystère
 Un amour éternel en un moment conçu:
 Le mal est sans espoir, aussi j'ai dû le taire,
 Et celle qui l'a fait n'en a jamais rien su.
 Hélas! j'aurai passé près d'elle inaperçu,
 Toujours à ses côtés et pourtant solitaire;
 Et j'aurai jusqu'au bout fait mon temps sur la terre,
 N'osant rien demander et n'ayant rien reçu.
 Pour elle, quoique Dieu l'ait faite douce et tendre,
 Elle suit son chemin, distraite et sans entendre
 Ce murmure d'amour élevé sur ses pas.
 A l'austère devoir pieusement fidèle,
 Elle dira, lisant ces vers tout remplis d'elle:
 „Quelle est donc cette femme?“ Et ne comprendra pas!

Навярно Félix Arvers³ е писал тия стихове преди сто години. От тогава са се случили много нови неща на историческата и културна арена, Франция даде по-големи и по-велики поети на света. Но хората се менят бавно, и то главно външно. Ето – за един век нашата психика не се е променила почти никак. Ние още се вълнуваме от чувствата, които са вълнували и Arvers, тръпнем от неговия стих *Mon âme a son secret, ma vie a son mystère*, защото може би и ние имаме тайни, които не издаваме никому, които не изповядваме пред хората. И нас ни обхващат настроения като неговото, и нашето сърце се превръща на опъната струна, която е готова всеки миг да се скъса – дори и при най-слабо докосване. Стига ни малко здрач, малко музика, за да възкресим в душите си романтиката на миналите времена и да зачетем забравените страници на стари и малко познати поети. Особено когато самотата е наша гостенка, а прозорецът ни гледа към една потънала в здрач и тишина, унасяща улица.

10 март 1934 г.

Забравен валс

Тая вечер чух един валс, който някога съм слушал много пъти. Името му не знам, нито си спомням автора. Той се пее – някога се пееше много и от всички. Но нито една дума от текста не се е запазила в паметта ми.

Все едно. Текстът може би не би ми и харесал вече. Навярно има много баналност и плоскост в него, които най-често се дължат на лош превод. Но мелодията, тая странна, нежна, опиваща мелодия – тя сякаш се е впила в клетките на тялото,

³ Феликс Арвер – френски поет и драматург. Сонетът му „Тайната“, наричан и „Сонетът на Арвер“, придобива огромна известност. Посветен е на Мари, дъщерята на писателя Шарл Нодие.

проникнала е в кръвта и мускулите, магьосала е чувствата и мислите ми. Сякаш е станала нещо неотменно от самата ми същност.

Тая вечер вървах из улиците в неин плен, и се питах: Защо? Какво има в нея, за да ме държи така силно, да ме кара да тръпна при всеки звук и да се разтапям при всяка извивка?

А ето – тя наподобява танго. Като че валсът е овладян от новата страст на нашето време – тангото. Затова е така тъжен, печален, отчайващ. По този начин тоя забравен валс придобива особена прелест, защото звучи като съчетание на старото с новото, на романтиката на миналото с тъжните стонове на съвременността. Нещо старинно – и все пак толкова нови, живи, наши тръпки са изпълтени в тая мелодия. Затова и тя така силно завладява, опива като стопроцентов алкохол, замъглява и разтопява. Чувствате как се топят и чезнете под нейните безнадеждно тъжни звуци, загубвате съзнание за онова, което ви обкръжава, пренасяте се в друго време, пред очите ви възкръсват образи, никога невиджани, но така близки и скъпи. В тия видения ви се разкрива и цялата същност на мелодията. Забравеният текст взима нова форма, вие вече сами си съчинявате текст, в който искате да вложите тръпките на всеки отделен звук.

А за какво говори тоя текст? Къде ви пренасят изникналите самоволно видения? Ето – вие виждате един не млад човек, може би над 40 години, с посивели коси, с дълбоки бръчки по откритото чело. Той седи на една софа, седи дълго – без да се движи, без да говори, а струва ви се, че и не мисли дори. Отначало погледът е съсредоточен и угаснал, но после изведнъж се оживява и почва да блуждае из стаята. Но това е само за няколко мига, защото скоро пак угасва, главата клюмва, цялото тяло се отпуска безпомощно. Бихте казали: мъртъв човек, без нито една мисъл и нито едно чувство. Но ще се излъжете. Той е като един съд, външно спокоен, но ако наблюдавате стените по-отблизо, виждате, че те са напукани и похабени от дълги и мощни бури. Сега бури няма, останало е само опустошението и оная страшна, дълбока, катастрофична тишина, която настъпва след ураган. Така и у него. Чувствате, че една безкрайна и фатална тъга го е сковала в ням ужас, всъщност сковала е само двигателните центрове, енергията, инициативата, желанието, но тръпките на горчивото усещане са останали, нервите продължават да възприемат убиващи болки и да се огъват от ужаса на една непоносима участ. А каква е тая участ? Ето, погледнете ръцете, гънките на пръстите, взрете се в нервните трептения на лицето – и ще узнаете. Това е тъга по жена. Това е мъката на изоставения и забравения, който чувства своята безпомощност, който е сломен от съзнанието, че няма сили да си върне загубеното, защото отдавна не е млад и косите са безнадеждно посивели. Той е обичал една жена, може би и тя го е обичала. Тя е била цялото щастие на живота му – единственото и най-голямото щастие. Синеока или с черни очи, брюнетка или русокоса – все едно каква е била. Важното е, че е имала сърце, че очите ѝ са упойвали, а усмивката е пренасяла в приказни страни. И където се е появявала, пиляла безотчетно прелестите на своята младост и е запалвала в сърцата огъня на своето обаяние. А сега – сега е далеч някъде между чужди и завинаги чужда на посивялото сбърчено чело, опряно о облегалката на софата. Очите вече не я търсят, не я зоват, а само скърбят

за онова, което е безвъзвратно изгубено. Тия угаснали очи само питат в отчаяние, питат, без да чакат отговор: Защо ме забрави? Завинаги ли ме забрави? И отново клюмват в нямо вцепенение.

Един забравен валс какви видения навява! Декорацията няма значение. Може да я мените колкото си щете. Пренесете се в 18. век или в буйните устреми на първата половина на деветнайсетия, или най-сетне в безумното темпо на двайсетия. Все едно. Мъката на забравения е винаги същата – убиваща, упойваща като най-тежък опиум. Няма нищо весело в тая мелодия, нито една светла искра – всичко е безнадеждно, тъжно, трепти в отчаяние и болка. Ето – ние сме може би млади, чувстваме мишците си силни, устремите си непобедими. Животът е пред нас, щастието е пред нас, стига да протегнем ръце, за да откъснем цветове на радост и упоение. И все пак стоновите на тая мелодия ни вълнуват. Под нейните звуци ние тръпнем като под извивките на най-меланхоличното танго. Защото чувстваме, че ако не днес, то утре тая забрава може би ще разруши и нашия живот, ще убие и нашето щастие.

12.III.1934 г.

Нима има такива очи?⁴

Така пита Лиляна от драмата на Ст. Савов⁵ „Изстрел“, когато художникът Сираков ѝ казва, че ще нарисува картина „Продавачката с виолетовите очи“. Те са там на една глуха улица, при една дъсчена барака, приспособена за вестникарска будка. Ето как описва авторът обстановката: „Вдясно от бараката – стобор. Над него и бараката са надвесени гроздове цъфнал люляк. Зад стобора в двора – раззеленили се дървета“. Вечер е, улицата е още по-тиха и глуха. Сега там разговарят Лиляна – продавачката от будката, и художникът Сираков, случаен минувач. Една нечакана среща, а колко очарование и какви хубави надежди издават още първите думи на случайните познайници. Един момент от техния разговор е особено характерен и мил.

Лиляна: Трябва да е вече десет и половина. Татко се забави... Какво гледате там?

Сираков: Гледам цъфналия люляк над стобора. О, ето и над будката... Каква красота!

Лиляна: И колко силно мирише! Особено вечер... Усещате ли?

Сираков: Наистина – красота! Бих могъл да скицирам всичко това.

Лиляна: Елате утре.

Сираков: Не, денем не. Само нощем. И то тъй, както си е – заедно с вас в будката.

Лиляна (смее се): О, не трябва с мен. Аз ще грозя картината.

Сираков: Напротив, вие ще бъдете в центъра – тютюнопродавачката с виолетовите очи.

⁴ В библиографията на П. Д. няма сведения рецензията да е публикувана.

⁵ Стефан Савов – бълг. актьор и драматург, играл в Народния театър.

Лиляна: Нима има такива очи?

Сираков: Вашите са такива.

Лиляна: Подигравате се.

Сираков: Поне аз така ги виждам – тъмновиолетови като цветовете на люляка.

Ето така почва тая тъжна драма – с възторг и с романтика, и с надежди. Упоението на младостта и чаканото щастие правят нейните първи страници по младежки очарователни и мили. Наивност и чистота, вяра в живота лъха от разговора на Лиляна с младия художник. Вие слушате техните думи и се чудите, може би. Защото знаете, че това е бедна тютюнопродавачка, която живее на забравена глуха уличка в едно от предградията на София. Тежка участ виси над нея, както и над случайния ѝ познайник, художника Сираков – беден, но предан на изкуството си младеж, изнемогващ в тежка мизерия. И вие се питате: Откъде е това обаяние, което излъчват думите им в тая късна вечер? Защото чувствате, че лицата им са озарени с чудно сияние, че думите са светли и възторжени. А очите – очите на бедната тютюнопродавачка, скрита в дъсчената будка, наистина ви се струват виолетови като клонките на люляка над нея. Но има ли такива очи?

Да, има. И те не се срещат само в приказките или на киноекраните. Те са в обикновения живот, живота, който наблюдаваме всеки ден, който живеят хиляди подобни на нас. Тъкмо него е искал да ни покаже Савов – да направи една изрезка от него, без да си поставя големи идейни задачи за разрешение. Успял ли е? Впечатлението от творбата потвърждава това. Ето една пиеса, в която нито за миг не ще извикате: измислено, фалшиво. Дори и някои пресилени места сте склонни да приемете за естествени и възможни в обстановката, която авторът рисува. Това се отнася особено за Сираков, който на места говори и се държи не както трябва. Но нали той е художник, човек на изкуството, при това още толкова млад, а младостта е органически предразположена към поза и театралност. Затова Сираков не отрича, а утвърждава главната особеност на Савовата пиеса – нейната жизненост, която я прави една същинска, вярна изрезка от живота, от обикновения живот, от живота на хилядите.

В този живот авторът ни въвежда още с първата сцена. Пред нас са Лиляна, чичо Ставри, Софка, Божилов, Пумпала, Сираков, Мишо, Манчо. Още в тая картина първите четирима са обрисувани достатъчно добре и са изтъкнати с основните им качества, а останалите са само загатнати. Втората картина ни доразкрива героите. Явяват се още Рошлата и баба Туле. В другите картини вече героите са обрисувани окончателно.

И ето тия няколко души, които свързва преди всичко общото място на живот, са не само в обикновени външни, но и в интимни, страшно заплетени отношения. Задачата на автора е доста трудна: да обрисова и разplete възела на тия отношения. Нека проследим как те се развиват.

В първата картина на I действие са дадени отношенията между Софка и Божилов, Лиляна и чичо Ставри, и са загатнати бъдещите връзки между Лиляна и Сираков. Във втората картина на действие същите отношения се доуясняват и подчертават. Във II действие, I картина, вече се внася нещо ново, което по-преди само смътно се предполага: отношенията между Манчо и Лиляна, Софка и Пум-

пала. Положението е особено затегнато, действието се намира сякаш на задънена улица. Лиляна е без работа, Сираков е без работа, чичо Ставри е без работа. Над това семейство е надвиснала страшна съдба, някакво нещастие – още по-голямо от настоящето – се приближава. Неволно се питаме: Как ще свърши всичко това? Къде е изходът от тия толкова заплетени отношения?

Но и в трето действие авторът продължава да дава нови неща. Ето, сега се разкриват отношенията между Мишо и Софка. Почваме вече да се страхуваме да не би в края на краищата драматургът да бъде изправен пред една непреодолима невъзможност. Но изведнъж настъпва малко разведряване, нова развръзка на отношенията между Софка и Пумпала – една от най-мъчителните, най-тежките връзки е разплетена. Но ужасът не е още преминал, атмосферата става още по-задушна, защото всички знаем – Пумпала няма да остави така тия неща, ще отмъсти и ще отмъсти лошо. Затова с трепет минаваме към последната картина. Следим действието с тревога. Като под тежкото влияние на някаква Мора⁶ сме. Но ето най-сетне след толкова мъчително очакване иде развръзката: Манчо става изкупителната жертва. В първия момент недоумяваме. Питаме се: Защо? Нима тоя нещастен отхвърлен поклонник, незачетен кандидат, който никому нищо зло не прави, който е така слаб и безволен, че дори не смее да протестира и да се бори, а само хленчи и пълзи, нима той трябваше да бъде улучен от фаталния изстрел? Но това е само в първия момент. Съсредоточаваме се върху преживяното, проследяваме развитието на действието, обсъждаме резултатите и се убеждаваме, че развръзката е дълбоко обмислена, необходима, наложителна. Чрез нея е показан един престъпник като Пумпала, върната е към живот една заблудена жена като Софка, отстранена е мората от семейството на Сираков и Лиляна, и, уви, унищожен е един излишен човек – Манчо, безволният и нерешителен поклонник, изкупителната жертва на цялата драма.

Обикновено сме свикнали да търсим главни герои във всяка пиеса. А тук такива няма. Еднакви права имат да получат тоя етикет и Софка, и Сираков, и Лиляна, но излишно ще бъде да ги наричаме така. Всъщност тук всички са главни герои и същевременно никой не е такъв. Както и в живота – главни герои няма, всички са еднакви, равноценни, равноправни и равноважни. Защото всеки сам за себе си е герой на своята лична драма и обикновено лице в голямата общочовешка трагедия. Така и тук. С еднакво право могат да бъдат наречени главни герои всички лица на „Изстрел“ с оглед на собствената им лична драма и второстепенни по отношение на драмите на другите. А точно това придава още по-голяма изразителност на творбата като изрезка от живота на всички подобни нам. Защото, ако това са лица, свързани само с общото жилище, с общия дом, с общия двор, такива домове и дворове има много, ако щете – такива са всички, от които ние сме излезли или които още обитаваме. И всеки си има собствена драма – нещо повече, един сбор от драми, една заплетена и капризна комбинация на взаимни отношения.

⁶ В българския фолклор Мора е невидима сила, която нощем се явява под формата на зъл човек или разярено животно и дави с непоносимата си тежест дотам, че човек почва да крещи.

Савов си е поставил една трудна задача, която е разрешил изобщо сполучливо. Наистина, големи идеи няма, речи не се произнасят, имена на философи не се срещат в нито една реплика, не се говори с богато украсени и книжни фрази, но точно и затова е трудно изпълнението на подобен замисъл. Защото вниманието трябва да бъде съсредоточено само в хората, които ти трябва да наблюдаваш продължително и изучаваш дълбоко, за да можеш правдиво да ги обрисуваш. А на повечето български писатели точно това им липсва. Те създават големи постройки, влагат в основата бляскави концепции, дават израз на вълнуващи идеи, но всичко е изкуствено и книжно, защото в постройката, в идеите няма живи плътни дишащи хора, а само скици и несполучливи проекции на образи. Малко са изучавали живота, който се заемат да опишат. Затова, струва ми се, преди да имаме големи творби, разрешаващи и големи идеи, нужна ни е една своего рода „описателна“ литература, която да изучи обстойно нашия живот и да предаде образите, които виждаме и срещаме всеки ден около себе си. Една литература, която да дава живот и действие, която да отразява действителността, без да си поставя големи идеи и заплетени задачи. Когато нашите писатели постигнат това, тогава леко ще могат да пристъпят и към по-трудните възможности.

Ето – Савов сполучливо е избрал тоя път. Ще бъдем несправедливи, ако решим, че той е просто фотограф. Нищо подобно. Той е творец – интересен, често пъти много дълбок, остроумен композитор, добър познавач на сцената, с остра наблюдателност и достатъчно богато въображение. Вижте само как хубаво подрежда материала си и комбинира взаимоотношенията на действащите лица. Постоянното противопоставяне на Лиляна и отношението на хората към нея със Софка и връзките ѝ с Пумпала, Божилов и т.н., внася една особена смяна на светлини и сенки в цялата пиеса. Лиляна е небесният ангел, който бди над тоя нещастен и тъжен общ дом. А около нея се нареждат чичо Ставри, Мишо, Сираков, Манчо. От другата страна са Софка, Пумпала, Божилов, баба Туле. Контрастът придава особена изразителност и релефност на всички тия отношения, подчертава качествата на лицата, развитието на действието, смисъла на развързката.

Една пиеса, която започва с хумор, шеги, весело остроумие, вечерна романтика, с мечти за успехи, с въпроси: „Нима има такива очи?“. А ето постепенно атмосферата става тежка, смрачава се, душно е, трудно се диша, сякаш всички са поразени от мизерия и престъпни нагони. Особено във втората картина на третото действие, когато мрачността стига своя връх, мизерията е вече на прага, безработицата смрачва, психологическите конфликти погубват и похабяват. Ще има ли изход от всичко това? Готови сме вече да отговорим: Не, такива очи няма! Но ето с тревожната развързка настъпва и разведряване, пак ни лъхва свеж въздух, ние сме способни да се надяваме, да мечтаем отново и да отговорим с думите на Сираков: „Вашите очи са такива. Поне аз така ги виждам – тъмновиолетови, като цветовете на люляка“. Това са очите на Лиляна – оная, която с нито едно дихание, нито с една стъпка не поема върху себе си вина за настъпилия мрак и затова заслужи разведряването, което идва с развързката на пиесата.

14–26 март 1934 г.

Една жена – дете. Малко е странно, но Franciska Gaal⁷ тая вечер беше истинска жена и твърде правдиво дете. За да постигне последното, тя правеше видими усилия, беше подготвяла дълго ролята си и я изпълни добре. Но за да бъде жена – нима има нужда от някаква предварителна подготовка? Тя е с цялата си същност, с всеки свой жест, с всяка стъпка, с всеки звук прелестна, увличаща, завладяваща жена, която вдъхва магия, разлива очарование, изтръгва възторзите на зрителите. И тая отчайваща прелест се дължи не само на красотата на формите на гъвкавото тяло, но и на усмивката, която трепти на устните, на дяволитото остроумие на очите ѝ, на нейната забавна и весела изобретателност. Напускайки залата, човек не само не съжالياва за двата часа, които е прекарал с очи приковани към екрана, но е изпълнен с някаква очарователна наслада, иска да се смее, да говори много, да сподели преживяното, да даде и на другите малко от голямото удоволствие, което е изпитал. Върви и мисли: някъде има друг живот, не като нашия бледен и невзрачен, но блестящ, интересен, истински живот. Желания, дълго сподавяни, отново нахлуват в съзнанието, отново искаме да мечтаем – както в ученическите години – за неща, които, макар и да знаем, че никога няма да се сбъднат, са така приятни, мили, привличащи.

Човек някога се отчайва от киното, особено от филмите, които се поставят за разрешение [на] по-сложни и по-сериозни задачи. Защото много често излиза някаква глупост – банална и плитко скроена, или премного жертви се дават за външни ефекти и задоволяване вкуса на женската публика, която изпълва салоните на кината. Затова просто мечтаем за филми като Csibi, където всичко е не-претенциозно, леко, но така остроумно и весело. И си мислим: поне засега киното като че ли в това отношение изпълнява най-добре мисията си – да развлича, да увесели, да вдъхне повече радост и бодрост в минутите на тежкия ни живот. Защото колко пъти имаме нужда от една прелестна усмивка – като усмивката на Franciska Gaal, за да възвърнем отново изгубеното си настроение, похабените си желания за работа, за да почувстваме нещо мило и приятно около себе си, което може да направи живота по-привлекателен и да освежи сивотата на мислите ни.

26.III.1934 г.

На противоположната страница на тетрадката (наопаки) е записано стихотворението:

Вечер в планината

Пада вечерта смирено
над тъмните гори.

Ливадите са окосени,
небето синьо – без звезди.

⁷ Унгарска кабаретна артистка с кратка филмова кариера.

Звънците на стадата,
долитат в сън при нас:
С глава опряна на стъклата
си ти, до теб съм аз.

Четеш наведена над книга
и търсиш странните слова,
които никой блян не стига
и никой ум не разгада.

А аз се вирам бавно в здрача,
виждам сини планини.
Полето спи, лесът е мрачен,
а сред тях сме ний сами.

И в тая самотна вечер
седим един до друг.

Нашите най-добри приятели

Наричаме ги така, защото те са всякога с нас, готови да изпълнят заповедите ни, послушни и покорни. Ние ги водим със себе си навсякъде, взимаме ги, когато ни заплашват големи опасности или ни предстоят весели удоволствия и забави. Тях ще ги намерите в дворовете, в кухните, в стаите, по столовете и леглата, по булевардите за разходка, в ресторантите и големите кафенета, на лов и на път, дори в пазвите на елегантните жени.

Това са нашите най-добри приятели – кучетата. Все едно дали живеете в дивите страни на Изтока, или в центровете на европейската цивилизация. Все едно дали едва изкарвате потребния дневен хляб, или тънете в охолство. Кучетата са навсякъде – верни и покорни служители на човека. Сред планините пазят нашите стада, в полетата и горите вървят по стъпките ни, когато пътуваме, когато ходим на лов, когато скитаме за удоволствие и развлечение. В селата и малките градове пазят къщите ни. Сред снежните виелици на Алпите спасяват заблудените туристи. В полицейските отряди търсят следите на престъпниците. Те са незаменими помощници и верни другари, предани до самозабрава и ярост, готови да се хвърлят в огън и вода за нас.

Когато ни придружават из нашите пътувания или изпълняват нашите заповеди да пазят стадата и къщите ни, в тях има и някаква особена гордост, че вършат работа, че са незаменими в службата си. Сякаш в техните първобитни кучешки души живее самосъзнанието на дееца, трепти самочувствието на същества, които изпълняват върховна мисия. Затова и погледите им са строги, от походката им лъха някакво достойнство, в очите им блести мощ и сила.

Но има и друг род кучета – кучетата на големите градове. Тръгнете по която щете улица на Варшава, навсякъде ще срещнете дами с кучета – малки или едри, все едно. Муцуните им са заключени в мрежи, често пъти гърбовете им са покрити с топли обвивки, козината им е сресана и чиста. Те следват господарите си послушно и робски. Наистина, когато са едри, от така наречената вълча порода, те са свирепи, зли, готови на волности, но достатъчен е само един поглед, една дума, едно леко мъмрене, за да подвият опашка и се смирят. Но повечето от тия кучета са малки, нежни, фини, с най-всевъзможни цветове на козината, хубаво пригладени, неимоверно чисти и вчесани. Тях ги къпят всеки ден, хранят ги с неща, които милиони човеци никога не са слагали в устата си. Грижат се за тях като за най-скъпи същества, лекуват ги специални лекари в скъпо платени санаториуми. Самите те струват много пари, а още по-скъпо струва отглеждането им. Тия галени храненици на едно извратено общество имат достъп в най-недостижимите места и навсякъде са обградени с особено внимание и рядка любов. Какво вършат те, с какво се отплащат за вниманието, което им отреждат хората? Най-често за украса, за лукс, да подчертават аристократичното достойнство, да придружават разглезени елегантни дами в локалите, театрите, променадите, а понякога и задоволяват техните извратени желания.

Колко са жалки тия покорни роби на похабения човек! Те са по-жалки дори от ония кучета, които се явяват [в] цирковете, ревютата, екраните, правят най-разнообразни фокуси, показват своята ловкост, извършват невероятни действия, а понякога даже и пеят. Тежко е да ги гледа човек. Но все пак чувстваме, че да се покорят на волята на някакъв престъпен дресьор, те са били подложени на мъчения, не своеволно, а насилно са станали жалки шутове, с цената на неимоверни страдания, за които мнозина от нас нямат и представа, са придобили своята дяволска сръчност, с която ни забавляват и веселят.

А кучетата на аристократичните домове и с вида си, и с походката си, издават робска психология, покорност и унижение, които само отвращават. Струва ми се, в тях е подчертано в най-ярка степен основното качество на природата им: робската послушност към човека. Защото всички кучета – и в планината, и в полето, и в града, и в полицейския дом, и в цирка имат тая черта и тяхната задача навсякъде е една: да служат на човека, да подпомагат неговия живот. Нищо по-хубаво от това, ако се касаеше само до една дружба, до едно приятелство между един по-висок и по-нисък животински разред. Но случаят е съвсем друг. Тук нямаме равноправни отношения, взаимно зачитане на достойнствата и качествата, а просто едно робство, едно покоряване, една тирания. Кучето е жертвата, кучето е униженият член, то е робът и слугата едновременно. И каква ирония има в прозвището, с което най-често го кичат: най-добър наш приятел! Поне по тоя начин не биваше да бъдем жестоки. За какво приятелство може да става дума в случая. Напротив, не най-добър приятел, а най-добър наш роб е то.

Но ние не сме лоялни господари. В своята жажда за власт и страст за експлоатация прехвърлили сме границите на възможното. Ето – ние сме насъскали кучетата срещу собствените им братя, задължили сме ги да ни служат за борба срещу останалите животни. Има ли нещо по-жестоко от това? Вижте тия редици

ловджийски хрътки, които ни придружават из полетата, горите и планините, когато тръгваме да убиваме животни. Кучетата са длъжни да гонят собствените си кръвни братя, да ги следят и шпионират, да ги предават и довеждат до коварния прицел на човека. По-голямо падение от това едва ли е възможно.

Ето защо аз презирам цялата кучешка порода. Презирам тия покорни муцуни, готови на жестокото предателство, за да се харесат на своите господари. Презирам ги, когато се умилкват, когато се врат в стаите ни, когато надзъртат от пазвите на жените, когато пазят къщите ни, когато лижат в покорство ръцете ни, когато тичат запенени пред нас и гонят кротки зайци и сърни или свободните диви зверове. Презирам ги, защото за мен те са възплъщение на всичко робско, страшна синтеза от подмазвачество, хилава услужливост, отвратително покорство, послушност, заслепление.

Понякога мечтая за мигове, в които те да се осъзнаят, да се пробудят от своята робска Мора, да почувстват своето достойнство и да направят усилия да го защитят. Как бих искал да се разбунтуват тия милиони кучета, които сега покорно лежат в краката на хората. Да заявят своите права и да протестират. Да възроптаят срещу страданията на човека и да си отмъстят. Тогава нека насочат зъбите си, с които днес всяват толкова страх на своите братя, срещу своя поробител, нека покажат острите си нокти, очите им да бълват пламъци, ноздрите да горят от желание за отмъщение. Нека нападат, нека разкъсват, нека забиват зъби и нокти в телата на една развратена класа, на която не достига властта над милиони хора, та потърси власт и над животните. Нека си отмъстят на всички – и на разглезените елегантни дами, и на жестоките ловци-убийци, и на ония, които са впрегнали кучето в робска работа на село, в града, в полето и планините, в занаятите и във фабриките. На вековни мъчения само така може да се плати, хилядолетна тирания само по тоя начин се изкупува.

Една кучешка революция, революция на нашите най-добри приятели и то срещу самите нас – ето нещо, което светът още не е видял и за съжаление едва ли ще доживее. Можем само да мечтаем за бунтовна буря на кучешката раса, но не и да чакаме, защото в техните животински души никога няма да пламне огънят на протеста – тия души са мъртви.

27 март 1934 г.

Без тема

Много вечери минават, без да има върху какво човек да съсредоточи мислите си. Мракът пада, стъклата потъмняват, връщаме се в стаите си и сядаме край писмената маса. Мислим, по-точно опитваме се да мислим, а мисълта няма върху какво да се спре, скача от предмет на предмет, от събитие на събитие, и никъде не хвърля котва.

Опитваме се да четем, но страниците сякаш са празни, погледът бяга по редовете, съзнанието не долавя нищо от онова, което е вложено в думите, в изречението, в буквите.

Това се случва дори и тогава, когато не сме изморени от някаква тежка дневна работа, когато сме се разхождали дълго или сме говорили върху празни неща.

Облягаме се на стола с глава оборена на гърдите, изпаднали в някаква странна апатия. В такива моменти и сънят бяга от нас. Някаква тъпост е сковала чувствителните центрове, ние сме готови на всичко, но нямаме воля да извършим нищо. Все едно ни е – късно или рано е, дали навън е студено, или топло, скърбят ли, или се радват в тая нощ хората – защото като че ли нашият контакт със света е прекъснат и, напълно изолирани, не чувстваме нужда да възстановим този контакт.

И тия моменти не са толкова редки, както човек може да си помисли на пръв поглед. Те са едно типично явление при мнозина, та понякога дори ми си иска да вярвам, че са отличителното качество на цяла категория хора – хора, които живеят някакъв безусловен и изолиран живот, не чувстват необходимост да се свържат със света, нехаят за хилядите подобни тям, които се веселят или страдат, радват се или мрат. Настъпила е сякаш някаква парализация на сетивните органи, очите не виждат, ушите не слушат, съзнанието остава без съдържание.

Защо е тъй, какви причини пораждат тая страшна изолация? Струва ми се, че апатията настъпва в най-много случаи след едно продължително и осезателно съприкосновение с обществения живот. Порядките на този живот убиват, затъпяват, похабяват. И те предизвикват това състояние на откъснатост и несъзнание, което така често отравя вечерите ни, пресича импулсите, унищожава желанието за работа. Общественият живот убива най-силно нашето обществено чувство.

28 март 1934 г.

Варшава

8.

Искам да кажа няколко думи за обикновената полска жена – тая, която всички ние срещаме из улиците, която виждаме в магазините, трамваите, учрежденията. Наистина, впечатленията на един чужденец, който едва от три месеца наблюдава полякинята, винаги могат да бъдат в едно или друго отношение недостатъчно точни, но те са интересни, от друга страна, тъкмо поради факта, че дават израз на онова, което най-силно и най-напред се хвърля в очи.

За участието на полякинята в общественно-политическия и културния живот – като политичка, чиновничка, журналистка, депутатка, писателка, учителка, асистентка и т.н. – няма да говоря. За това не са достатъчни само наблюдения, но са необходими и специални проучвания, справки в съответната литература, по-точна анкета. А своите мисли ще базирам само на онова, което съм видял, което ми е направило най-силно впечатление през тримесечното ми престояване в Полша.

Отдавна владее схващането за полякинята като една от най-темпераментните европейски жени. На пръв поглед тук има малко противоречие. Бихме предполагали точно обратното с оглед на географското положение. Обаче полякинята в това отношение рязко се отличава от северната жена. Тя таи в кръвта си лудите ув-

лечения на истинска южнячка, следва непримиримо тласъците на своите желания и умее да разлива около себе си не само очарованието на една рядка хубост, но и магията на своята замайваща прелест. В това отношение тя е истинска славянка. Но това чисто славянско първично качество е съчетано и с друго, придобито чрез култура, отражение на тънък вкус – елегантността. Полякинята е една от най-елегантните жени на Европа. В това отношение тя стои много по-високо измежду всички съседни страни. Нейната елегантност не се състои само в облеклото, което е винаги изискано – дори и у бедната девойка, студентка в университета или експедиторка в кафеен магазин. В начина, по който се облича, полякинята дава израз на голямото си изкуство и умение да влага прелест във всяка дипла на дрехата, извивка на шапката, гънка на воала, под който се крият мамещи очи. Но тя влага прелест и в походката си, която владее до съвършенство и управлява като покорен механизъм. Същото ще забележите и в грима, който тя прави с истински вкус. Финесът на тоя грим се състои в неговата отмереност и правилно разпределение по лицето. Пудрата и червилото се слагат винаги с особена прелестна лекота, а устните са без това толкова естествено алени, че почти не издават поставеното върху тях червило.

Изобщо стройна, висока, ясна блондинка полякинята като физически тип представя особено очарование. Но онова, което най-много пленява, това са нейните коси. По-тъмни или светло ясни, те винаги са грижливо приготвени, но така сполучливо имитират естествената нехайност и волност на детски коси, че човек е готов само заради тях да се влюби, особено когато тия коси са руси, а очите са сини като пролетно небе. Тия коси са винаги достатъчно открити, свободно флиртуващи с вятъра, показващи на погледа своята прелест. Затова във Варшава можете да срещнете най-хубавите коси, да [се] очаровате от тях, да се влюбите в тях, дълго да ги следите с очи.

Това е и у бедната, и у богатата полякиня, и в гранд дамата, и у продавачката от големите магазини. Все едно къде я виждате – полякинята е винаги еднакво очарователна.

Ще си помислите, че това е една повърхностна и кокетна жена, която обръща внимание само на своето облекло и на външната прелест. Мнението на мнозина е такова, но то е основано на недостатъчни наблюдения. За да доказвам противното, няма да си послужа нито с примери за участието на полякинята в обществено-политическия и културен живот, в развоя на мисълта и литературното творчество, в революционно-освободителните борби. Ще ни бъде достатъчен само един факт, който ежедневно се изпраща пред очите ни – полякинята като практическа деятелка в живота извън семейството. Идете в някой ресторант, влезте в деликатесен магазин, в пералня, в гладачница, в книжарница, в печатница и т.н. – ще видите само жени и нито един мъж, жени, които ръководят и стопанисват цялото заведение – жени на касата, жени на тезгяха, жени на масите, жени, които приемат поръчки, и жени, които прислужват, жени, които готвят, чистят, перат, продават, броят пари и т.н. На чужденеца това не може да не направи впечатление, особено когато иде от страна, където жената почти не се проявява като практичен извънкъщчен деец от тоя род. Една бяла престилка, нежни ръце, умни очи, които ви

посрещат и ви предразполагат без излишни ориенталски фрази и увещания. От тия жени именно винаги съм се възхищавал и те са ми правили най-вече симпатична полякинята не само като образец на красота и елегантност, но и на енергия, деловитост, практичност. Тая самостоятелност се дължи и на факта, че броят на жените в Полша значително надвишава броя на мъжете, та от само себе си се налага на жената да замести мъжа тъкмо в професии, където той, струва ми се, е незаменим поради качествата на природата си. Самостоятелността личи и от обстоятелството, че ще видите полякинята много често сама в театър, кафе, късно вечер в трамвая. И когато е в заведението, което стопанисва, тя е все тъй мила и приветлива, но извънредно сериозна, мъдра, практична.

Облечена в своята скромна бяла престилка като келнерка или прислужничка, тя извършва своята служба тактично и спокойно, обайва с обноските си, а не с безсрамното излагане на части от тялото си с тясно прилепнали или дълбоко деколтирани дрехи, което така често се случва у нас в заведенията, в които прислужват жени. Това са предимно прости, необразовани, бедни момичета, но между тях има и жени високоинтелигентни, от добри семейства, от „общество“. Те не се срамуват от своята деловитост, не я крият, а се гордеят с нея. От това именно тяхно качество най-много би трябвало да се възхищаваме. То ни прави полякинята още по-симпатична и прибавя към нейната култура, вкус, прелест, още силата на самостойна и смела жена.

5 април 1934 г.

ТЕТРАДКА № 7

Варшава, 1934

Към бреговете на Балтийско море⁸

Влакът бавно напусна централната варшавска гара и потъна в нощта. Както пред всеки голям празник, вагоните са препълнени: войници, екскурзианти, чиновници, ученици. Всички места са заети, по коридорите сноват пътници с куфари и чанти, чуват се викове на недоволство.

След два дена е Великден. Хиляди хора напускат Варшава, за да прекарат празниците сред близките си в провинцията или в пътуване по нови краища. Ние сме между вторите. Пътуваме за Дания. Наистина, малко е странно, че тъкмо тая страна сме избрали за предмет на нашия излет. Бихме могли да отидем и в Берлин, и в Прага, и във Виена, те са значително по-близо до Варшава от Копенхаген. Но за нас, българите, понякога северът е по-привлекателен и от най-големите, най-шумните градове. В сърцата на всички ни Дания, Норвегия, Финландия – „страната на белите лилии“, греят с по-голям чар, отколкото Париж, Берлин или Лондон,

⁸ Според биобиблиографията на П. Д. пътеписът е публикуван в „Литературен глас“ на 3.VI.1934.

например. Ние мечтаем за тия страни като за приказни царства, в които ще намерим осъществени най-хубавите си желания и превърнати в действителност най-хубавите блянове на нашата младост. Ето, затова избрахме да отидем там, в една от тия страни – в малката Дания, загубена по бреговете на Балтийско море. Как ще ни посрещне тая далечна, но любима страна? Ще огрее ли душите ни със сиянието, мечта, за което ни води към нея?

В купетата е душно и тежко. Играят на карти, пушат много, хранят се шумно. Да излезем в коридора. Мракът наднича зад стъклата. Очите напразно се взират в нощта. Не се вижда нищо, няма дори звезди. Само на гарите внезапни проблясъци на лампи прорязват тъмнината и изчезват пак. Следя пътя на картата. Няколко часа пътуваме на запад и северозапад. Отминали сме вече Кутно, Влоцлавек, Торун. Навярно приближаваме към Бидгошч, откъдето пътят тръгва право на север към Балтийско море.

Не зная колко време е изминало. Но ето стъклата посивяват, мракът се разрежда, на хоризонта затрептява бледорозова ивица. Скоро ще съмне. Няма нищо по-интересно от това да наблюдавате събуждането на природата. Контурите на предметите се очертават все по-ясно. Пътуваме из равнина. Влакът минава над някакво голяма тъмно петно. Ето то бавно сивее, става тъмносиньо, тъмнозелено, най-сетне пред очите блясва огромно езеро, ясно като спокойно пролетно небе. Напразно се взирате да търсите бреговете му, те се губят към далечни сиви гори. Влакът пътува почти над него, прави произволни зигзази, ту се надвесва, ту се отдалечава, докато съвсем го остави зад себе си.

Съмнало е вече напълно. Сега можем да наблюдаваме полските степи. Една безкрайна равнина. Никъде хълм или възвишение. Каква разлика с нашия разнообразен и начупен пейзаж. В който и край да пътувате у нас, винаги очите ви ще могат да спрат на планинска верига, която се издига пред вас като исполинска стена или синее в далечината на хоризонта. А тук всичко е равно, безкрайно, спокойно. Нито една начупена линия, нито едно вълнение на земната повърхност. Бихте помислили, че тоя пейзаж е еднообразен и досаден. Ще се излъжете. Той има собствена, друга, нова хубост, която не бих дал и заради най-китните планински кътове. Тая хубост е неизразима и неуловима, както са неуловими границите на степта, губещи се в бледите мъгли на хоризонта. Наистина, изминавате километри, а не виждате дърво – само сивозелени поля. Няма и къщи, няма села, няма градове. Една застинала безкрайност, която ви действа именно с величието и огромността си. Струва ми се, че тук човек би се чувствал по-смирнен, по-скромнен, по-малко самонадеян и горд – при дълбочината на небето и безкрайността на пространството.

Влакът лети с луда бързина, затова и картините така скоро се менят. Равнината става по-оживена. Мяркат се села с остри готически храмове, чиито червени кули искат сякаш да прободат небето. Посрещат ни малки гари, в далечината сивеят гори, минаваме покрай езера, твърде чести тук на север. До самата железопътна линия вървят приветливи тесни пътища, обградени с жив плет, които ту минават под нас, ту се издигат над вагоните и пресичат пътя ни с мостове, цели окъпани в слънчева светлина. Не предполагам, че далече на север очите могат да намерят

толкова топлота и приятни гледки. У мен се появява внезапно желание да скоча от влака и да тръгна из тая безкрайна равнина. Да вървя до безконечност, да вървя дни и нощи, да пия очарованието на застиналите в тишина и спокойствие пространства, да стана малък и смирен като загубено камъче или крехко стръкче трева, да изчезна сред нея...

Към 7 часа влакът спира в Тчев – последния град на полска територия. Къса проверка на документите и вече навлизаме в земите на свободния град Данциг. Само един час на север е Балтийско море. Все още пътуваме из равнина, но не така пуста и безлюдна като полската. Очите срещат по-често хора, постройките, дървета, ниви. Чувства се, че вече сме в същинска Германия – Германия на труда и реда. Защото Данциг, макар и свободен град след войната, намиращ се под протектората на Обществото на народите и развиващ се с пряката намеса на Полша, е типичен немски град. Дори нещо повече – той продължава да се чувства в духовно единение с общата родина, от която го откъснаха мирните договори. Това единение намира твърде реален и очебиен израз: с промяната на режима в Германия, последва промяна и в Данциг, където днес също така управляват хитлеристите. Под тяхното влияние в последните месеци у гражданите на Данциг се засилва идеята за присъединяване към Райха, та не е чудно, ако някой ден осъмнем с новината, че то вече е станало, още повече, че моралното единение никога не е преставало да съществува.

Влакът спира на голямата Данцигска гара. Пътниците се надвесват по прозорците. Гледката е твърде ограничена от многобройните вагони и опушения стъклен покрив на перона. Но личи: пред нас е голям европейски град. Не се сетих да попитам, колко хиляди жители има, но това не е нужно. Грамадните сгради отсреща, навалицата на автомобилите, блясъците на големите витрини, комините на фабриките достатъчно говорят. Все по-често се среща керемиденочервеният цвят на зданията – така типичен за северните градове. Тоя цвят имат и устремените нагоре готически храмове, чиито кули разсичат сивото данцигско небе.

Тръгваме отново. Равнината вече губи своя характер и преминава в развълнувани възвишения, покрити с тъмни гори. Те пречат да видим морето. Влакът лъкатуши сред тях, но ето изведнъж хълмовете се разтварят и откриват поглед към Данцигското пристанище. По цялото тяло преминава трепет: пред нас е морето. Една огромна подвижна маса трепти в слънчеви отражения. Хоризонт няма, защото водата се прелива в небето. Бели мачти на параходи и между тях многобройни лодки и шлепове. Човек иска да гледа, да гледа, но влакът прави остър завой и се загубва сред хълмовете. Дори не успявам да видя цвета на морето и напразно се опитвам да си спомня: сив или зелен? Или може би и двата заедно?

Отново минаваме границата – вече пътуваме на полска територия. След малко влакът спира – Гдиня, новото полско пристанище на Балтийско море. То е построено на така наречения Полски коридор, който разделя Данциг и източните пруси от същинска Германия. Наистина мирните договори създадоха свободното пристанище Данциг главно да служи на Полша. Но поляците твърде предвидливо схванаха, че в Данциг те никога не ще могат да се чувстват на здрава земя. Макар и изолиран, Данциг винаги ще бъде част от Германия. Ето защо си напра-

виха собствено пристанище на Балтийско море – Гдиня. Само преди 8 години то е било малко рибарско селище с не повече от две хиляди души жители. А сега е едно голямо модерно пристанище – най-оживеното на Балтийско море с 47 хиляди души жители. Тук спират големи презокеански параходи, тук се намират грамадни складове за стоки, сред някогашните пясъци се издигат величествени постройките, по гористите хълмове блестят красиви вили. Защото Гдиня е не само пристанището на Полша, тя е и полският морски курорт, към който през лятото се стичат летовници от цялата страна. Гдиня е гордостта на поляците – и заслужено. За осем години са изградили нещо величаво. Те обичат Гдиня и, както заявяват, само с война биха я отстъпили другиму. Поетите ѝ посвещават възторжени страдания. Особено интересна е в това отношение новата книга на председателя на Литературната академия, стария Сорошевски: „Гдиня – врата към света“.

Големият океански параход „Пуласки“ чака на брега. Тълпи пътници, повече от 400 души, шумят на палубата. Ето, мостовете са вдигнати и параходът се откъсва от брега. Вече сме [в] открито море. Щракат фотографски апарати, бинокли. Размахват се шапки. Морският оркестър гърми датския и полски химн. Но всичко това не трае дълго. Скоро брегът остава съвсем малък, далечен, и изчезва. Наоколо е само вода. Отначало всичко е спокойно, дори има слънце. Но не минава и час, небето посивява, водните пари остават особено студени, излиза вятър, параходът се разклаща и залюлява. Най-обикновено морско вълнение – но за моряците, а не за нас, които толкова рядко пътуваме по вода. Лицата побеляват, стъпките стават несигурни, всички подвижни столове вече са заети от болни. Морската болест е уловила вече три четвърти от пътниците. Гледката е неприятна, а и навън е вече доста студено. Нека слезем долу в кабината, в дъното на парахода, с легла едно върху друго. И от там, под ритъма на люлеещото се море и под звуците на пеещите машини, да помечтаем за Дания, в чиито води утре рано ще спре параходът.

7–9 април 1934 г.

Три слънчеви дни в Дания⁹

Днес е първи април – първият ден на католическия Великден. Параходът е още в открито море. Звънецът ни събужда рано – горе в един от салоните ще има служба. Качвам се на палубата – блиска дъжд. Мрачно. Неприятно. Неволно си спомних впечатленията на Конрад Берковицки от Копенхаген. Той описва датчаните като най-мрачния народ на света – студени, неподвижни, меланхолични истински Хамлетовци, влюбени в дъжда и сивото небе, и разправя интересния случай с един датски артист в Париж, който в продължение на два месеца през лятото нито веднъж не се усмихнал, а в Копенхаген под проливния дъжд цял сияел от щастие. Берковицки го пита: „Болен ли беше, или пък нещастен в Париж?“ „Не, отговаря датчанинът, но цялото време беше слънчево, а това е ужасно.“

⁹ „Литературен глас“, 10.VI.1934. Във вестника са публикувани още две части: „По улиците на Копенхаген“ и „Последна нощ на парахода“, които не са записани в тетрадката.

Нима и нашето престояване в Дания трябваше да съвпадне с това типично датско време?

За щастие случи се тъкмо противното. Имахме три светли слънчеви дни. През цялото време небето беше ясно и неизразима слънчева радост грееше в очите на всички.

Не измина и половин час, дъждът спря, небето се проясни, палубата блесна, окъпана в слънце, по нагънатата повърхност на морето заиграха весели светлини. На юг се вижда тъмна ивица бряг. Силуети на сгради, кули на готически храмове, толкова чести на север. Навярно е германска земя. Не след дълго се показва и датският бряг. Долитат чайки, първите предвестници на сушата. Отначало те са редки, играят си сред вълните, флиртуват със слънцето, пращат закачливи писъци към пътниците. Но когато навлизаме в копенхагенското пристанище, техният брой се увеличава извънредно много. Прелитат цели ята почти над главите ни, правят капризни кръгове във въздуха, гмуркат се в пенестите вълни и крещат така весело, така буйно, така лудо, че струва ми се, това не са кръсърците на птици, а радостни поздрави на приятели, които дълго са ни чакали.

Параходът спира на свободното пристанище. Какво да наблюдаваме по-напред: датчаните, които ни чакат долу на брега, многобройните параходи, кацнали като грамадни бели птици във водата или сивочервените здания, които тук на север имат особена хубост? Нека оставим пристанището за по-късно, а сега да слезем по подвижния мост долу при автобусите, които ни чакат. С тях днес ще обикаляме Дания. По-точно ще пътуваме до Северна Зеландия и навярно ще видим много дворци, черкви, музеи – изобщо „забележителности“, които обикновено се показват на чужденца. Любезните водачи (професионални, разбира се, които след всяко пътуване не забравят да подложат ръка за почерпка) ще изредят имена, дати, числа, ще ни разкажат за онова, което обикновено най-лесно се забравя. Но можем и да не слушаме всичко. При това на наша страна е и случаят – водачите говорят немски, а ние от немски нищо не разбираме.

Автобусът ни извежда на широк булевард. Отдясно е гарата. Изреждат се големи хубави сгради, чиито имена не запомням. Под нас блясват езера, минаваме край градини, които ни се струват толкова чести и така многобройни, че едва ли не целият Копенхаген е една градина. После се убедихме, че не само Копенхаген, а цяла Дания е една хубаво уредена градина. Автомобилът върви доста бърже, за да можем да спираме поглед на подробности. Затова пък някои неща ни правят особено силно впечатление.

Преди всичко велосипедите. В никой град от тези, които съм имал случай да посетя, не съм виждал толкова велосипедисти. Това е нещо твърде типично за датчаните. Ето днес е първият ден на Великден и толкова рано при това, едва още девет и половина. У нас по това време, на такъв голям празник, всички са вкъщи, прекарват деня в кръга на своите близки, търсят приятната радост на семейната атмосфера. А големите копенхагенски улици, които водят извън града, са пълни с колоездачи. Цяло шествие от велосипедисти. Млади, стари, момичета, момчета, жени, мъже, деца – раница на гърба или чанта на багажника. До белобрадия старец язди десетгодишно момче. Баща с цялото си семейство. Приятел с приятелка,

уловени за ръце. Цяла компания млади момичета. И всички са без шапки – както мъжете, така и жените. Светли руси коси волно се развяват на вятъра. Разноцветни пуловери и блузи, които гаят окото. Румени весели лица се усмихват приветливо при нашето минаване и на поздравите ни отговарят с продължителни ръкомахания. Прави ни впечатление, че всички са сравнително леко облечени. Наистина на небето има слънце, светли петна падат по дърветата, но утрото е студено, хладът пронизва. Ние всички имаме палта като кожуси, увили сме около врата топли шалове, а коленете ни са покрити с одеяла. И все пак чувстваме студената ласка на севера.

Къде отиват те? Никой не може да ни каже. Датчаните мълчат, защото навярно за тях това е нещо твърде обикновено, извън кръга на реномираните „забележителности“, за които само заслужава да се говори. Но по-късно, когато навлязохме в копенхагенските околности, разбрахме сами. Там хубавите датски гори вече гъмжаха от подранили излетници, излезли да прекарат деня на чист въздух сред природата.

Но не само велосипедистите са много в Дания. Никъде не съм виждал толкова много автомобили и мотоциклети. Навярно процентно тя заема едно от първите места. И как да не се движите с велосипед, мотоциклет или автомобил из Дания? Всички шосета са асфалтирани. Нещо повече – асфалтирани са междуселските пътища. Асфалтът блести от утринното слънце. Не се вижда нито една вдлъбнатина, нито един камък, нито една яма. С право Дания се гордее със своите пътища. По такива пътища човек може да пътува с удоволствие, защото ще се чувства като птица, която плава без пречки из въздуха. Ето едно нещо, което на пръв поглед не прави впечатление, но всъщност много добре характеризира една висока материална култура.

Автобусите минават пред едно от копенхагенските предградия. Няма вече грамадни здания. Къщите са малки, едноетажни, но така красиви и приветливи – сякаш това са вили. Всяка има двор с градина, подредени грижливо и изкусно. По прозорците саксии с цветя. И пред всяка къща прът с датското знаме: дълъг кръст на червено поле. Хиляди знамена се развяват от утринния вятър и махат приятелски – като крила на птица. Но това не е само в Копенхаген. Датското знаме се развява в цяла Дания – и в градовете, и в селата, и на големите сгради, и пред малките къщички. И всякъде то е поставено на хубав бял прът, който се издига така гордо към небето, сякаш поздравява слънцето. Питаме: да не би да е днес някакъв национален празник. Не, знамената са издигнати по случай Великден. Цяла Дания посреща, потънала в немирни, развяващи се знамена, големия религиозен празник.

Вече излизаме на открито поле. Пред нас е датската равнина, но колко се отличава от полската! Преди всичко тя не е така плоска, еднообразна и безкрайна, а неспокойно развълнувана като море. Всъщност едно зелено море. Земята сякаш е искала да наподобява релефа на огромните водни басейни, които я заобикалят. Леки възвишения и гористи хълмове начупват хоризонта. Не само отделните дървета са чести, но и хубаво гледани лесовете, млади или по-стари, се изпречват на пътя ни, разнообразяват гледката, вливат във въздуха силен лъх на свежест. Горите са

толкова чести и така много приличат на паркове, че ни се струва да пътуваме из една непрекъсната градина, тук-там осеяна с малки китни езера или пресечена с канали, над които минават красиви мостове. Вижда се, датчаните обичат водата, без нея те не могат никъде. Морето е в тяхната кръв. И когато са на суша, те искат да чувстват неговата близост, да пият неговото очарование, затова така грижливо прокарват канали и сеят по своята земя малки приветливи езера.

Почти не съм забелязал кога сме напуснали Копенхаген. Наистина къщите ста-наха редки, но не изчезнаха. Те са пръснати из цялата равнина. Няма празни прос-транства, без знак на живот и култура. Навсякъде личи човешката ръка – било в постройките, било в обработваните земи. Цяла Дания е осеяна с къщи – малки, но приветливи къщи. Където са по-близо една до друга, разбирате, че тук има село. Но къде свършва например провинциалният град и откъде почва селото, едва ли някой може да ви каже. Както едва ли някой би различил датския гражданин от селянина – от селянина, който има въщи радио и телефон, абониран е за пет-шест вестника и списания, има библиотека по-голяма от тая на много от нашите висшисти, получава изданията на академията и обработва земята като свършен модерен техник. За културното издигане на селянина извънредно много са допри-несли и прочутите датски народни университети, чиято слава отдавна е премина-ла и нашите граници.

Тоя ден пътувахме много. Видяхме толкова различни неща, че в края на кра-ищата очите се умориха да възприемат нови впечатления, паметта се отказа да помни. Отдавна всичко се забърка в главата ми и сега напразно се опитвам да си спомня пътищата, които изминахме. А бяхме в града Хилерьод, където разгле-дахме монументалния, керемиденочервен, с цвета на мед, кралски замък Фреде-риксборг, в стил Ренесанс, от 17. век, построен над едно голямо езеро, обиколен от хубав парк. В него се помещава народноисторическият музей с извънредно богата художествена сбирка, хранилище на скъпи за датчаните светини¹⁰. Посетихме и замъка Фредериксборг – една обикновена бяла сграда, построена през 18. век за увековечаването на мира, сключен между Дания и Швеция. Колкото шаблонна отвън, толкова интересна отвътре, защото пази в залите си многобройни творения на изкуството. Там видях и образите на Йенс Петер Якобсен¹¹ и Георг Брандес¹², обкръжени от групи датски писатели. Най-сетне отбихме се и в града Хелзингбор, мястото, където датският бряг се приближава до самата Швеция. Струва ми се, че разстоянието е няколко минути, че това не е море, а обикновен канал¹³. Спокой-но наблюдавахме отсрещния шведски град Хелзингбор, изкушавани от силното желание да вземем една лодка и поне за няколко мига да стъпим на шведска земя. Но Хелзингбор не е забележителен само по това, че е стар търговски център. В него е замъкът Кронборг от 16. в., в околностите на който се намира гробът на

¹⁰ Музеят е създаден през 1878 г. по инициатива на основателя на пивоварната „Карлс-берг“ Кристен Якобсен.

¹¹ Датски писател, представител на „скандинавския романтизъм“, чието най-известно произведение е „Нилс Луне“.

¹² Датски критик, който се смята за теоретик на „модерния пробив“ на скандинавската култура в началото на XX в.

¹³ Пролива Йоресун.

Хамлет. Гражданите се гордеят с това и всякога разказват увлекателни легенди за Шекспир и неговия знаменит герой. Може би повечето от тях са чисти измислици, но толкова приятно е да се слуша край брега на морето за печалния Хамлет, за когото е отредено едно от най-скъпите кътчета в сърцата ни още от най-ранни младини.

Разглеждахме дълго морския музей, поместен в замъка. Водачите усърдно разказваха историята на всяка дреболия. Но аз не слушах, а мислех за този чуден народ – народ, който не само замъци е градил, но е издигал живи паметници: културни хора. Откъде взе сили, за да създаде този подвиг, който вля в кръвта му толкова мощ и енергия?

Върнахме се покрай морския бряг през датската Ривиера. Няма нищо по-приятно от това – да се чувствате между сушата и водата. От едната страна вили, а от другата вълни. От едната страна хладен морски вятър, а от другата свеж лъх на зеленина. Който мине през тия места, не може да не пожелае да прекара поне част от живота си в някоя от тия хубави датски вили. Една мечта, която навярно никога няма да се осъществи. Но поне имаме това удоволствие, че можем да мечтаем.

На другия ден автомобилите ни отведоха в друг датски град – Роскилде, столица на Дания до 1443 г. Там разгледахме най-хубавата датска катедрала, в която се намират гробовете на датските крале. Но не великолепните гробници на дузина християновци и фридриковци бяха най-интересното. Имаше нещо друго – фиордът Роскилде около бреговете, на който така капризно минава нашият път. Синя, почти небесносиня вода и пясъци, които само преди миг са били част от морето и още са осеяни с морски капки. Очите не могат да се откъснат от неочакваните и всяка минута нови завойи на фиорда, който все повече се разширява, докато съвсем се изгубва в безбрежната стихия на морето.

Автомобилите летяха вече към Копенхаген, а по пътя непрекъснато ни поздравяваха с махане на шапки деца – радостни, засмени, румени, добре гледани деца – най-голямото богатство на Дания.

9–10 април 1934 г.

ТЕТРАДКА № 8

Варшава, 1934

Европа гори

Не е без значение, че в продължение само на няколко месеца се проля насилствено кръвта на видни държавни мъже. Ето четири крупни факта: Хитлер изби без всякакъв съд и едно ясно публично оправдание противниците си, между които и бившия президент генерал Шлайхер¹⁴. На Синайската гора бе убит мин[истър]-председателя на Румъния – Дука. В Австрия падна малкият винаги усмихнат

¹⁴ Курт фон Шлайхер, генерал и последният канцлер на Германия по време на Ваймарската република.

канцлер Долфус. Вчера по улиците на Марсилия се разля кръвта на крал Александър и министър Барту. Оставяме настрана кървавото потушаване на виенския бунт през месец февруари и по-късно, при убийството на Долфус. Револуциите нямат морал, в междусобиците кръвта предизвиква кръв. Тежко е, когато последната се пролее не в полето на борбата, а в гръб, неочаквано. А това напоследък в Европа взе да става все по-често и по-често. Явно е, Европа гори. Първите искри на пожара вече се виждат. А те не предвещават нищо добро.

Страшно е дори да се помисли, че вчерашното убийство по всичко напомня началото на Световната война. Щастие е, че убиецът принадлежи към страната на убития крал, че изхожда от неговата собствена държава. Иначе Югославия не би се поколебала да изиграе ролята на Австрия при сараевското покушение¹⁵. И тогава нищо не би могло да спре озверелите пълчища, нищо не би могло да попречи на нова и по-страшна война. Лозунги щяха да се намерят – нали за това са създадени именно генералните щабове? Щяха да се развият отново кървави знамена – символ на жестокост и диващина, пред които честният човек по принуда навежда глава, но не за да окаже почит, а за да скрие срама си, че дваият век още може да търпи знаци на варварство да се обявяват за свещени.

Убийците на крал Александър не могат да бъдат оправдани, от каквато и страна да изхождат, на каквито идеи и да служат. Човешкото у нас се бунтува срещу всяко проливане на кръв, все едно чия е. И все пак има едно странно стечение на обстоятелствата, което поне ако не оправдава това убийство, напълно го обяснява. Изстрелите в Марсилия са най-острият протест, който е правен досега срещу съвременна Европа, Европа на мирните договори и фалшивите грижи за мир и хуманност. Петнайсет години в пределите на Югославия стенат няколко притиснати народности. Техните гласове за помощ прозвучават мъчително из столиците на великите държави, но Европа мълчи, дори не иска да обърне внимание. И ето – налага се сетнешният протест, стига се до крайността. Но дали и това ще сепне тая стара интригантка и фалшива бдителка над цивилизацията, която толкова обича да кокетира с хубавите думи, но никога не превръща словата в дела?

Интересна е логиката на събитията: загина от изстрел този, който покровителстваше изстрелите. Убийците в Сараево бяха провъзгласени за герои, почти подобна слава постигна убиецът на Радич в скупщината. А ето сега острието се обърна в обратна страна и се насочи точно срещу носителите му. Който меч вади, от меч умира. Може би и на марсилския убиец утре поколенията ще вдигнат паметник, както сърбите вдигнаха на сараевските убийци.

Все пак вчера в Европа стана нещо страшно. Европа гори. Пламъците стават все по-могъщи. Не е чудно, ако утре пожарът изпепели фалшивата европейска цивилизация и даде път на нова, по-светла, човечна и свободна Европа.

10 окт[омври] 1934 г.

¹⁵ Странно тълкувание, защото Югославия организира убийството на австрийския престолонаследник в Сараево и подтиквана от Русия, отказва исканото удовлетворение на Австро-Унгария, с което всъщност става причина за започването на Първата световна война.

Неизпратено писмо

Последните дни не излизам почти никъде. Лекциите в университета едва започват. Варшава е мрачна, дъждовна, студена. Цял ден вятърът налита върху стъклата на прозореца ми и безмилостно ги шиба. Червените есенни листа, които са насаждали като венец около рамката на прозореца, от ден на ден линейт все повече, оредяват, гинат. Сутрин се събуждам и с болка забелязвам техните клюмнали, безпомощни вейки. А днес имаше толкова силен вятър, така се огъваха стъклата, че струваше ми се – само миг и ще се раздробят на хиляди дребни късчета, които ще посипят пода, примесени с дъждовни капки. Вятърът беше неумолимо жесток и към нашите две стройни брезички. Как ми беше мъчно за тях: клоните им се огъваха, листата се разпиляваха на всички страни и падаха на мокрия калдаръм като сълзи на обидена девойка. Надавах ухо да различа в яростния шум на вятъра тъжния нежен шепот, с който толкова пъти съм заспивал и който толкова пъти е унасял мисълта ми далеч към юг, защото винаги ми е спомнял за тебе. Но днес шепот не открих – вятърът беше така буен, че заглушаваше всичко. Само сякаш се чуваше някакво задавено ридание – брезите плачеха... А може би не брезите плачеха, а нашите две изжаднели за ласка души...

Чета. Имам толкова неща за четене и все пак не може да се чете през всички минути на деня. Очите се уморяват, уморява се мисълта. Тогава заставам на прозореца и гледам – листата жълтеят, цветята вехнат, унива зелената трева. А когато дъждът шиба стъклата, неприятно е да се гледа дори. Какво да се прави?

Ето в една от стаите има малък радиоапарат с два чифта слушалки. Сядам при него и слушам. Понякога така минават часове особено когато има музика. А такава има много често. Свирят различни неща, но понякога между тях попадат такива хубави късове, че човек за нищо на света не би желал да се отдели от миниатюрния апарат. Стоя като очарован и същевременно вцепенен. Защото всеки звук сякаш ми напомня нещо познато, нещо слушано отдавна, близко на душата, скъпо и родно. И струва ми се в такива мигове, че във всеки звук е застинала една твоя усмивка, е претворен един твой поглед, въплътена една твоя радост или скръб. Каква странна трансформация: споменът за теб се превръща на музика и тая музика гали, унася, разтъква...

Понякога вратата зад мен хлопва и до малкия апарат застава един от колегите, които живеят в същия дом. Името му не знам, не знам и народността му. Той никога не говори, а само се усмихва с някаква детинска, наивна усмивка. Така непривично стои тя на широкото му червено лице! И въпреки тромавото му тяло, щръкналите невчесани коси, небрежното облекло, тежката походка, всякога виждам у своя съсед нещо детинско, слабо, безпомощно. Само очите му са хубави – големи очи, загледани някъде далече, почти унесени. Той взима другия чифт слушалки, стои известно време и след това си отива все така безшумно, все така детински усмихнат.

Кой е той? Къде са устремени тия големи и странни очи? Защо с такава ежедневна неизменна последователност отваря вратата на стаята, застава до апарата и вдига слушалката?

Ето той и сега е до мен. Лицето му е пак усмихнато, косите му са разбъркани като всеки път и палтото кривнало на една страна. Аз го гледам и мисля: може би и той като мен е дошъл от далеч в тая студена, дъждовна страна. Може би и той всеки ден се заглежда в жълтите листа на дърветата и риде с помръзналите, непрестанно брулени от вятъра брези. Може би със същия унес слуша мелодиите, които преминават по жицата на апарата, и спомня, и мисли, и тъжи за оставена някъде скъпа мечта. Може би...

Той оставя слушалките и все така безшумен и усмихнат си отива. Не проговаря нито дума. Но нима са потребни думи там, където говорят такива големи добри очи?

Пак оставам сам.

Преглеждам написаното. Каква безсистемност! Сякаш перото се е движило без участие на мисълта – само под напора на някакво чувство, овладяло душата. Няма връзка между фразите, няма ред в моментите. Едва ли не само думи, наредени една до друга по някакво странно хрумване, разпилени върху бялата хартия като листа – бледни есенни листа, понесени от неумолим вятър.

И все пак макар и плахи, бледни, толкова малко говорещи, така малко ефектни – тия думи са за теб. Ти трябва да ги приемеш, както аз приемам есенните листа, които вятърът прогонва през прозореца в стаята ми. Всеки ален бледен лист посрещам като знак от тебе, като хубава вест, като голям спомен. Посрещни и ти така тия разпилени думи – във всяка от тях е вплътена частица от моята тъга за теб.

13.X.1934 г.

Годишнина¹⁶

125 години от смъртта на Словацки¹⁷. Но тая годишнина не ми спомня само за него. Неминуемо тя отвежда мисълта към знаменитата тройка: Мицкевич¹⁸, Словацки, Крашински¹⁹. Споменът за единия извиква образите и на другите двама. Защото наистина между тях има някаква връзка – странна, мистична, почти непознаваема, която ги прави едно цяло, една неделима група, една епоха.

Коя е тая вътрешна, дълбока, толкова странна спойка?

Литературните истории в обширни изследвания, изчерпателни коментари, хвърлят обилна и достатъчна светлина върху най-дребните подробности върху дейността на великите поети пророци. Но не всякога е необходимо да се прочетат обемни и тежки книги, за да се разбере душата на писателя, обаянието на неговите творения. Така и с Мицкевич, Словацки и Крашински. Няма нужда да четете многотомните изследвания, за да почувствате силата на тяхната творческа

¹⁶ Според биобиблиографията на П. Д. статията не е публикувана.

¹⁷ Юлиуш Словацки – полски поет и драматург.

¹⁸ Адам Мицкевич – полски поет романтик, свързал живота си с борбата за освобождение на Полша.

¹⁹ Зигмунт Крашински – полски поет и драматург. Третият от тройката велики поети романтици.

стихия. Достатъчно е да се вживеете само в една тяхна творба, да прочетете една поема, да видите на полска сцена една драма. Казвам на полска сцена, защото може би само полските артисти умеят да пресъздават, да вдъхват живот и сила на техните мрачни герои. И нищо чудно в това. Съвременна Полша със своите традиции, със своето изкуство, с целия си национален облик е рожба и наследница на своите големи творци романтици. В театрите произведенията на Словацки или Виспянски²⁰ – един от най-достойните приемници на великата тройка – се изпълняват като религиозни тайнства, в странен екстаз, с извикващо тръпки вдъхновение. Струва ви се, че присъствате на религиозна служба – толкова много мистика и дълбоко настроение се влага в изпълнението на тия пиеси.

Два малки случая:

Преди няколко месеца видях „Мазепа“ на сцената на Камерния театър. Едно представление, което потриса. Толкова много сурова трагичност, мистика и стихийност има в творбата на Словацки. Вие стоите смаян пред това страшно зрелище: една дума се рови, рови, дълбае все по-дълбоко, търси бездънни извори, за да почерпи нова трагичност, нови въпроси, нови раздиращи чувства, увлечения, импулси. Сякаш това, което има – а то е толкова страшно и така могъщо със своята дива и стихийна мрачност, е недостатъчно. Зрителят е потиснат, сцената излъчва задуха и отрова, която, струва ви се, ще ви смаже. Думите, жестовите, действията на тия странни хора ви тежат, вие искате да се освободите от тяхното влияние и не можете – някакво невидимо обаяние, прилично на магия, е потопило мисълта ви, и не ви позволява да откъснете очи от онова, което се върши на сцената.

Тая вечер чух по радиото сцени от друга пиеса на Словацки – „Хорщински“. Отново прозвучаха в ушите ми странни думи, ридания на разкъсана в съмнения и страсти душа, дълбоки възклици, които раздират, които сякаш идат от друг свят. Лица и фигури не виждах, но все едно – чувах гласове, а това беше достатъчно. И чрез тия гласове говореха много хора, различни в стремежите и желанията, но така еднакви, така близки в същината на своите търсения.

Не само пиесите на Словацки звучат така мрачно и внушително. Същото е и с Мицкевич, същото е и с Крашински. Точно тая тяхна обща особеност ги свързва в неделима тройка. Спойката на тяхната духовна и следсмъртна дружба в душите на поколенията (защото в живота те не са дружили) е не външна, а дълбока, вътрешна. Рожби на епоха, когато родината им е робувала, разпъната и разкъсана на три посоки, те цял живот са пилигримствали – неспокойни, вечни, бурни скитници. Влиянието на романтизма като насока в литературата и живота, е допълнило останалото, за да направи от тях странни мистици, вдъхновени пророци.

Само един слънчев остров има в тоя океан от бури, страсти и мрак – „Пан Тадеуш“. Може би и затова така много обичат тая творба поляците – в нея намират освобождение от самите себе си, в нея намират покой, слънце, тишина.

14.X.1934 г.

²⁰ Станислав Виспянски – полски поет и драматург.

Нова българска драма (притурка на четири откъснати листа)

„Марев“²¹, пиеса в 4 действия от Кирил Гривек²¹

Балзак някъде признава, че е написал десетина романа, за да научи техниката на този литературен вид: един да усвои диалога, други – характеристиката на лицата, трети – композицията и т.н. Защото, наистина, както навсякъде и в литературата има известна доза занаятчийство: който не знае и не се стреми да научи елементарните изисквания на занаята, едва ли някога ще бъде добър майстор. Това е още по-характерно за драмата, където повече отвсякъде другаде са потребни известна сръчност и познаване на сцената, лежащи извън данните на дарбата.

У нас обаче често пъти се мисли иначе. Още към първото дело на младия автор се предявяват изисквания за съвършенство. Не проповядвам снизходителност и леко отношение към литературните прояви, но разум. При творба на млад човек достатъчно е да се установи присъствието на дарба, а след това внимателно да се посочат добрите и лошите страни.

Ето пред нас нова българска драма. Името на автора е съвсем ново, известно само от страниците на „Литературен глас“. И все пак тая творба заинтересува веднага, защото има едно голямо качество: добре подбран сюжет. К. Гривек е засегнал обществена проблема, която вълнува всички ни: свръхпроизводството на интелигенция. Безработицата между младите с висше образование взема такива големи размери, че вече се е обърнала на истинска трагедия на нашето време. Но това не е само национален въпрос, а международен: свръхпроизводството се чувства болезнено във всички страни. Затова е толкова трудно неговото лечение. Нищо чудно тогава, че и К. Гривек не показва никакви средства за това. Всъщност неговата работа не гони подобни цели. Художникът отбелязва явлението, проследява го във всички степени на развитие, подчертава най-висшата точка. По-нататък нека мислят социолозите и държавниците. Заслугата на автора е, че е обърнал внимание на един болезнен въпрос, който трябва да бъде разрешен. От тук и голямото значение на новата българска пиеса.

Положението на Марев в творбата на Гривек придобива черти на трагично безизходно явление. Нито един светъл лъч, нито една пътека към друг живот. Над това семейство вече тегне знакът на нещастieto. Последното действие донася пълно разорение и смърт. Бихме казали, че авторът премного е съгъстил трагичните черти, но това е било необходимо: когато ще посочваме проявите на една обществена рана, трябва да покажем нейната крайна и най-последователна възможност. Така най-добре ще привлечем вниманието на обществото към нея. Разбира се, абстракцията и изолацията трябва да имат граници, защото идва момент, когато творбата губи своята жизненост и се превръща в суха проповед. За щастие, у Гривек тия граници са запазени.

Неговата пиеса обаче има други недостатъци. Преди всичко липса на по-сложно действие. Още в началото са дадени всички възможности на тая жизнена тра-

²¹ Псевд. на бълг. писател Кирил Добрев. Според биобиблиографията на П. Д. рецензията не е публикувана.

гедия. По-нататък явлението се само степенува, подчертават се по-силно някои неща, а често пъти просто се повтарят стари положения. От тук еднообразието на четирите действия, липсата на нови моменти и нови двигатели, въпреки няколкократните опити на автора да въведе такива. Друг важен недостатък е книжният диалог. Много от нашите писатели не обръщат внимание на диалога, а той е един от най-основните елементи на драмата. Има пиеси, които с блестящия си диалог покриват всички свои слаби страни. В пиесата на Гривек няма жив диалог. Владенето на последния е голямо изкуство, цяла наука, която може би не се научава, но до която все пак можем да се доближим със старания и работа. Най-лесния подход към нея е живият език. А не всякога героите на Гривек говорят живо, житейски. Напротив, много често разговорите им са съвсем книжни, огладени, изкуствено украсени. Примери много: с. 50 (Борил), с. 58 (Мария), с. 65 (Борил), с. 86 (Вяра) и т.н.

Тия недостатъци обаче не ни пречат да видим дарбата на автора. Тя се проявява в характеристиката на лицата. Четирима от тях изпъкват със забележителна релефност: Стефан Марев, Борил, Драга, Вася. Останалите са по-слабо характеризирани, често са анекдотични, някои малко изкуствени (Вяра). Дарбата на автора личи и в умението, с което е подхванат сюжетът. Една обществена трагедия е показана с рядка сила. Това не е нещастieto само на едно отделно семейство, а на много, на хиляди семейства. И тая трагедия ни вълнува, кара ни да мислим, да търсим изход. Само заради това качество пиесата на К. Гривек би заслужавала да се представи в Народния театър. Така ще се даде и възможност на младия автор да види добрите и лошите страни на своята пиеса, да научи онова, което се достига с опит и в жив контакт със сцената, артистите и публиката.

П. Динев

Следва